

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

**BİRLİKTE YAŞAMANIN KÜLTÜRLERARASI/DİNLERARASI
İLİŞKİLER VE EĞİTİM AÇISINDAN DOĞURGULARI
(HATAY ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe YORULMAZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cemal TOSUN

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
(DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

**BİRLİKTE YAŞAMANIN KÜLTÜRLERARASI/DİNLERARASI
İLİŞKİLER VE EĞİTİM AÇISINDAN DOĞURGULARI
(HATAY ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cemal TOSUN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. İdris ŞENGÜL

.....

Yard. Doç. Yıldız KIZILABDULLAH

.....

Tez Sınavı Tarihi: 04. 07. 2010

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Ayşe YORULMAZ

İmzası

ÖNSÖZ

Çeşitli etnik, dinsel, dilsel, kültürel kimliklere sahip yurttaşların barış içinde birlikte yaşayabilmesinin imkanına yönelik öne sürülen çokkültürlülük yaklaşımı bağlamında; kültürel çeşitliliğin tanınması, korunması ve geliştirilmesi hususunda eğitime ve din eğitimine çeşitli roller biçilmektedir. Buradan hareketle, çokkültürlü yaşam deneyimine sahip Hatay örneğinde, farklılıkla birlikte yaşamın imkanını ve çeşitlilikle beraber yaşamda eğitim ve din eğitiminin etkilerini tespit etmek önemli olacaktır. Bu Amaçla Hatay'da alan araştırması olarak gerçekleştirdiğimiz çalışmamız dört ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde; araştırmanın problemi, amacı ve önemi ile birlikte araştırma konusunun ilgili olduğu temel kavramlar ve kuramsal tartışma başlığı altında konuyla ilgili tartışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde; araştırmanın soruları ve bu soruları cevaplamak üzere seçilen yöntem bulunmaktadır. Bu bölümde ayrıca veri toplama aracının hazırlanması, verilerin toplanması ve analiz edilip raporlaştırılması hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde; Antakya kültürü, bu kültür üzerinde etkili faktörler, eğitim ve din eğitiminin birlikte yaşamdaki rolü ve bu ikisinden beklentilere yönelik elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Son bölümde ise; araştırmada ulaşılan sonuçlar ve öneriler yer almaktadır.

Bu çalışmaya verdiği emek ve destekten ötürü hocam Prof. Dr. Cemal Tosun'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca mülakatlar esnasında bana eşlik eden Gönül Özsoy'a, yardımlarından ve katılımlarından dolayı Hatay halkına, katkıları için Dr. H. Kader Zengin'e, E. Tuğba Özer'e, Aybiçe ve Bilge Tosun'a ve tüm bu süreçte desteklerini esirgemeyen anne- babama ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ayşe YORULMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	VI

I.BÖLÜM GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	7
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	8
4. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	9
4.1. Araştırmada Kullanılan Kavramlar	9
4.1.1. <i>Kültür</i>	9
4.1.2. <i>Çokkültürlülük ve çokkültürcülük</i>	10
4.1.3. <i>Eğitim</i>	12
4.1.4. <i>Kültürlerarası eğitim</i>	13
4.1.5. <i>Din eğitimi</i>	15
4.1.6. <i>Dinlerarası din eğitimi</i>	15
4.2. Kuramsal Tartışma	16
4.2.1. <i>Çokkültürlü yaşam</i>	16
4.2.2. <i>Eğitimde çokkültürlülük</i>	24
4.2.3. <i>Çokkültürlülük ve din eğitimi</i>	28

II. BÖLÜM

YÖNTEM

1. EVREN VE ÖRNEKLEM	32
2. METOD VE TEKNİKLER.....	33
2.1. Veri Toplama Aracının Hazırlanması ve Veri Toplama Süreci	34
2.2. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	35
2.3. Raporlaştırma	36
3. ARAŞTIRMANIN SORULARI.....	37

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1. MÜLAKATA KATILANLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	38
2. ANTAKYALILIK KÜLTÜRÜ ALGISI	43
2.1. Hataylılık Kültürü Ve Antakyalılık Kültürü Tartışması	43
2.2. Katılımcıların Antakyalılık Kültürü Algısı	44
2.2.1. <i>Antakyalılık kültürünü din, mezhep, ırk ve kültür farklılıkları</i> <i>vurgusuyla açıklama yaklaşımı .....</i>	45
2.2.2. <i>Antakyalılık kültürünü farklılıkları nitelendirmeden</i> <i>ahlaki değerlere vurguyla açıklama yaklaşımı .....</i>	50
2.3. Değerlendirme.....	51

3. ANTAKYALILIK KÜLTÜRÜNDE BİRLİKTE YAŞAMIN ANLAMI	53
3.1.Birlikte Yaşamın Anlamı: Yan Yana Yaşamlar Ve İç İçe Yaşamlar	54
3.2.Katılımcıların Antakya'da Birlikte Yaşam Algısı	55
3.2.1. <i>Birlikte yaşamı açıklamada metaforik açıklama yaklaşımı</i>	55
3.2.2. <i>Birlikte yaşamı açıklamada günlük/komşuluk ilişkileriyle, düğün- bayram-cenaze gibi sosyal olaylara ve ticari ilişkilerle örnekleme yaklaşımı</i>	57
3.3.Değerlendirme	67
4. ANTAKYA'DA BİRLİKTE YAŞAM ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER	69
4.1.Tarihsel Geçmişe Bağlı Olarak Ötekini Tanıma ve Güven Faktörü	70
4.2.Eğitim Düzeyi ve Ahlaki Değerlere Bağlılık Faktörü	73
4.3.Paylaşılan Ortak Alanlar ve Antakya'nın Coğrafi Konumu	77
4.4.Değerlendirme	81
5. ANTAKYALILIK KÜLTÜRÜNDE BİRLİKTE YAŞAMDA EĞİTİMİN ETKİSİ VE ÖRGÜN EĞİTİMDEN BEKLENTİLER	82
5.1.Antakyalılık Kültürüyle Birlikte Yaşamda Eğitimin Etkisi	83
5.1.1. <i>Aile eğitimi</i>	83
5.1.2. <i>Toplumsal eğitim</i>	87
5.1.3. <i>Örgün eğitim</i>	90
5.2.Katılımcıların Örgün Eğitimden Beklentileri.....	96
5.2.1. <i>Milli eğitim sisteminden beklentiler</i>	97
5.2.2. <i>Öğretmenlerden beklentiler</i>	99
5.3.Değerlendirme	100

6. KATILIMCILARIN DKAB DERSİNE BAKIŞLARI VE DKAB DERSİNDEN BEKLENTİLERİ	102
6.1.Katılımcıların Mevcut DKAB Dersine Bakışları	103
6.1.1. <i>Olumlu tecrübeler</i>	104
6.1.2. <i>Olumsuz tecrübeler</i>	110
6.2.Katılımcıların DKAB Dersinden Beklentileri	113
6.2.1. <i>Eğitim sisteminden beklentiler</i>	113
6.2.1.1. <i>DKAB dersinin yeri ve statüsü ile ilgili beklentiler</i>	113
6.2.1.2. <i>DKAB dersinin içeriği ile ilgili beklentiler</i>	118
6.2.2. <i>DKAB dersi öğretmeninden beklentiler</i>	121
6.3.Değerlendirme	122

IV.BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

SONUÇLAR	124
ÖNERİLER	128
KAYNAKÇA	131
EK-1	142
ÖZET	143
ABSTRACT	144

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

A.Ü.E.B.F.D. : Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi

A.Ü.S.B.E. : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bkz.: Bakınız

C: Cilt

ev. : Çeviren

DEM: Değerler Eğitim Merkezi

DKAB: Din Kùltürü Ve Ahlak Bilgisi

Edt: Editör

G.Ü.S.B.E. : Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

H.Ü.E.F.D. : Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

K: Katılımcı

MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

S: Sayı

TÜBAV: Türkiye Bilim Araştırma Vakfı

Yay. : Yayınları

YKY: Yapı Kredi Yayınları

I.BÖLÜM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Dil, din, ırk, tarih, coğrafya açısından farklı kökenlere sahip birey ve grupların aynı zaman diliminde, aynı coğrafyada birlikte var olduğunu ifade eden çokkültürlülük, tarihi bir gerçekliktir. Zira yüzyıllardır farklı kültürlere mensup insanlar farklı sebeplerle farklı şekillerde birlikte yaşamaktadır.

Sanayi Devrimi'yle birlikte iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere hız kazanan ve günümüzde daha iyi eğitim, daha iyi iş koşulları ve daha iyi yaşam standartları elde etmek amacıyla sürdürülen göçlerin oluşturduğu toplumsal hareketlilik ve dünyanın tek bir mekan gibi küçülüp toplumlararası temasların sıklaşması ve sıkılaşması olarak ifade edebileceğimiz küreselleşmenin¹ getirdiği toplumsal dönüşüm farklı kimliklerin karşılaşma sıklığını artırmış, çoğul kimlikler üretmiştir. Bu günün insanının geçmişte hiç olmadığı kadar farklılıklarla sıkça karşılaşması, dünyanın yadsınamaz gerçeği olan çeşitliliği, toplumların doğal yapısı haline getirmiştir. Öyle ki, dünya üzerinde din, dil, ırk, etnik, kültür açısından homojen bir toplum bulmak hemen hemen imkansız hale gelmiştir.² Farklı kültürlerin üyeleri arasındaki karşılaşmalar insanlık tarihinin önceki dönemlerinde gerçekleşen kültürlerarası etkileşimlerden daha büyük siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik önem taşımaktadır.³

¹ Ali Yaşar Sarıbay, *Modernite'nin İronisi Olarak Globalleşme*, Everest Yay., İstanbul, 2004, s. 40.

² Pulat Tacar, "Çokkültürlü Topumlarda Çeşitliliğin İyi Yönetişimi", Geleceği Biçimlendirme Kongresi, (Kasım- 2004), <http://www.kalder.org/genel/13ukk/sunumlar/2C%20Pulat%20Tacar.pdf>.

³ Asker Kartarı, *Farklılıklarla Yaşamak*, Ürün Yay., 2. Baskı, Ankara, 2006, s. 9.

Öyle ki, farklılıklarla bir arada barış içinde yaşamak gönüllülük zemininden insani bir zorunluluğa dönüşmüştür.⁴

Çeşitlilikle daha önce yüzleşen toplumlar, bünyesinde barındırdıkları farklılıkları anlamlı bir bütün haline getirmek için ya farklılıkları görmezden gelip baskın kültürde asimile etmeyi ya da farklılıkları tanımakla birlikte ortak bir kültüre entegre etmeyi tercih etmişlerdir.

Fransız Devrimi'yle Avrupa'da ortaya çıkan ve amacı, kültürel ve dilsel farklılıkları vatandaşlık şemsiyesi altında birleştirerek ortak bir tarih, dil ve kültüre dayalı bir ulus yaratmak olan ulus- devlet projesi, bütün vatandaşları belli bir şablon içinde aynı ve eşit saymasıyla, farklılıkların ifadesinde ve yaşatılmasında önemli sorunlar doğurmuş⁵ ve etnik, dinsel, dilsel mensubiyeti ne olursa olsun aidiyetlerinden vazgeçmeksizin "hoş görülmenin ötesinde her türlü hakka sahip bir yurttaş olma"⁶ talepleriyle eleştirilmeye başlanmıştır. Bu talep kültürlerin yalnızca varlıklarını sürdürmelerine izin vermekle kalmayıp, onların değerli olduklarının kabul edilmesi anlamı taşımaktadır.⁷ Zira "insanlar arasındaki çeşitliliğe günbegün daha çok saygı gösterildiği, her insanın seçtiği dilde kendini ifade edebildiği, inançlarının gereklerini huzur içinde yerine getirebildiği ve yetkililer veya halk tarafından düşmanlıkla karşılaşmadan, yerilmeden, serinkanlılıkla kökenlerini üstlenebildiği bir dünya"⁸ yeni dünya düzeninin karşılaması gereken istekler olmuştur. Bu talepler doğrultusunda 20. yüzyılda niceliğine ve niteliğine göre ayırım

⁴ Erdinç Ergenç, *21. Yüzyılın Ütopyası: Çokkültürlülük*, İ.Ü.S.B.E. Gazetecilik Anabilim Dalı, basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2002.

⁵ İlhan Kaya, "Azınlıklar, Çokkültürlülük ve Mardin", *D.Ü.Z.G.E. F. Dergisi*, C:9, s. 54.

⁶ Amin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler*, Çev. Aysel Bora, YKY, İstanbul, 2008, s. 43.

⁷ Charles Taylor, *Çokkültürcülük*, Haz. Amy Gutmann, YKY, 3. Baskı, İstanbul, 2010, s. 83.

⁸ Amin Maalouf, *Çivisi Çıkış Dünya*, Çev. Orçun Türkay, YKY, İstanbul, 2010, s. 143.

yapmaksızın bütün kültürel, dini, etnik, dilsel farklılıkların tanınmasını ve birlikte yaşamın bu tanınma üzerine kurgulanmasını öngören çokkültürlülük yaklaşımı dillendirilmeye başlanmıştır.

Farklılıkların kabul görmesinin doğal bir uzantısı olarak, farklı etnik ve kültürel unsurların beraberce bir arada yaşadıkları bir toplum tasarımı olarak şekillenen çokkültürlülük⁹, tüm yurttaşların eşit olduğuna ve kendi kimliklerini koruyabilmelerinin sağlanmasına, atalarıyla gurur duymalarına ve ait olma duygusuna ilişkin temel bir inanç özelliği taşır. Çokkültürlülük bir kimlik siyaseti olmanın ötesinde, farklı kimliklerin arasındaki hegemonya mücadelesinin yerini iletişime ve eşitler arası ilişkiye bırakmasının yollarını arar.¹⁰ Böylece, ırksal ve etnik uyumu, kültürler arası anlayışı ve tüm yurttaşların ulusun, toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal etkinliklerinde aktif birer parça olmalarını teşvik ederken, gettolaşmaya ve ayrımcılığa karşı durmayı hedeflemiştir.¹¹

Çokkültürcülük söylemiyle meşrulaşan çeşitlilik; siyaset, ekonomi, medya¹², edebiyat¹³ gibi yaşamın birçok alanında etkisini hissettirmiş, yeni arayış ve yönelimleri beraberinde getirmiştir. Bir toplumun etnik, kültürel, dinsel ve dilsel çeşitliliğini devam ettirebilmesi, gelecek kuşaklara aktarılabilmesine bağlı olduğu

---

⁹ Mustafa Kemal Şan, "Farklılık, Ötekini Anlamak ve Çokkültürlülük Üstüne", http://www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/38/web/makaleler/Dr_Mustafa_Kemal_San.htm

¹⁰ Erdinç Ergenç, *21. Yüzyılın Ütopyası: Çokkültürlülük*, İ.Ü.S.B.E. Gazetecilik Anabilim Dalı, basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2002.

¹¹ Ebru Oğuz; Ayfer Yakar, *Küreselleşme ve Eğitim*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, s. 123.

¹² Bkz. Şeref Erkayhan, "Almanya'daki Kültürel Çeşitliliği Medyada Anaakımlaştırmak", Eylül-2009, <http://www.bilisim.de/cms/index.php?id=402>

¹³ Bkz. Hıdır Çelik, "Eğitimde Çokdillilik ve Çokkültürlülük Üzerine Düşünceler", <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi409.html>

düşünüldüğünde kültür aktarıcısı olan eğitimde de yeni arayış ve yönelimlerin olması kaçınılmaz olmuştur. Gerek bir arada yaşayan farklı kültürlerin barış içinde yaşamasını ve gerekse uzak kültürlerin birbirlerinin anlayabilmelerini hedefleyen çokkültürlü eğitim yaklaşımı¹⁴ doğrultusunda son yıllarda, eğitim ve okul sistemleri, müfredat, örgütlenme¹⁵, yönetim, öğretim yöntemleri, konusunda küresel ölçekte değişimler söz konusu olmuştur.¹⁶

Meydana çıkan heterojenlikler içinde en güçlü sosyal kimlik kaynağı olarak dinin¹⁷ zihniyet kazandırma, bütünleştirme, bazen çatıştırma ve parçalama, sosyalleştirme ve sosyal kontrol, kimlik kazandırma, kültürü koruma ve aktarma, değerler hiyerarşisi sağlama¹⁸ gibi toplumsal işlevleri göz önüne alındığında aynı etkinin din eğitimi için de söz konusu olması kaçınılmazdır. Çokkültürlü bir toplumda bireyin kendi kimliğini geliştirebilmesi, ötekini tanıyıp onunla iletişime geçebilmesi ve böylece farklılıklarla bir arada yaşayabilme imkanının denenmesine katkı sağlaması beklenen din eğitiminin, önceleri okullardaki varlığı tartışılırken, günümüzde nasıl bir din eğitimi tartışmasına dönüştüğü görülmektedir.¹⁹

Çokkültürlü bir toplumda din eğitiminden beklenen, bireyin kendisiyle, kültürüyle, toplumuyla barışık olmasına, dinsel farklılıkların sorun olmaktan çıkıp

---

¹⁴ Nurullah Altaş, *Çokkültürlülük ve Din Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara, 2000, s.6.

¹⁵ Bkz. Aysin Demir, Semra Demir, “ Erasmus Programının Kültürlerarası Diyalog ve Etkileşim Açısından Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2/9, Fall 2009, s. 95-105.

¹⁶ Ebru Oğuz; Ayfer Yakar , a.g.e., s. 77.

¹⁷ Ali Yaşar Sarıbay, a.g.e., s. 14.

¹⁸ Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme Ve Din*, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s. 67-80.

¹⁹ Yurdagül Mehmedoğlu, “ Değişen Dünyanın Din Ve Din Eğitimi Yeniden Tanımlayışı”, *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi Ve Sorunları Sempozyumu*, Değişim Yayınları, Adapazarı, 2002, .s. 185.

her birinin bir arada yaşamı destekleyecek erdemler etrafında birlikte yaşam kültürünü oluşturmasına yardımcı olmasıdır. Son yıllarda ortaya konan din eğitimi literatürüne bakıldığında bu beklentiyi karşılamaya yönelik çalışmalar yapıldığı görülecektir.²⁰ Son zamanlarda öğrencilerin sahip oldukları inanç kültürü ve dünya görüşleri yanında, birlikte yaşadığı diğer inanç kültürlerinin varlığını konu edinen dinler arası eğitim²¹ modeli üzerinde durulmakta ve bu eğitimin yöntemleri tartışılmaktadır.

Doğu ve batı toplumları arasında köprü konumunda olan Türkiye, tarihi süreçte oluşan çokkültürlü yapısı ve Avrupa Birliğine tam üye olma çabaları sebebiyle²² çokkültürlülük söylemlerinden ve buna bağlı olarak siyaset, ekonomi, eğitim, sanat gibi birçok alanda ortaya çıkan yeni arayış ve yönelimlerden etkilenmektedir.²³

Anadolu'nun sahip olduğu uygarlık birikimi dünya üzerinde başka bir bölgede rastlanılmayacak zenginliktedir. Birbirinden farklı dünya medeniyetine ev sahipliği yapan bu topraklar, insanlık açısından paha biçilemez tarihi bir miras sunmaktadır.²⁴ Tarih boyu çokkültürlü bir yapıya sahip olan Anadolu topraklarını yurt edinen

---

²⁰ Küreselleşen dünyada iletişim alanında gerçekleşen gelişmeler toplumumuzu, çokdinli, çokkültürlü bir birliğin üyesi haline getirmektedir. Böyle bir durumda, toplumumuz açısından ortaya çıkabilecek yeni dini sorunların neler olabileceğini öngörebilmek ve muhtemel sorunlara çözüm üretebilmek için, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü bünyesinde 'Avrupa Birliği Komisyonu' adıyla bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu bağlamda komisyon '2000'li Yıllarda Din Öğretimi Nasıl Olmalıdır?' projesinin ilk aşaması olarak, 28-30 Mart tarihinde, 'Din Öğretiminde Yeni yöntem Arayışları' konulu uluslararası sempozyum düzenlemiştir.

²¹ Mahmut Aydın, "Barış Kültürü ve Din Eğitimi", *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi Ve Sorunları Sempozyumu*, Değişim Yayınları, Adapazarı, 2002, s. 269.

²² Hasan Coşkun, *Kültürlerarası Eğitim*, Hacettepe-Taş Yayınları, Ankara, 1997, s. 33.

²⁴ Erdinç Ergenç, *21. Yüzyılın Ütopyası: Çokkültürlülük*, İ.Ü.S.B.E. basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2002.

Osmanlı İmparatorluğu, farklılıkların muhafazasını sağlama ve çeşitliliği sorun olmaktan çıkarma formülünü, millet sistemini çokkültürlülük/çokdinlilik esası üzerine tesis etmekte görmüştür.²⁵ Çoğulcu toplumun klasik bir örneği olan Osmanlı'da çoğulculuk farklılığı koruma ve sürdürme biçiminde anlaşılmış ve uygulanmıştır. Bu modelde, toplumun çeşitli dini ve kültürel kesimleri bir araya gelir, fakat kendileri olmaktan çıkmazlar. Her grup kendi dinini, dilini, fikirlerini ve yaşama biçimlerini muhafaza eder, Osmanlı siyasi sistemi içinde yan yana fakat karışmadan yaşarlar.²⁶ Müslümanların, Hıristiyanların ve Yahudilerin yan yana ibadet etme ve kendi kültürel kimliklerini koruyarak geliştirme imkanı buldukları Osmanlı yönetiminin cemaatlere karşı düşünceleri ve politikaları çokkültürlülük, çoğulculuk ve özerklik için araçsal olan hoşgörü ve hümanizmaya dayandırılmıştır.²⁷ Osmanlı gibi resmi bir dini pratiğin hakim olduğu devlet veya toplumlarda hoşgörü, başkalarının peşinden gittiği farklı pratiklerin tolere edilmesi; yani, yalnızca hoş görülmesi olarak uygulama alanı bulmaktadır.²⁸ Kendi din, dil ve ırk özelliklerini, üzerinde yaşadığı topraklar çerçevesinde dünyadaki öteki benzerlerinden farklı geliştirmiş olan Anadolu insanının²⁹ birlikte yaşam tecrübesi ve bunda etkili olan faktörler araştırılmaya değerdir.

---

²⁵ İlhan Kaya, "Azınlıklar, Çokkültürlülük ve Mardin", *D.Ü.Z.G.E. F.Dergisi*,9, 2007, s. 45.

²⁶ Bilal Eryılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüye Kavramsal Bir Yaklaşım", *Osmanlı*, C: 4, s. 237.

²⁷ Arshi Khan, "Osmanlı İmparatorluğu: Çokkültürlülüğün Doğulu Mimarı", *Osmanlı*, C:4, s.234.

²⁸ Bkz. Will Kymlicka, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998, s. 240-242

²⁹ Emre Kongar, "Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çokkültürlülük, Anayasal Vatandaşlık", <http://www.kongar.org>.

Uzun tarihi geçmiş, coğrafya ve farklı din, dil, kültürlerin sentezi olan sosyal bir yapıya sahip olan Hatay, bugün, birden çok rengin, kültürün, dilin bir arada bulunduğu, dünyanın gıpta ve ilgiyle izlediği, İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik dinlerine ve bu dinlerin kendi içindeki farklı yorumlarına – Sünni, Alevi Müslümanlar, Katolik, Ortodoks Hıristiyanlar- mensup insanların bir arada yaşadığı, acıyı, kederi ve sevinci paylaştığı, tarihin derinliklerinden gelen örnek bir kent olup³⁰, Türkiye'nin sahip olduğu çokkültürlü yapısını ve birlikte yaşama tecrübesini göstermede özel bir saha sunmaktadır. Bu çerçevede, “ Hatay örneğinden hareketle çokkültürlü/ çokdinli birlikte yaşamın kültürlerarası/dinlerarası ilişkiler ve eğitim- din eğitimi açısından doğurguları nelerdir?” sorusu araştırmamızın problemini oluşturmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kültürel, etnik, dinsel aidiyetlerin birbirinden ayrılıp renklerinin belirginleştiği günümüzde ‘farklılıklarla bir arada yaşam kültürünü’ oluşturmak ilk olarak sosyal yapıştırıcıların tespitine ve sonra bu kültürü hayata geçirmek üzere birlikte yaşamı destekleyen erdemlerin bireylere kazandırılmasına ve birlikte yaşamı zorlaştıran engellerin kaldırılmasına bağlıdır. Bu doğrultuda araştırmamızın amacı Hatay örneğinden hareketle; farklılıkları yönlendirip şekillendiren ve onları bir arada tutan erdemlerin, kültürler arasındaki ilişkilerin önündeki engellerin, bu hususta eğitimin ve din eğitiminin etkisinin ve birlikte yaşam kültürü oluşturmada din eğitimine düşen sorumlulukların tespiti olarak belirlenmiştir.

---

³⁰ Mişel Atik, “ Bir Arada Yaşam”, *Nusayrılık, Alevilik ve Çokkültürlülük*, Edt. Mehmet Karasu, Keşif Yay., Ankara, 2006, s. 112.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Hatay; coğrafi konumu ve doğal güzellikleriyle birçok topluluğa hitap etmiş bu sebeple onlarca medeniyete ev sahipliği yapmış, farklı dinlere ve etnik kimliğe sahip grupların bir araya gelmesiyle renklilik kazanmış, farklılıkları *tanımak, paylaşmak ve zenginleşmek* yönünde kullanmış, ortak duygu ve yaşantılarla birlikte yaşamının tadına varmış, “ Herkes kendi dinine yönelsin, Allah da yardımcısı olsun”³¹ diyecek dinsel olgunluğu ve hoşgörüyü benimsemiş ve bunu uzun yıllar boyunca bir miras olarak koruyup yaşatmış ender kentlerden biridir.

Hatay’da bir arada yaşamının dinamiklerini, doğuştan getirilmeyip sonradan kazanılan bir kimlik olarak kültürün aktarıcısı olan eğitimin birlikte yaşam kültürünü oluşturmak ve yaşatmaktaki görevini, çeşitliliği oluşturan ve çeşitlilikten etkilenen bir olgu olarak dinin eğitime nasıl konu edileceğini ve kendisinden beklentileri ampirik verilerle tespit ettiğimiz araştırmamız, Türkiye kaynaklı bir alan araştırması olması açısından önemlidir. Zira ülkemizde çokkültürlülük ve din eğitimi konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde bunların yabancı kaynaklara referansla³² yapılmış ve genelde teorik boyutta³³ ortaya konulmuş araştırmalar olduğu görülecektir. Araştırmamızın çokkültürlülük, kültürlerarası eğitim ve çokkültürlü din eğitimi alanında araştırma yapanlara katkı sağlaması umulmaktadır.

---

³¹ Fulya Doğruel; *Hatay’da Çoketnili Ortak Yaşam Kültürü -İnsanîyetleri Benzer-*, İletişim yayınları, Ankara, 2003, s. 2.

³² Bkz. Yusuf Genç; *Almanya’da Çokkültürlülük, Kültürlerarası Eğitim ve Türk Öğrencilerin Durumu (Hessen Örneği)*; *SÜSBE Doktora Tezi*, Sakarya, 2004.

³³ Bkz. Nurullah Atlas; *Çokkültürlü Din Eğitiminin Değerlendirilmesi ve Öğretim Programlarına Uygulanması*; *AÜSBE Doktora Tezi*; Ankara, 2001.

4. KURAMSAL ÇERÇEVE

4.1. Araştırmada Kullanılan Kavramlar

4.1.1. Kültür

Fransızca'dan dilimize geçen kültür sözlükte; “ Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın toplumsal ve doğal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.”³⁴ olarak tanımlanmaktadır.

Kültür etimolojik anlamda; işlemek, ıslah etmek yoluyla bir toprağı daha verimli kılmak, bitki yetiştirmektir. Bu sebeple TDK kültür yerine ‘ekin’ kavramını kullanır. Bozkurt Güvenç'e göre kültür; toplum, insanlığın, eğitim süreci ve kültürel muhteva gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir bütünü ve işlevidir. Demek ki kültür kapsamlı bir alanı içerir ve bilgi, inanış, sanat, ahlak kuralları, kanun, gelenek ve görenek, ayrıca topluluğun bir üyesi olarak insan tarafından kazanılan, geliştirilen daha birçok yetenek ve becerileri içeren karmaşık bir bütünü bünyesinde taşır.³⁵

Kültür kavramının pek çok tanımı yapılmıştır. Ama kültürlerarası değerler farkındalığı ile ilişki içinde incelerken bu toplumsal olayın daha özel bir tanımını yapmak gerekiyor. Eğer kültür gündelik hayat içindeki yapısıyla tanımlanmazsa, her zamanki ilişkilerimizin toplamı olarak ele alınmazsa kültürün etkisi ve gücü yeterince görülemeyecektir.³⁶ Nermi Uygur'a göre kültür; “ İnsanın ortaya koyduğu,

³⁴ <http://www.tdk.gov.tr> 15. 05. 2008.

³⁵ Nuri Uyanık, “Kültür nedir?”, <http://sosyolojim.blogspot.com/2008/07/kltr-nedir.html>.

³⁶ Nuri Uyanık, a.g.m.

içinde insanın var olduğu tüm gerçeklik demektir. Kültür doğanın insanlaştırılma biçimi bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. İnsanın kendini kendi evinde hissetmesini sağlayacak bir dünya ortaya koymasındır. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, işlediği, insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü, değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediğine ilişkin hususlar kültürün öğeleridir. Örgütler, dernekler, kurumlar, okullar kendilerine ilişkin şeylerle birlikte kültürün bir parçası sayılır. İnsanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşmelere, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün maddi ve manevi yapıt ve ürünlere kültür denir.”³⁷

Kültür bireyin doğuştan getirdiği bir yetenek veya içgüdü değildir. Bireyden bağımsız olarak dış dünyada mevcut değildir. Kişi doğumundan itibaren bu dünyada yaşadığı her bir zaman diliminde kendi kültürünü öğrenir, oluşturur ve yaşar.³⁸ Kültürün öğrenilebilir olması onu bir coğrafyaya hapsolmayıp başka yerlere de taşınabilir olmasını ve böylece farklı kültürlerin birbiriyle karşılaşip kaynaşmasını mümkün kılmaktadır.

4.1.2. Çokkültürlülük ve çokkültürcülük

Sözlük anlamı itibariyle; aynı coğrafyada birden fazla kültürün birlikte var oluşu anlamına gelen çokkültürlülük (multiculturalness), tarihin pek çok döneminde, insan toplumlarının sosyal kimliğini tanımlayan bir olgu olmuştur. Doksanlı yıllarda, toplumların sahip olduğu bu kültürel çeşitliliğe yönelik normatif bir tepkiyi ifade eden “multiculturalizm” terimi siyasi bir duruş olarak ortaya çıkmıştır.

³⁷ Nermi Uygur; *Kültür Kuramı*; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul, 1996, s.11.

³⁸ İkbâl Vurucu; “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Çokkültürlülük”; *2023 Dergisi*, 15 Kasım 2007, S: 79, s. 74, <http://www.2023.gen.tr/kasim2007/11.htm>.

Çokkültürlüçülük olarak Türkçeye tercüme edilen kavram, kolay telaffuz edilebilsin diye “çokkültürcülük” olarak literatüre geçmiştir.³⁹ Çokkültürlü toplumu yani farklılıkları olumlu ve istenilir gören ideolojik ve normatif çokkültürcülük, ilk kez 1971 yılında Kanada hükümeti tarafından benimsenen bir siyaset modelini ifade etmek üzere kullanılmıştır.⁴⁰ Bu yeni siyasal yönelim, toplumun içinde barındırdığı bütün kültürel grupları niceliğine ve niteliğine bakmaksızın değerli görmekte ve siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda eşit statülere sahip olmalarını öngörmektedir.⁴¹ Böylece, kültürel çeşitliliği çokkültürcülük anlayışı içerisinde ele alarak, birlikte yaşama sanatını öğrenmek ve farklılıklara hoşgörülü olmayı sağlamak amaçlanmaktadır. ⁴² Bu amaca yönelik çokkültürlü toplum tasarımı üç ilkeye dayanmaktadır. Birinci ilke kültürel çeşitliliğin tanınmasıdır. İkinci ilke; toplumsal eşitlik olup, kültürel ve etnik anlamda eşitliğin yanında; sosyal ve ekonomik eşitliği içerir. Üçüncü ilke ise; tanınan ve her türlü hakları teslim edilen çeşitliliğin gettolaşmış paralel toplumlar olarak değil, hiçbir engelle karşılaşmadan toplumsal bir dayanışma ve birlik halinde beraber yaşamalarını hedeflemektedir.⁴³

Araştırmamızda Hatay’da yaşayan etnik, dinsel ve kültürel çeşitliliğin birlikte yaşamları yukarıda tanımına yer verdiğimiz şekliyle çokkültürcülük bağlamında değerlendirilmiştir.

---

³⁹ İmran Özhan; *Farklaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük*; G.Ü.S.B.E. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi; Ankara- 2006; s. 47.

⁴⁰ Kadir Canatan; “Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım”; *The Journal of International Social Research*; Volume 2/6 Winter 2009; s. 82.

⁴¹ Milena Doytcheva; *Çokkültürlülük*; İletişim Yay.; İstanbul, 2009; s. 38.

⁴² İlhan Kaya; “ Azınlıklar, Çokkültürlülük ve Mardin”; *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 2007, s. 45.

⁴³ Kadir Canatan; a.g.m., s. 82.

4.1.3. Eğitim

Eğitim; kişinin zihinsel, bedensel, duygusal ve toplumsal yeteneklerinin, tutum ve davranışlarının, istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da amaca dönük bir takım yeni yetenek, davranış ve bilgi kazandırma yolundaki çalışmaların tümüdür. Yani eğitim en genel anlamıyla, bilinçli gerçekleştirilen davranış değiştirme ve geliştirme sürecidir.⁴⁴

Eğitimin temel amacı, kültür nakli ve daha önemlisi, toplumu arzulanan bir geleceğe götürmektir. Toplum kendini daha yüksek düzeyde ve daha iyi bir şekilde varlığını ortaya koymasını ve sürdürebilmesi için kullandığı önemli bir araçtır.⁴⁵Buna göre eğitim bilgi ve beceri kazandırmasının ötesinde, toplumun yaşamasını ve kalkınmasını devam ettirecek ölçüde ve nitelikte değerler üretmek, mevcut değerlerin dağılmasını önlemek, yeni ve eski değerlerin bağdaştırmak sorumluluğunu taşır.⁴⁶

Eğitim süreciyle kültür arasındaki karşılıklı ve işlevsel ilişkinin varlığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Eğitimciler göre kültür, eğitim yoluyla kazandığımız muhteva (içerik), eğitim ise, bu muhtevayı kazandıran süreçtir. Bu bakış açısına ve yoruma göre eğitimsiz kültür, kültürsüz eğitim düşünülemez. Eğitim yol ise, kültür yolunun hayat boyunca yaşayarak öğrendiklerinin tümüdür. Öyleyse, bilimsel

---

⁴⁴ Tarık Soydan; "Küreselleşme Sürecinin Eğitim Alanına Etkileri", *Küreselleşme Ve Eğitim*; Dipnot yay., Ankara, 2007, s. 181.

⁴⁵ Bilal Duman; "Eğitim Açısından Toplumsal Değişme ve Yenileşme", ed: Karlı, Mehmet Durdu, *Eğitim Bilimine Giriş*, Pegem A, 2. Baskı, Ankara, 2008, s. 260.

⁴⁶ Edt. Fatma Varış; *Eğitim Bilimine Giriş*; Alkım Yay., İstanbul, 1998, s. 1.

anlamda eğitim sürecinin müfredat programı –okulda okutulan dersler toplamı- değil, yaşanan hayatın ta kendisidir.⁴⁷

Araştırmamızda eğitim genellikle J. Dewey’in ifadesinde olduğu gibi “kişinin çevresiyle etkileşim süreci”⁴⁸ olarak ifade bulmuştur.

4.1.4. Kültürlerarası eğitim

Kültürel çeşitliliğe sahip toplumlarda ve artık küreselleşen dünyada farklılıklarla iç içe kalan bireylerin, içinde yaşadıkları topluma uyum sağlayabilmeleri için sosyalleşme organı eğitime yeni rol ve sorumluluklar düşmektedir. Eğitim, kültürlerarası etkin hoşgörüye, ötekini benleştirmeye, farklılıklara etkin saygıya, karşılıklı anlayışa, var olan kültürlerin kabul edilip onanmasına, fırsat eşitliğinin sağlanmasına ve ayrımcılıkla savaşa üzerine yoğunlaşmalıdır.⁴⁹ Bu ihtiyaca yönelik ortaya konan eğitim tasarımlarından biri kültürlerarası eğitimidir.

F. Oğuzkan’nın hazırladığı eğitim sözlüğünde kültürlerarası eğitim; “ kültürel bakımdan var olan veya olabilecek gerginlikleri, önyargıları azaltmak, bir ülkede ya da bölgede yaşayan değişik insan topluluklarının ortak yaşama tam olarak katılmalarını sağlamak amacıyla düzenlenen eğitim şekli.” olarak tanımlanmıştır.

---

⁴⁷ Bozkurt Güvenç, *Kültürün ABC’si*, YKY, 4. Baskı, İstanbul, 2007, s. 14.

⁴⁸ Fatma Varış, a.g.e., s. 90.

⁴⁹ Bilal Duman; “Eğitim Açısından Toplumsal Değişme ve Yenileşme”, edt. Karslı, Mehmet Durdu, *Eğitim Bilimine Giriş*, PegemA, 2. Baskı, Ankara, 2008, s. 267.

Aynı zamanda sözlükte kültürlerarası eğitimle ilgili olarak “ okulda öğrencilerin din ve soy ayrımı gözetmeksizin birlikte yaşama, çalışma ve oynama yönlerinden dolaysız yaşantılar kazanmasına önem veren eğitim yaklaşımı.” tanımına da yer verilmiştir.⁵⁰

Mustafa Önder’in “ Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları” isimli yüksek lisans tezinde kültürlerarası eğitimle ilgili sunduğu tanım ise; “Farklı kültür ve inançlara sahip insanların karşılıklı olarak birbirlerini tanıyıp, bir arada nasıl daha problemsiz yaşayabileceklerini araştırıp, çözüm önerileri getiren yeni bir ilim dalı.” şeklindedir. Farklı kültürlerin birbirini tanınması ve bu yolla bireylerin çokkültürlü ortamda uyum içerisinde yaşamalarını sağlamak kültürlerarası eğitimin amacı olarak belirtilmiştir.⁵¹

Guerra’ya göre; amacı öğrencilere empatik düşünce, tutum ve davranışları kazandırmak ve onları çevreleyen dünya arasında etkileşim ve iletişim kapasitesini desteklemek ve geliştirmek olarak sunulan kültürlerarası eğitim yaklaşımında şu noktalar üzerinde özellikle durulmalıdır:

- Azınlık topluluklarına dahil olsun olmasın bütün öğrencilere verilen eğitimin bir bileşeni olmalıdır.
- Azınlıklar kültürel referanslarını unutmaya zorlanmamalıdır; her kültüre eşit değer verilmelidir;
- Azınlıklardan gelen çocukların başarı oranının da çoğunluktan gelenlerinki gibi olması için destek mekanizmaları sağlanmalıdır.

---

⁵⁰ Ferhan Oğuzkan; *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Ankara,1993, s.92

⁵¹ Mustafa Önder; *Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları*, AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997,

Araştırmamızda çokkültürlü yapısıyla dikkat çeken Hatay ilinde sürdürülen eğitim faaliyetleri kültürlerarası eğitim yaklaşımı ve Hatay halkının örgün eğitimden beklentilerinde kültürlerarası eğitim vurgusu açısından değerlendirilmiştir.

4.1.5. Din eğitimi

Din eğitimi, geniş eğitim kavramının din ile nitelendirilerek belirginleştirilmesiyle oluşmuş yeni bir kavramdır. Yukarıda yer verdiğimiz eğitim tanımından hareketle din eğitimini; “ Bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme demeleri süreci”⁵² olarak tanımlanmıştır. Din eğitimi, herhangi bir dinsel meyilden bağımsız, bütünüyle dinsel tarikatlar ve dini olmayan felsefi öğretilerden uzak objektif olmakla birlikte, hoşgörü ve kardeşlik ruhunu temel alıp onlara dayanmalı, kesinlikle toplumun istikrarını, huzurunu ve sosyal bütünlüğünü tehdit edecek herhangi bir faaliyet ve ideolojiyi cesaretlendirmemelidir.⁵³

4.1.6. Dinlerarası din eğitimi

Günümüz dünyasında, küreselleşmenin de katlısıyla, insanlar ve kültürlerarası diyalogun gerek imkanlar gerekse ihtiyaçlar bakımından önem kazandığı görülmektedir. Kültürün en önemli ve dikkat çekici öğelerinden biri olan din, insanların, hakkında bilgi sahibi olma arzusu taşıdıkları ve bir anlamda buna zorunlu oldukları bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar, birbirinden farklı olan inanç sistemlerini tanıdıkça, ön yargılarından büyük oranda kurtulmakta ve öteki

---

⁵² Cemal Tosun; *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2003; s. 23.

⁵³ İbrahim Özdemir; a.g.m.

inançlarla kendilerini arasında bazı önemli müştereklerin bulunduğunu fark etmektedir.⁵⁴

Kültürel çeşitliliğin yeni bir toplum düzeni olarak yaygınlaşmasıyla birlikte birçok alanda olduğu gibi din eğitimi alanında da bu yeni oluşuma cevap vermek için yeni yaklaşımlar ortaya konulmaktadır.

Dinler arası din öğretimi, çokkültürlü toplumda bireyin yalnızca kendi varlığını değil ötekinin varlığını da anlamlandırmasına yardım etmesi ve içinde bulunduğu topluma uyum sağlamasını kolaylaştırması amacıyla ortaya konulan yeni din eğitimi yaklaşımıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için, aynı toplumda yaşayan farklı dinlere mensup öğrencilerin aynı derste dinlerdeki ortak noktaları birlikte işleyerek birbirlerini anlamalarına olanak sağlayacak eğitim ortamı sunulmaktadır. Böylece ayrı din dersleri görek dinsel açıdan birbirlerine yabancılaşmalarının önüne geçmek hedeflenmektedir.⁵⁵

4.2. Kuramsal Tartışma

4.2.1. Çokkültürlü yaşam

Son zamanlarda kültürel farklılık/çeşitlilik, kültürel çoğulluk gibi ifadelerle yadsınamaz bir gerçeklik olarak kendisinden bahsedilen çokkültürlülük, tarihin her döneminde var olagelmış bir olgudur. Zira göç, savaş gibi toplumsal hareketlilikler sonucunda kültürler birbirleriyle karşılaşp kaynaşmış ve farklı kültürlerin bir arada yaşadıkları çeşitli toplumsal kompozisyonlar oluşturmuşlardır.

---

⁵⁴ Der. ve Çev. Ruhattin Yazoğlu, Hüsnü Aydeniz, *Dini Çoğulluk*, İz Yay., İstanbul, 2006, arka kapak.

⁵⁵ Cemal Tosun, a.g.e., s. 132-133.

Çokkültürlülük bağlamında önemli olan bütün bu toplumların karşı karşıya kaldıkları kültürel farklılaşma sorunuyla nasıl başa çıktıklarıdır. Bu hususta devletlerin genellikle iki yol izlediği görülmektedir. Devletler ya farklılıkları giderip homojen topluluklar oluşturmak adına asimile politikası yürütmüş ya da farklılıkları kabul edip tanımıştır.⁵⁶

Farklılıkların her toplumun temel ve kaçınılmaz bir parçası olduğu günümüzde, kültürlerin barış içinde bir arada yaşamayı başarmaktan başka şansları yoktur. Her şekil ve durumda hepimiz aynı dünyada yaşıyoruz. Bu yüzden öğrenmemiz gereken bir arada yaşayıp yaşayamayacağımız değil, bunun nasıl gerçekleşeceği.

Toplumun egemen kültüründen farklı olan kimliklerin veya özel nedenlerle topluma katılan grupların, ayırt edilemez bir biçimde egemen kültüre uymalarını ve benzeşmelerini sağlama süreci olarak anlam kazanan asimilasyon⁵⁷, önceleri farklılıklarla bir arada yaşamda çeşitlilikle başa çıkmanın formülü olarak görülmekteydi.

Joppke'ye göre; göçlerin eskiden olduğu gibi imparatorluklardan ya da krallıklardan değil gelişmiş ulus- devletlerden olması dolayısıyla göçmenlerin kuvvetli ulusal kimliklere sahip olmaları, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin göçleri tek yönlü olmaktan çıkarması, zorlamanın ya da zorla asimilasyonun bireylerin kişiliklerinde yıkım yaratacağı düşüncesiyle liberal devletlerin artık kendi kültürlerini zorla kabul ettirmek istememesi gibi sebeplerle günümüzde asimilasyon kabul edilen bir çözüm yolu olmaktan çıkmıştır.⁵⁸

---

⁵⁶ Yasin Aktay, Birleşen Dünyada Çoğalan Kültürler, Euroagenda, Avrupa Günü, Vol: 1, No: 2, 2002. <http://www.angelfire.com/art/yasinaktay/Makaleler/Cokkulturluluk.htm>

⁵⁷ Celalettin Vatandaş, "Çokkültürlü Yapıda Ulusal/Etnik Kimlikler- Kanada Örneği-", s. 2.

⁵⁸ Akt. Cemal Yalçın, "Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine Göç", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2002, C: 26, No: 1, s. 51.

Varlıklarının bir sonucu olarak çokkültürlülükle karşı karşıya kalan imparatorluklar nihai anlamda çeşitlikleri gidermeyeceklerinin farkında olduklarında genellikle ikinci tutumu benimsemiştir. Ancak imparatorluk içerisindeki gruplar hakim ve kurucu bir unsurun himayesi altında olmaları sebebiyle toplumsal yaşamda eşit katılımlı bir çokkültürlü bir yaşam söz konusu olmamıştır. İmparatorlukların yürüttüğü bu politika çokkültürlülükle baş etme öncesinde çokkültürlülüğü tanımaktan öteye gidememiştir.⁵⁹

Fransız Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan yeni siyasi konsept, dil, din, ırk, cinsiyet gibi ayrımlar yapılmaksızın vatandaşlık şemsiyesi altında tüm kimlikleri eşit görme yönünde ileri sürdüğü pozitif argümanlarla çağın yükselen ruhu olmuştur; fakat bu ruhla ortaya çıkan ulus-devlet projesinin hayata geçirildiği yerlerde eşitliğin, aynı toprak parçası üzerindeki sayısız kültürü tek ulus, tek dil, tek ülkü adına hakim güce tasviyeye yönelik bir çaba olduğu görülmüştür.⁶⁰

Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı, eşitlik ve özgürlük değerlerine dayanan ulus- devlet; bir ulus kimliği ve kültürüne dayalı, dayandığı kimlik ve kültürü üst kimlik ve üst kültür olarak benimsemiş olmakla tanımlanmaktadır. Ulus- devletlerin en önemli özelliği demokratik ve laik olmalarıdır. Demokratik oluşları farklılıkları içinde barındırmalarına imkan vermektedir. Laik oluşları ise, üniter yapıya zarar verebilecek farklı inanç gruplarına karşı eşit mesafede bulunma ve kamusal alana inanç gruplarının müdahalesini ortadan kaldırma amacına dayanmaktadır.⁶¹ Sonuç

---

⁵⁹ Yasin Aktay, a.g.m.

⁶⁰ Yasin Aktay, a.g.m.

⁶¹ A. Osman Gündoğan, "Türkiyelilik ve Çokkültürlülük", *Çokkültürlülük ve Türkiyelilik*, Edt. M. Çağatay Özdemir, Tek Ağaç Yay., Ankara, 2005, s. 109.

olarak ulus- devlet içersinde farklı etnikler barınabilir fakat bütün etnikler bir üst kimlikle ifade edilmektedir.⁶²

Çokkültürlü kökenleri olan modern ulus- devletler, toplumsal ve siyasal bütünleşmelerini homojenleştirme ve bireyselleştirme yoluyla gerçekleştirmişlerdir. Ulus- devletler, çoğulculuğu, bireysel hakları dağıtan vatandaşlık topluluğunun birliği ile bağlantılandırmışlardır. Aydınlanma döneminde akıl dışında bütün ölçülerin geçersiz ilan edilmesiyle akıl, bütün ilke ve ölçütlerin yeni belirleyicisi ve bütün insanlık için evrensel gerçeklikte kurallar koyan mitik bir varlığa dönüşmüştür. Bu anlayışın ulus- devlet üzerindeki yansıması, yurttaşlık adı altında aynı eğitimden geçmiş, aynı tipte insan topluluğu meydana getirmek olmuştur.⁶³

Hedefi birlik sağlamak olan ulus- devletlerin, dil, din, ırk, mezhep gibi kültürel çeşitlilik yaratan alanlarda belli bir homojenliği sağlamış bir ulus formu inşa etme gereksinimi vardı. Bu gereksinim ulus kurulurken, çizilen sınırlar içinde bulunan farklı kültürel topluluklar içinde egemen olanın asli unsur olarak kabul edilmesi ve diğerlerinin onun kültürüne tabi kılınması sonucunu doğurdu. Tekleştirme yaklaşımı kendi hukukunu da beraberinde getirdi. Böylece kültürel kimliklerden ve topluluk haklarından bağımsız, soyut, bireye dayalı bir yurttaşlık hukuku gelişti.⁶⁴

Ulus- devletin inşa sürecinde elbette bir kültür ön plana çıkartılarak diğer kültürler ikincil konuma getirilecekti. Yoksa ulus- devletin insanları bir milli kültürün etrafında toplayarak siyasal bir topluluk oluşturması mümkün değildi. Zira üst kültür aynı zamanda insanlar arasındaki temel iletişim aracıdır.⁶⁵

---

⁶² A. Osman Gündoğan, a.g.m., s. 110.

⁶³ Feridun Timur, "Çokkültürcülük Modern Ulus- Devlet Projesine Bir Alternatif Mi?", <http://www.gridergi.com/sosyoloji/cokkultur.htm>.

⁶⁴ 4. Demokratik Eğitim Kurultayı, *Çokdilli, Çokkültürlü Toplumlarda Eğitim*, 1-5 Aralık 2004, s. 2.

⁶⁵ Feridun Timur, a.g.m.,

Modern ulus- devlet idealine ulaşma yolunda devletlerin bünyelerinde barındırdıkları etnik, dini ve kültürel azınlıkları yok sayan hatta yer yer bu unsurları sistemli bir şekilde yok eden bir anlayış taşımaları paradoksal olarak ulus- altı ve yerelci duyguları uyarmış ve beslemiştir.⁶⁶

İmparatorlukların dağılmasından sonra, 20. yüzyılın en büyük siyasal gerçeği olarak ortaya çıkan ulus-devlet olgusu⁶⁷ ve ideolojilerin egemenliğinde kutuplaşan dünya, Sovyetlerin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 20. yüzyılın sonunda bilimsel, teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak demokratik prensiplerin yayılması, piyasaların genişlemesi, kültürel malların dolaşımı, ulaşımın ve iletişimin gelişmesi yoluyla kendini, yeni dünya düzeni olarak sunulan küreselleşmeye bıraktı.⁶⁸

Küreselleşme, her alanda mesafenin daha az önemli hale gelerek, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dünyanın bütünleşmesini ifade etmektedir. Bu yönüyle yeryüzünde gerçekleşen hemen hemen her alandaki değişime kaynak gösterilen sihirli bir sözcük olmuştur.⁶⁹

Küreselleşme bir yandan izolasyon ve özgüllüğü azaltıp ekonomik, kültürel ve siyasal düzeyde homojenleşmeyi teşvik ederken, paradoksal biçimde aynı zamanda yerellik ve özgünlüğe yönelme biçiminde kendi karşı tepkisini ortaya koymaktadır. Kimliklerin, güçlü uluslararası etkilere maruz kalışı arttıkça, kendi kimlik ve yerel

---

⁶⁶ M.KemalŞan, http://www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/38/web/makaleler/Dr_Mustafa_Kemal_San.htm

⁶⁷ Emre Kongar, <http://www.kongar.org> s. 3.

⁶⁸ A. Müslim Akdemir, "Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu",

<http://www.felsefeyeyolculuk.com/2007-etik/bildiriler/76-muslim-akdemir-kureselleme-ve-kulturel-kimlik-sorunu> s. 43.

⁶⁹ Pınar Mercan, Çağlar Çetinkaya; "Küreselleşmenin Aile Yapısı, Kadının toplumdaki Yeri ve Kadın Eğitimi Üzerindeki Etkileri"; *Human Beings, Society, Intercultural Dialogue and Education- International Congress on Intercultural Dialogue and Education-*; October, 8-11, 2009., s. 134.

kültüründe, ana dilinde, adetlerinde, yiyeceklerinde, giyeceklerinde rahatlık ve anlam arayışı artmıştır.⁷⁰

Küreselleşme özellikle tüketici davranışını etkileyerek dünya çapında kültürel birörnekliliğin önünü açarken, bir yandan da en küçük kültürel farklılığı vurgulayarak elektronik medya aracılığı ile bunu tüm dünyaya sunan, ayrıca siyasal açıdan kültürel farklılıkların korunması ilkesini demokratik hak ve özgürlükler alanının ayrılmaz bir parçası olarak gören bir anlayışı yaygınlaştırmaktadır.⁷¹

Demorgan'a göre ise küreselleşme post-modernliğin iki özelliğini yaygınlaştırmaktadır. Bunlardan ilki; kişiler, kültürler, dinler, devletler ve uluslararası kurumlar arasındaki değişimlerin çoğalmasındır. İkinci nitelik ise; küreselleşmenin hızlı ve yoğun bir dolaşımı gündeme getirmesidir. Ticari mübadeleler sayesinde metaların dolaşımı, enformasyon ağları sayesinde enformasyonun dolaşımı ve ulaşım tekniklerindeki gelişmeler sayesinde ise insanların dolaşımı git gide yoğunlaşmakta ve hızlanmaktadır. Bu gelişme, insanlığın birbirine indirgenemez çeşitliliğinin farkına varmasını sağlamaktadır. Ama bu insanlığın farklılıklarıyla birbirlerini tanıdıkları anlamına gelmemektedir.⁷²

İletişim teknolojisinin küresel köy fikrini pratikte mümkün kılması, paradoksal olarak, kültürel farklılıkların ayırdına varılmasına yardım etmiş⁷³ ve bu bağlamda yeni talepler doğmuştur. Farklılıklarının farkına varan gruplar, ayrımcılığa karşı etnik, dinsel, dilsel, cinsel eşitlik ve adalet yanında herhangi bir kültürün merkeziliği etrafında oluşturulacak eşitliğe karşı farklılıklarının kabul edilip tanınmasını istemektedirler. Kültür ve dilin korunması, çocukları kendi anadillerinde eğitme

⁷⁰ Graham E. Fuller, *Siyasal İslam'ın Geleceği*, Timaş Yay., İstanbul, 2004, s. 143.

⁷¹ Emre Kongar, a.g.m.

⁷² Akt. Nilgün Tunalı, *Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık*, Kırmızı Yay., İstanbul, 2005, s. 118.

⁷³ Francis Fukuyama, *Güven –Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması–*, Çev. Ahmet buğdaycı, İş Bankası Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2005, s. 369.

hakkı, kendi özel gün ve sembollerinin ulusal gün ve sembol olarak tanınması, grupların siyasi alanda temsili, siyasi özerklik hatta bağımsızlık bu taleplerden bazılarıdır.

Tüm bu olan bitenin ardından ulus-devlet ideali, içeride çokkültürlülüğün doğurduğu patlama ve dışarıda küreselleşmenin getirdiği sorunlar altında kendini adeta bir meydan okumayla karşı karşıya hissetmektedir.⁷⁴ Kültürel farklılıkların korkutucu bir önem kazandığını ve bütün toplumların kültüre çok daha fazla önem vermek zorunda kalacağını öngören Huntington haklı görünüyor.⁷⁵ Zira eğer halihazırdaki en önemli sosyal sorunların çoğu doğası itibariyle, kültürel kökenliyse ve toplumlar arasında temel farklılıklar, politik, ideolojik veya kurumsal olmaktan çok kültürelse, o zaman toplumların bu kültürel farklılıklarına sarılacakları ve bu farklılıkların gelecek yıllarda daha da dikkat çekici ve önemli olacağı sonucu çıkarılabilir.⁷⁶ Bu noktada Alain Touraine'nin "Eşitliklerimiz ve farklılıklarımızla birlikte yaşayabilecek miyiz?" sorusu akıllara gelmektedir.⁷⁷

1970'li yılların başında yoğun göç alan bölgelerin başında gelen Avustralya ve Kanada hükümetlerinin yerli halkın ve göçmenlerin kültürel farklılıklarını teşvik etmeye yönelik benimsedikleri çokkültürcülük politikası farklılıkların tanınması taleplerine karşı ve farklılıklarla bir arada barış içinde yaşayabilmesi adına modern dünyanın benimsediği çözüm yollarındandır. Bu politika göre niceliğine ve niteliğine

---

⁷⁴ Jürgen Habermas, "Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, çev. İlknur Aka, YKY, 5. Baskı, İstanbul, s. 25.

Küreselleşme ve Ulus-Devlet ilişkisi için Bkz. Fahri Atasoy, *Küreselleşme ve Milliyetçilik*, Ötügen, İstanbul, 2005.

⁷⁵ Akt. Francis Fukuyama, *Güven – Sosyal Erdemler Ve Refahın Yaratılması-*, Çev. Ahmet Buğdaycı, İş Bankası Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2005, s. 21.

⁷⁶ Francis Fukuyama, a.g.e., s. 369.

⁷⁷ Bkz. Alain Touraine, *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Bir Arada Yaşayabilecek Miyiz?*, Çev. Olcay Kunal, YKY, İstanbul, 2005.

göre ayırım yapılmaksızın bütün kültürel, dini, etnik, dilsel farklılıkların tanınması ve birlikte yaşamın bu tanınma üzerine kurulmasını amaçlamaktadır.⁷⁸

“Farklılıkların kabulü ve korunması anlamına gelen çokkültürlülük aynı zamanda bir tehlikeyi de kendi içinde taşır. Bir kendini ifade ediş biçimi olarak değerlendirilen kimlik belirtiminin aynı zamanda onu kuşatan ve etkisiz hale getiren kalkana dönüşmesi ve içinde bulunduğu topluma yabancılaşmasına yol açmasıdır. Zira çokkültürlülük yorumu kimliklerin kaçınılmaz farklılıklarını vurgulayarak birbirine karşı korumakta, geçirimsiz birer kapalı alan haline getirmektedir.”⁷⁹

Küng ve Kuschel’e göre; “Belli değerler, normlar ve tutumlar üzerinde asgari mutabakat olmaksızın hiçbir insan topluluğunun daha küçük veya daha büyük toplumlarda birlikte yaşaması mümkün değildir.”⁸⁰Farklı gruplar değişik veya aynı coğrafyada yaşayabilir; ancak, aralarında paylaşılan birtakım ortak değerler olmaksızın onlar bir toplum oluşturmazlar.⁸¹ Çeşitliliğin ve farklılığın yaşandığı çokkültürlü bir toplumda bir değer çatışması ve buna bağlı olarak bir değer bunalımının önüne geçmek, çeşitliliği koruyacak ve farklı değerlere saygıyı besleyecek ortak bir ahlaki değerın işletilmesi ile mümkün görünmektedir.⁸² Eşit haklı bir arada varoluşun en önemli koşulu ise korunan farklı inanç ve yorumların

---

⁷⁸ Mortensen, Viggo; “Medeniyetler Arası Çatışmalarda Dinler Arası Diyalogun Rolü”; www.konrad.org.tr.

⁷⁹ Celal İnal, “Çokkültürlülük ve Toplumsal Uzlaşma”, *Nusayrılık, Alevilik ve Çokkültürlülük*, Edt: Mehmet Karasu, Kşif Yay., Ankara, 2006, s. 40.

⁸⁰ Akt. Mahmut Aydın, “Medeniyetler Arası Barışın Yolu: Evrensel Ahlak”, *İslamiyat*, C: 8, S: 2, 2005, s. 45.

⁸¹ Mahmut Aydın, a.g.m., s. 46.

⁸² Ali Osman Gündoğan, “Çoğulculuk ve Değer Bunalımı”, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-Cogulculuk-ve-Deger-Bunalimi.pdf>

geçerli anayasa ilkeleriyle çelişmemesidir.⁸³ Bu ise çeşitliliğin siyasi bir kabul olması anlamına gelmektedir.

4.2.2. Eğitimde çokkültürlülük

XX. yüzyıl sonları ve XXI. yüzyıl başlarında büyük göçlerin doğurduğu beşeri hareketlilikle birlikte ortaya çıkan toplumsal gelişime özgü küreselleşme, teknoloji ve iletişim devrimi, Avrupa entegrasyonu gibi olgular birbirine yakın, bazen de birbirinden çok uzak, hatta nitelikçe birbirine tamamen zıt kültürlerin bir araya gelmesine ve çokkültürlülük oluşumuna yol açtılar. Böylece çokkültürlülük dünya üzerindeki tüm insan topluluğunu ilgilendiren bir olgu haline gelmiştir.⁸⁴

Bu bağlamda çokkültürlülük sosyolojiden siyaset bilimine, felsefeden eğitim bilimine çeşitli boyutlarıyla birçok farklı disiplinin konusu olmuştur. Olgusal boyutta tarihsel ve sosyolojik olarak belli toplumların geçmişte veya günümüzde farklı etnik, dini ahlaki, toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf ve kültürel gruptan meydana geldiğini ifade eden çokkültürlülük, normatif boyutta 20. yüzyılın içinde bulunduğu olgusal durumdan hareketle çoğulculuğu bir değer olarak gören çokkültürlü toplumların benimsedikleri politikalara işaret etmektedir.⁸⁵

Parek'e göre; çokkültürlü bir toplum farklılıkları bir arada tutan bağları kuvvetlendirmeye çalışırken bir yandan da farklılıkları tanıyan bir politik yapı geliştirmek zorundadır. Böyle bir politika; " Hem birliğin, hem de çeşitliliğin değerini kabul edecek aralarında tatmin edici bir ilişki kurmayı gerektirir." W. Parker da farklılık ve birlikteliğin birlikte sürdürülmesinin önemi üzerinde durur; " Farklılık

⁸³ Jürgen Habermas, a.g.e., s. 26.

⁸⁴ Kostova, Siyka Çavdarova; "Çokkültürlü Eğitim: Bulgaristan Örneği"; Kaygı, U. Ü. Felsefe dergisi 2009- 19.

⁸⁵ Sedat Yazıcı; Başol, Gülşah; Toprak; "Öğretmenlerin Çokkültürlü Eğitim Tutumları: Bir Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması" H. Ü. E. F. D. (H. U. Journal of Education,) S: 37, Ankara, 2009, s. 230.

olmaksızın birlik, kültürel baskı ve hegemonyayla sonuçlanır. Birlik olmaksızın farklılık ise Balkanlaşmaya ve ulus-devletin parçalanmasına yol açar. Çokkültürlü demokratik bir ulus-devletinde farklılık ve birlik nazik bir dengede birlikte var olmalıdır. ⁸⁶

Çokkültürlü eğitim çokkültürcülük politikalarının eğitimde yer almasını savunan düşünce ve yaklaşımları ifade eder ve dayanağını çeşitli demokratik ve epistemik temellerden alır. Örneğin Hidalgo ve arkadaşlarına göre, çokkültürlü eğitim, çoğulculuk ve farklılık esası üzerinde kurulu olarak demokrasi, eşitlik ve adalet ilkesine dayanır. Daha özelden çokkültürlü eğitimin demokratik temeli eğitimde imkan ve fırsat eşitliği düşüncesidir. Zira eğitimde ayrımcılık yapmama eğiliminin egemenliği okullarda gitgide daha farklı çocukların bir araya geldiği sınıflar meydana getirmiştir. Toplumun olmazsa olmazları oldukları için, farklılıkların okula girmiş olmaları yadsınamaz. ⁸⁷

“Genel anlamda çok kültürlü eğitim, öğrencilerin, akademik başarılarını artırmayı ve kültürel duyarlılığı destekleyerek, kültürel farklılıklar hakkındaki önyargıyı azaltmayı, bireylerin çok kültürlü ortamda uyum içinde yaşayabilmelerini, farklı bireylere eğitimde eşitlik sağlamayı ve kendi kültürlerini yaşatmalarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Gay ise çok kültürlü eğitimin temel amaçlarını aşağıdaki gibi belirtmektedir.

• Bireysel gelişim: Bireyin kendisini anlamasını, olumlu benlik geliştirmesini ve kimliğiyle barışık olmasını sağlamak.

---

⁸⁶ YAZICI, Sedat; BAŞOL, Gülşah; TOPRAK; a.g.m., 231.

⁸⁷ YAZICI, Sedat; BAŞOL, Gülşah; TOPRAK, a.g.m., s.230.

• Değerleri ve tutumları açıklama: Farklı kültürlere ait olan bireylerin değerlerini ve tutumlarını açıklayarak diğer bireylerin bu kültürleri tanımalarını ve saygı duymalarını sağlamak.

• Çok kültürlü sosyal yeterlilik: Bireylerin, kültürler arası iletişimi, farklı kültürlerin yapılarını, alternatif bakış açılarını görmelerini desteklemek.

• Temel yetenek kazanımı: Farklı etnik kökenlerden olan öğrencilerin temel yetenekleri (okuma-yazma, matematik, problem çözme, eleştirel düşünme vb.) kazanmalarına yardımcı olmak.

• Kültürel ve etnik okuryazarlığı geliştirmek: Bireylerin, kendi kültürleri yanında, toplumda var olan kültürel ve etnik farklılıkları fark etmelerini ve bunlara saygı duymalarını sağlamak.”⁸⁸

Çokkültürlülüğü, farklı kültürlere saygı anlamında yorumlamak ve onların gelişimi için insanlığın ve eğitimin seferber olmasına olanak sağlamak böylece dünya ulusları arasında işbirliği yapmak anlamlı görülebilir. Çok kültürlü eğitimin öğrenme ortamlarının düzenlenmesine yön vermesinin, ilkelerinin, öğrenme ortamlarına doğru olarak yansıtılmasıyla olanaklı olacağı düşünülmektedir.⁸⁹

Bireyin öteki kültürü algılayıp yorumlayabilmesi kendi kültürünü bilmesiyle ilişkilidir. Zira kendi kültürünü bilen birey benzerlik veya ortak noktalar aracılığıyla öteki kültürleri daha kolay değerlendirebilir. Kendi kültürel değerlerini yeterince tanımayan birey, yeni bir kültürlenme sürecinin etkisinde kalarak kendi kültürüyle ilgili yeni değer yargıları geliştirmeye başlayabilir. Bu gibi durumların yaşanmaması için, öğrenme ortamlarında çok kültürlü eğitim etkinliklerine yer verilirken, bireyin

⁸⁸ İlker Cırık; “Çok kültürlü Eğitim ve Yansımaları”; *HÜEFD*; sayı:34; Ankara; 2008.s.32.

⁸⁹ İlker Cırık; a.g.m., .s. 34

farklı kültürleri tanmasının yanında kendi kültürüne de yabancılaşmaması sağlanmalıdır.⁹⁰

Çokkültürlü eğitimde öğrenme ve öğretmenin temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

- Irkçılık, ön yargı, cinsiyet ayrımı ve diğer ayrımcılıkların son bulması.
- Öğrenme ortamında farklı kültürlere yer verilmesi.
- Tüm bireyler için eğitim eşitliği sağlanması.
- Farklılıkların eğitimin içeriğini zenginleştirdiğinin farkında olunması.
- Öğretmenlerin, etnik grupların özelliklerinin, öğrencilerin davranışlarını nasıl etkilediğini anlamalarına yardım eden programların düzenlenmesi.
- Öğrencilerin, bilginin sosyal olarak yapılandırıldığını anlamalarına yardım eden eğitim programları geliştirilmesi.
- Öğrencilerin, akademik başarılarını ve birbirleri ile ilişkilerini etkileyen bilgi, yetenek ve tutum gelişimine katkı sağlayan gizil programlara katılmalarının desteklenmesi.
- Öğrencilerin, ortak değerleri öğrenmelerinin sağlanması.⁹¹

Çok kültürlü eğitim etkinliklerine okul öncesi dönemden başlayarak tüm eğitim kademlerinde yer verilmesinin, bireylerin bütünsel anlamda gelişimlerine destek sağlayabileceğini de anımsatmak gerekmektedir. Bu nedenle mevcut öğretim programlarında kültürler arası etkileşimle ilgili ayrı temalar düzenlemek yerine, programların geneline yansıyan bir anlayışın oluşturulmasının daha anlamlı olacağı düşünülmektedir. Bunların yanında, eğitimle ilgili tüm paydaşların katılabileceği çok

---

⁹⁰ İlker Cırık, a.g.m., s.34.

⁹¹ İlker Cırık; a.g.m., s. 35.

kültürlü eğitim etkinliklerine okullarda yer verilmesinin de okul atmosferini olumlu yönde etkileyebileceği söylenebilir.⁹² Ayrıca Susan Wolf'un tanınma politikasına ilişkin şu sözleri çokkültürlü eğitime kaynaklık edebilir: "... tanınma politikası, yalnızca başkasını daha etkin ve doğru bir biçimde tanımaya- dünya üzerinde bizim dışımızdaki insanları ve kültürleri tanımayı- değil, kendimizin saydığımız kentler, kitaplıklar ve okulları bizlerle birlikte paylaşanlara da daha yakından ve daha az seçici bir tutumla bakmamızı sağlar. Ders programlarında kendi tarihimiz, yazınımız, kültürümüze özel bir yer verilmesinde hiçbir terslik yok. Ne var ki, kendi kültürümüze daha yakında eğileceksek, bir topluluk olarak kim olduğumuzu bilmekte yarar var."⁹³

4.2.3. Çokkültürlülük ve din eğitimi

Küreselleşen dünyada en küçüğünden en büyüğüne kadar dünya kültürüne katkıda bulunan bütün kültürel üretimlerin korunmasını hedefleyen çokkültürlülüğün, tüm dünya vatandaşlarının birbirini tanımalarını sağlayarak birlikte yaşama kültürü oluşturma çabası olduğu söylenebilir. Bu paradigma siyaset biliminden sosyolojiye, felsefen eğitime kadar pek çok olanda yeni yönelişleri beraberinde getirmiştir. Eğitim açısından bakıldığında, çokkültürlü bir topluma uyum için gençlerin dini farklılıkları anlama, değerlendirme ve bu farklılıklara saygı duymalarına yardımcı olmak adına okullarda kendi dinleri dışındaki dinleri de öğrenmeleri gerekmektedir. Bir in eğitimi, ortak sorulara farklı dinlerin verdiği cevapları da içermelidir.⁹⁴

---

⁹² İlker Cırık; a.g.m., s. 37.

⁹³ Susan Wolf, "Yorum", *Çokkültürcülük- Tanınma Politikası*, Haz. Amy Gutmann, YKY, 3. Baskı, İstanbul- 2010, s. 103-104.

⁹⁴ Ovey N. Mohammed, "Çokkültürcülük ve din Eğitimi", *Kültürel Çeşitlilik Ve Din*, Edt. Remziye Yılmaz, Sinemis, Ankara, 2005, s. 160.

Farklılıkların bir arada bulunduğu çoğul bir yaşamda, çoğulluk, çoğulculuk şeklinde meşrulaştığında din eğitiminin nasıl meşru kılınacağı sorusu ortaya çıkmaktadır.⁹⁵ Aynı ortamda yaşayan farklılıkların barış içinde bir arada yaşayabilmesi ve uzak kültürlerin birbirinden haberdar olup, tanıyıp anlayabilmesi için din eğitimi alanında da çalışmalar yapılmaktadır.⁹⁶

Genel olarak çokkültürlü bir bilgi, tutum ve değerler sisteminin belli bir dinin öğretim süreci içinde bireye kazandırılması olarak anlayabileceğimiz çokkültürlü din eğitimi, farklı din ve din anlayışlarının bir arada bulunduğu toplumlarda her bir farklılığa kendi dini eğitimi sağlama bununla birlikte ötekini tanıma ve anlama fırsatı sağlayan din eğitimi modeli olarak nitelendirilebilmektedir.⁹⁷ Din eğitimi ile ilgilenenler için çoğulluk önemli konudur. Farklı ülkelerin din eğitimi amaçlarına baktığımızda bu durum gözlemlenebilir. Örneğin; ‘ din eğitiminin amacı, öğrencilerin, kendilerinden farklı inanca ve kültüre sahip insanları anlama ve onlara saygı duymalarını desteklemek; çoğul bir toplumda yaşamaya yönelik olumlu bir tutum geliştirmelerine katkı sağlamaktır.’, ‘ din eğitiminin amacı, öğrencileri din(ler) hakkında bilgi edinme ve anlayış geliştirme konusunda muktedir kılmaktır.’, ‘din eğitiminin amacı, öğrencilerin kişisel, ahlaki ve manevi gelişimine destek olmaktır.’⁹⁸ Din eğitiminin bu amaçların üçünü de yerine getirmesini beklemek fazla olabilir. Ancak, bunların her biri modern zamanların çoğulculuğunun önemli bir yönünü içermektedir: kültürlerin çoğulluğu, bilginin ne olduğuna dair görüşlerdeki

---

⁹⁵ Hans- Georg Ziebertz, “ Çokkültürlü Bir Toplumda Din Eğitimi”, *Çokkültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi*, Edt. Recep Kaymakcan, Dem, İstanbul, 2006, s. 156.

⁹⁶ Nurullah Altaş, *Çokkültürlülük ve Din Eğitimi*, Nobel, Ankara- 2003, s. 245.

⁹⁷ Nurullah Altaş, a.g.e., s. 245

⁹⁸ Akt. Geir Skeie, “Çoğulluk Kavramı ve Din Eğitimi Açısından Anlamı”, *Çokkültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi*, -Edt. Recep Kaymakcan, Dem, İstanbul – 2006, s. 148.

çoğulluk ve bireysel kimliklerin çoğulluğu. Zor olansa, bunlar arasında önceliği belirlemektir.⁹⁹

Önceleri homojen bir yapıya sahip toplumlarda, toplumun benimsediği dinin o dine inanan öğretmenlerce öğretilmesi, böylece dine inanan, dini faaliyetleri dinin aslına uygun olarak gerçekleştiren öğrenciler yetiştirmek amaçlanmıştır.

“Çoğulcu bir toplumda zorunlu bir ders olarak din eğitimi, her bir öğrencinin benlik duygusunu, kültürel bağlılığını devam ettirmek ve aynı zamanda paylaşılan bir kültürdeki diyalogu ilerletmek için yeni öğretici yaklaşımları gerekli kılmaktadır.”¹⁰⁰

Yeni dünya düzeninin gerektirdiği çeşitli sebeplerle homojenliğini yitiren toplumlarda dini öğrenme yaklaşımı ihtiyaçlara cevap veremez olmuştur. Bu durum farklı eğitim yaklaşımlarını gündeme getirmiştir. Bunların ilki farklılıkları okul ortamına taşınmış ve her grubun inancını kendi dininden öğretmenler tarafından öğrenmesi hedeflenmiş ve böylece paralel eğitim modeli oluşturulmuştur. Ancak böylesi bir eğitimin devlet eliyle yürütülmesi yerine bu öğretimi ailelere ve cemaatlere bırakarak laik bir eğitim sistemini benimseyenler de olmuştur.

Herhangi bir dinin öğretilmesi yerine öğrencileri din olgusu hakkında bilgilendirmeyi amaçlayan din hakkında öğrenme modeli üçüncü bir yaklaşım olarak sunulmuştur. Öğretmenin dini kimliğini önemsemeksizin kutsal metinleri edebi metinler gibi ele alındığı, dinler tarihi, din fenomenolojisi, dinler etimolojisi gibi betimleyici disiplinler modeli düşünülmüştür. Bu model herhangi bir dinin diğerinden üstün tutulduğu eğitim programlarına tepki olarak doğmuştur.

---

⁹⁹ Geir Skeie, a.g.m., s. 149-150.

¹⁰⁰ Kari Flornes, çev: Şehbal M. Gökdağ; “Çoğulcu Toplamların Okullarında Zorunlu Din Öğretimi”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar arası Sempozyum, M.E.B.; Ankara, 2003, s.143.*

Böylesi bir din eğitiminin çocukların ahlaki gelişimine ve manevi değer arayışlarına cevap vermeyeceği düşüncesiyle dinden öğrenme olarak isimlendirilebilecek yeni bir din eğitimi modeli ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma göre dinin iç yapısı değil öğrencinin ilgileri, ihtiyaçları eğitim programını şekillendirir. Öğrencinin bir dini benimsemesi ve ona dair uygulamalara katılmasının beklendiği dini öğrenmeden farklı olarak öğrenci ile dini içerik arasındaki mesafe korunur. Eğitimin amacı öğrencilerin ahlaki ve manevi gelişimine katkıda bulunmaktır. Yani, dini öğrenme ve din hakkında öğrenmede amaç din iken dinden öğrenme yaklaşımında din bireyin gelişimi için araç olarak sunulmaktadır.¹⁰¹

Günümüzde, insanların geleneksel kalıplar içerisinde dinlerini yaşamayı bırakıp biraz daha bireysel bir dindarlığa doğru yönelmesi, dinin yeniden yorumlanmasını ve eski kalıplar içerisinde değil de yeniden anlaşılmasını zorunlu hale getirmekte bu durum insanların mevcut dini algılama biçimleri eski geleneksel mezhep ve tarikat kalıplarını zorlamaktadır.¹⁰² Bu sebeple çokkültürlü din eğitiminin öteki dinleri kabul etme, tanıma ve anlama çabasının ötesinde aynı din içindeki çoğulculuğu da anlamlandırma gayretine kaynaklık etmektedir.

---

¹⁰¹ Hull, John M., “Demokratik Çoğulcu Topumlarda Din Eğitimi Üzerine Genel Değerlendirmeler” *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*- uluslar arası sempozyum bildiri ve tartışmalar- s. 44-45; MEB; Ankara, 2003.

¹⁰² Sönmez Kutlu, *Alevilik- Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu, Ankara, 2006, s. 183-184.

II. BÖLÜM

YÖNTEM

1. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmamızın evrenini farklı etnik, dinsel ve kültürel gruplara sahip Hatay ili halkı oluşturmaktadır. Günümüz Hatay'ında çok sayıda etnik ve dini grup engin bir hoşgörü ortamında bir arada yaşamını sürdürmektedir. Türk/ Müslüman- Sünniler, Arap- Sünniler, Arap- Aleviler (Nusayriler), Arap- Hıristiyanlar, Museviler, Ermeniler aynı coğrafyada birlikte yaşayan etnik/dini gruplardır.

Nitel araştırmalarda çalışma grubunun geniş olması çoğu zaman mümkün değildir. Gerek araştırma kaynaklarının sınırlılığı, gerekse kullanılan bilgi kaynağı ve analiz yöntemlerinin özelliği nedeniyle çok sayıda bireyi araştırmaya dahil etmek gerçekçi olmamaktadır. Nitel araştırmada örneklem seçimi araştırma probleminin özelliği ve araştırmacının sahip olduğu kaynaklarla yakından ilgilidir. Bu sebeple nitel araştırmada bazen tek bir birey bile araştırmacının örneklemini oluşturabilir.¹⁰³

Araştırmanın örneklemini etnik ve dini farklılıklara sahip grupların iç içe yaşadıkları Hatay'ın Antakya ve Samandağ ilçesinde yaşayan, etnik/dini topluluklar arasından herhangi bir seçki yapılmaksızın (yaş, cinsiyet, sayı gibi) ulaşılabilen gönüllü katılımcılardan oluşmuştur.

---

¹⁰³ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay., Ankara, 2006, s. 87.

Örnekleme oluşturan katılımcılar; Hatay'ın Antakya ve Samandağ ilçelerinde yaşayan; 4 Türk-Sünni, biri bayan 2 Arap-Sünni, biri bayan 4 Arap- Hıristiyan, biri bayan 3 Ermeni, 2 Musevi, biri bayan 4 Arap- Alevi (Nusayri), 1 Türk- Ortodoks bayan ve 1 Alman- Katolik bayan olmak üzere toplam 22 kişidir.

2. METOD VE TEKNİKLER

Araştırmamız, Türkiye'nin çokkültürlü yaşam deneyimi açısından başarılı sayılabilecek bir örnek olarak kabul ettiğimiz Hatay ilinde yaşayan farklı etnik ve dini grupların birlikte yaşamlarını tanımlamak, bu yaşamı destekleyen ve engelleyen faktörleri tespit etmek, bu destek ve engeller bağlamında formal ve informal eğitimin fonksiyonlarını ve bu alandan beklentileri ortaya koymayı amaçlanmıştır.

Bu sebeple araştırmamızda; psikoloji, sosyoloji, eğitim gibi sosyal bilim alanlarında; insan ve grup davranışlarının nedenini anlamaya yönelik, kişilerin yargıları, deneyimleri, algıları ve duyguları hakkında subjektif veriler elde edebilmek amacıyla; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına olanak sağlaması yönüyle nitel araştırma yöntemi¹⁰⁴ tercih edilmiştir. Probleme ilişkin veri toplamak için ise; yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır.

---

¹⁰⁴ Ali Yıldırım; Hasan Şimşek; *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*; Seçkin Yayınları, Ankara, 2006, s. 41.

2.1. Veri Toplama Aracının Hazırlanması ve Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplamak için derinlikli mülakat yapılmış ve bunun için yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu sayede problem ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsamı güvence altına alınmış ve değişik insanlardan aynı konuya yönelik bilgiler alınması sağlanmıştır.¹⁰⁵ Görüşme sırasında görüşülen kişiye göre sorularda esneklik sağlanması, sorunun anlaşılması ve ayrıntılı bilgilere ulaşmak için ek sorular üretme şansı vermesi böylece kişinin nasıl düşündüğünü ve görüşünü nasıl gerçekleştirdiğini anlamamıza yardımcı olması¹⁰⁶, farklı bireylerden daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi elde etmeyi ve elde edilen verilerin düzenlenmesi, analiz edilmesi hususunda kolaylık sağlanması yönüyle yarı yapılandırılmış görüşme formunun araştırmamız için uygun teknik olarak düşünülmüş ve uygulanmıştır.

Hatay'da yaşayan farklı etnik ve dinsel kimliklere mensup kişilerle yapılan ön görüşmeler ve araştırma probleminin ilgili olduğu literatür dikkate alınarak hazırlanan görüşme formu uzman görüşüne sunularak değerlendirilmiştir. Soruların birbirini desteklemesi ve problemin çözümüne yönelik sağlıklı veriler elde etmeye uygun hale getirilmesi amacıyla pilot görüşme yapılmıştır. Bu denemeler esnasında, soruların anlaşılabilir olması ve odaklı bilgi elde edilmesine imkan tanınması için forma sondaj sorular eklenmiştir. Bununla birlikte görüşme öncesinde araştırmanın

---

¹⁰⁵ Ali Yıldırım; Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay., Ankara, 2006, s. 122.

¹⁰⁶ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yay.,12. Baskı, Ankara, 2003, s. 168.

konusu, amacı ve nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin açıklamaya yer verilmiştir. Böylece form son şeklini almıştır.

2010 yılının Şubat ayında başlayan görüşmeler, aynı yılın Mayıs ayında tamamlanmıştır. Görüşmeler esnasında soru sorma ve dinleme işlevlerinin daha etkili bir biçimde yerine getirilebilmesi, verilerin kaydedilmesinde eksiklik ve hata olmaması bununla birlikte görüşmelerin uzamaması için katılımcıların izni alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. İki katılımcının ses kayıt cihazının kullanımına izin vermemeleri sebebiyle bu görüşmeler not alınmış ve bu notlar daha sonra katılımcının kendisine okunarak herhangi bir eksik ve yanlış kayıt önlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Verilerin Analizi Ve Yorumlanması

İlk olarak ses kayıt cihazına kaydedilmiş görüşme verileri çözümlenerek yazıya geçirilmiştir. Elde edilen dökümler incelenerek, araştırmanın temelini oluşturan sorular çerçevesinde anlamlı bölümlere ayrılmış ve her bölüm uygun kodlamalarla kavramlaştırılarak taslak bir tema oluşturulmuştur.

Düzenlenen veriler tümevarımcı bir analize tabi tutularak araştırmanın amacına yönelik önemli noktalar saptanıp kodlanmıştır. Verilerin karşılaştırılması ve ilişkilendirilmesiyle elde edilen kodlar kavramlaştırılarak tematik bir düzen oluşturulmuştur.

Tematik kodlama aşamasından sonra elde edilen veriler ortaya çıkan kodlama ve temalara göre düzenlenmiştir. Bu şekilde belirli olgulara göre verileri tanımlamak ve yorumlamak mümkün olmuştur. Bu noktada elde edilen bulguların ilk elden sunulabilmesi adına görüşme metinlerinden aynen aktarımlar yapılmıştır.

Nitel araştırmalarda araştırmacının bilgi toplama sürecine dahil olması , 'Katılımcı ne söylemiştir?' in yanında 'Katılımcı nasıl ve niçin söylemiştir?' sorularına da cevap verebilmesi yönüyle bulguların tanımlanması ve yorumlanmasında etkili olmuştur. Bu sebeple görüşmeler esnasında katılımcıların sorulara verdikleri tepkiler, jest ve mimikleri, görüşme öncesinde ve sonrasında hatta görüşme esnasında içinde bulunulan durum (gözlem), bulguların yorumlanmasında veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

2.3. Raporlaştırma

Bu aşamada ulaşılan bulgular ve yorumlar araştırmamızın cevap aradığı sorular çerçevesinde tematik bir biçimde raporlaştırılmış ve sunulmuştur.

Araştırma sonucunda içerik analizi ve gözlem verileriyle Hatay halkının farklılıklarıyla birlikte yaşamı tanımlanmış ve çokdinli/ çoketnili/ çokkültürlü toplumlarda eğitimin ve din eğitiminin fonksiyonları tespit edilmiştir.

3. ARAŞTIRMA SORULARI

Hatay 6rneğinden hareketle k6lt6rel 7eŐitlilięe sahip bir toplumda birlikte yaşamda;

1. Farklılıklarla birlikte yaşamanın anlamı ve biçimi nedir?
2. Farklılıklarla bir arada yaşamayı kolaylaştıran ve zorlaştıran fakt6rler nelerdir?
3. Eğitimin birlikte yaşam 6zerindeki etkileri nelerdir?
4. Birlikte yaşam k6lt6r6 oluŐtırmak i7in eğitime d6Ően g6rev ve sorumluluklar nelerdir?
5. Din eğitiminin birlikte yaşam 6zerindeki etkileri nelerdir?
6. Birlikte yaşam k6lt6r6 oluŐtırmak i7in din eğitimine d6Ően g6rev ve sorumluluklar nelerdir?

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

1. MÜLAKATA KATILANLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Araştırmamız süresince Hatay'ın Antakya ve Samandağ ilçelerinde yaşayan, yaşları 28-78 arasında değişen; 4 Türk-Sünni, biri bayan 2 Arap-Sünni, biri bayan 4 Arap- Hıristiyan, biri bayan 3 Ermeni, 2 Musevi, biri bayan 4 Arap- Alevi (Nusayri), 1 Türk- Ortodoks bayan ve 1 Alman- Katolik bayan olmak üzere toplam 22 kişiyle görüşülmüştür. Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek ve etnik /dinsel kimlik algıları aşağıda belirtilmiştir.

K1- Erkek, 28 yaşında, üniversite mezunu, öğretmen ve kendisini Türk/ Müslüman- Sünni olarak tanımlıyor. Katılımcının Hatay'ın Dört Yol İlçesi'nde görev yapıyor olmasına karşın Hatay kültürüyle ilgili tanımlamalarında, açıklamalarında ve örneklendirmelerinde Antakya'daki yaşam üzerinde durduğu görülmüştür.

K2- Erkek, 41 yaşında, ortaokul mezunu, serbest meslek, gönüllü Ortodoks Kilisesi çalışanı ve kendisini Arap kökenli Türk/ Hıristiyan- Ortodoks olarak tanımlıyor.

K3- Bayan, 47 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, kendisini Ermeni asıllı Türk vatandaşı ve Rum Ortodoks olarak tanıtmaktadır. Samandağ İlçesi'nde yaşıyor olmasına rağmen konuşmalarında Hatay'dan ziyade Antakya demeyi tercih ettiği

görülmüştür. Görüşme esnasında farklılıklarla birlikte yaşam konu edildiğinde burada farklılıklar fark edilmez vurgusunu sık sık yapmıştır.

K4- Erkek, 60 yaşında, ilkokul mezunu, emekli ve kendini Türk/Müslüman-Sünni olarak tanımlıyor.

K5- Erkek, 43 yaşında, ilkokul mezunu, serbest meslek, kendini Arap Ortodoks olarak tanımlıyor.

K6- Bayan, 45 yaşında, üniversite mezunu, esnaf, kendisini Türk Ortodoks Hıristiyan olarak tanımlıyor. Mülakat esnasında farklılıklarla birlikte yaşam hususunda Hatay örneğinde en uygun yerin Antakya İlçesi olduğunu vurgulamıştır.

K7- Erkek, 65 yaşında, ortaokul mezunu, esnaf, kendisini Türk Musevi olarak tanımlıyor.

K8- Erkek, 57 yaşında, ortaokul mezunu, serbest meslek, kendisini Arap asıllı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve Müslüman Alevisi olarak tanımlıyor. Nusayri isimlendirmesini kabul etmiyor ve buna sebep olarak da geçmiş yıllarda bir siyasi parti liderinin meclis çatısı altında Nusayriler için sapık Alevi anlayış tanımlamasında bulunmasını gösteriyor.

K9- Erkek, 33, üniversite, öğretmen, kendisini Türkiye cumhuriyeti vatandaşı, Arap Alevisi ve özellikle Nusayri olarak tanımlıyor. Nusayri olduğunun altını

çizerken Nusayriliğin bir siyasinin dediği gibi sapık bir mezhep olmadığını vurgulamıştır.

K10- Erkek, 78 yaşında, ortaokul mezunu, çiftçi, kendisini Türk- Ermeni vatandaşı ve Rum Ortodoks olarak tanımlıyor.

K11- Erkek, 48 yaşında, ortaokul mezunu, çiftçi (köy muhtarı) kendisini Türkiye Cumhuriyeti Ermeni vatandaşı ve Rum Ortodoks olarak tanımlıyor.

K12- Erkek, 33 yaşında, ilkokul mezunu, esnaf, kendisini Türk, Müslüman-Alevi olarak tanımlıyor. Irk olarak Türk mü Arap mı olduğunu bilmiyor ancak, Arap ırkına ait kendisinde bir şey bulmadığını ve kendini tamamen Türk olarak hissettiğini söylüyor. Ayrıca mensubu olduğunu söylediği Alevilik hususunda da geniş bir bilgiye sahip değil. Farklılıklarla bir arada yaşama sorularını hayretle karşılıyor.

K13- Erkek, 60 yaşında, lise mezunu, emekli memur, kendisini Türk Müslüman- Sünni olarak tanımlıyor. Misak-ı Milli sınırları içerisinde tüm kimliklerin demokratik bir şekilde dostça, kardeşçe yaşamasını vurguluyor. Bununla ilgili bir 'kültür ağacı' projesi var. Gaziler derneğinin avlusunda bulunan bir turunç ağacına farklı dört çeşit meyve aşılanarak aynı ağaç üzerinde beş çeşit meyve yetişmesi sağlanmış. "Bu ağaçta şimdi turunç, limon, ağaç kavunu, portakal, greyfurt 5 çeşit meyve var. Bir ağaç kökü 5 çeşit meyveyi verdikten sonra ve hizmetini de yaptıktan sonra bu dal budaklar demek ki sürekli verim halinde olacaklar. Türkiye de yaşayan insanlarımız da aynı. Aynı kökten gelmişlerdir Arap'ıdır, Kürt'üdür, Laz'ıdır

Çerkez'idir. Çeşitli dillere çeşitli dinlere mensup olabilirler. Ama bu topraklarda biz aynı verimi paylaşacağız. Birlik ve beraberliğin yaşam mücadelesi içinde daha güzel olacağına ve gelecek nesle de aynı ağacın verdiği meyveler gibi birlikte yaşamayı öğreteceğiz. Farklılıkları kabullenmek güzel.”

K14- Bayan, 53 yaşında, İlahiyat mezunu, Rahibe, kendisini Alman/ Katolik Hıristiyan olarak tanımlıyor. 38 yıl önce bir yıllığına gönüllü rahibe olarak geldiği Hatay'a hayran olmuş ve geri dönmemiş.

K15- Bayan, 43 yaşında, ilkokul mezunu, kendisini Arap Alevisi olarak tanımlıyor. Muharip Gaziler Derneğinde çalışıyor. İfadelerinde sıkça yer verdiği vatan, millet ve Atatürk sevgisi çalıştığı dernekten kaynaklanabilir.

K16- Erkek, 50 yaşında, üniversite mezunu, gazeteci, kendisini Arap asıllı Türk vatandaşı ve Müslüman Alevisi olarak tanımlamaktadır. Konuşma boyunca Hatay için söz konusu edilen hoşgörü kültürünün Antakya'ya has olduğunu kırsal kesimlerde ve diğer ilçelerde bu hoşgörüyü göremeyeceğimizi vurgulamıştır.

K17- Bayan, 26, lise, ev hanımı, evlenmeden önce Alevi olduğunu söyleyen katılımcı, Sünni bir Müslümanla evlendikten sonra kendisinin de Sünni olduğunu belirtiyor.

K18- Erkek, 78 yaşında, ilkokul mezunu, çiftçi, kendisini Arap/Müslüman Sünni olarak tanımlıyor.

K19- Erkek, 30 yaşında, yüksek okul mezunu, imam, Türk/ Müslüman olarak tanımlıyor. Hatay'ın Yayladağ İlçesi'nden olduğunu ve orada Antakya ve Samandağ da olduğu gibi çokdinli, çoketnili bir yapının olmadığını ve farklılıklarla birlikte yaşamı görev yeri olan Samandağ'da tecrübe ettiğinin altını çiziyor.

K20- Erkek, 57 yaşında, yüksek lisans mezunu, Arkeolog, kendisini Arap kökenli Rum Ortodoks- Hıristiyan olarak tanımlıyor. Din kavramı yerine inanç kültürü kavramını kullanmayı tercih ediyor. Ayrıca Hatay var olduğu ifade edilen kültürün hoşgörü kültürü değil uzlaşma kültürü olduğunu ifade ederek konuşma süresince bu kavramı kullanmayı tercih ettiği görülmüştür.

K21- Erkek, 69 yaşında, lise mezunu, esnaf, Antakya Musevi cemaatinin ileri gelenlerinden, kendisini Yahudi dinine mensup Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlıyor. Antakya'ya sonradan gelmediklerini atalarının yüzyıllardır Antakya'da olduğunu belirterek Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduklarını ve Museviliği dinsel bir kimlik olarak gördüklerini vurgulamaktadır.

K22- Bayan, 36 yaşında, ortaokul mezunu, pansiyonda çalışıyor, kendisini Arap Ortodoks olarak tanımlıyor.

2. ANTAKYALILIK KÜLTÜRÜ ALGISI

2.1. Hataylılık Kültürü ve Antakyalılık Kültürü Tartışması

Coğrafi konumu, limanları ve verimli topraklarıyla her çağda elverişli yaşam alanı olarak dikkatleri çeken Hatay, tarihte pek çok medeniyete yurt olmuştur. Bu kültürel hareketlilik günümüzde kültürel çeşitliliğe aşinalık sebebiyle farklı dinsel ve etnik kimliklerin bir arada çatışmadan yaşayabildikleri, kimliklerini koruyarak ortak yaşantılar üretebildikleri böylece birbirlerinin dönüşümünde etkili olabildikleri çokkültürlü bir sosyal yapının varlığını mümkün kılmıştır.

1939 yılı itibariyle Türkiye sınırlarına katılan bu ilde, Türk- Sünniler, Arap- Sünniler, Arap- Aleviler (Nusayri), Arap- Hıristiyanlar, Ermeniler, Yahudiler, Katolik, Ortodoks ve Protestan cemaatler, farklı etnik-dinsel kimlikler olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Geçmişten bugüne bu çokdinli/ çokdilli/ çoketnili yapının bir arada uzlaş ve barış içerisinde yaşayabilmeleri sonucu ortaya çıkan sentez olarak tanımlayabileceğimiz Hatay kültürü; çeşitliliğin bir arada yoğun olarak bulunduğu Antakya'da daha canlı olarak yaşanmakta, hissedilmektedir. ' Ebru: Kültürel Çeşitlilik Üzerine Yansımalar' isimli eserini oluşturmak üzere birçok Anadolu şehrini gezen Atilla Durak, Hatay'ı çokkültürlülük açısından simge şehir olarak nitelendirmektedir: " Küçük şehirde on civarında etnik grup var; Nusayri yani Arap Alevileri, Arap Hıristiyanları, Yahudiler, Süryaniler, Özbekler, Araplar, Kürtler, Ermeniler... Her biri diğerine bir şey katmış. Tam bir ebru çünkü hem ortak bir Antakya kültürü var hem de her biri kendi inancını uygulamaya devam ediyor."

¹⁰⁷sözleri Antakyalılık kültürünü en güzel şekilde özetlemektedir. Çeşitlilikle tarihi bir geçmişe sahip olma böylece ötekini tanıma, güvenme ve ortak yaşantılar üretme çokkültürlü toplumda birlikte yaşamanın dinamiklerindedir. Bu anlamda Antakya, Hatay içerisinde özel bir yere sahiptir. Zira Antakya mabetlerin birbirine adım mesafesinde olduğu, aynı mahallede Ramazan Bayramı'nın, Noel'in, Hamursuzun farklı dinlere mensup insanların beraber kutladığı, sokaklarında Arapça ve Türkçenin birlikte kullanıldığı ve bütün bu farklılıkların iç içe yaşadığı bir yerdir. Hatay kültürünün yoğun bir şekilde Antakya'da yaşanıyor olması kavramın daha çok Antakya kültürü olarak kullanılmasına yol açmıştır.

Araştırmamız süresince görüşülen kişilere 'Hatay kültürü nedir?' sorusunu yönelttiğimizde, bir kısmının kavramı Antakya kültürü olarak telaffuz ettiği, bir kısmının ise yaptıkları tanımların Antakya için geçerli olduğunu vurguladıkları görülmüştür.

2.2. Katılımcıların Antakyalılık Kültürü Algısı

Bu çalışmada görüşülen kişilere ilk olarak;

- Antakyalılık kültürü nedir?
- Antakyalı olmak ne demektir?
- Antakyalılık kültürünün oluşturan unsurlar nelerdir?
- Antakya'yı diğer yerleşim yerlerinden ayıran özellikler nelerdir?

soruları yöneltilerek kişilerin içinde yaşadıkları toplumun yapısıyla ilgili algıları ve farkındalıkları tespit edilmiştir.

---

¹⁰⁷ Atilla Durak, gazete haberi ayrıca bkz. Atilla durak, Ebru: Kültürel çeşitlilik Üzerine Yansımalar, Metis Yay., İstanbul, 2007.

Bu çerçevede kendisiyle mülakat yapılanların hemen hepsinin Antakyalılık kültürü hususunda vurguladıkları nokta *farklılıklarla, ayırım gözetmeksizin hoşgörü ve kardeşlik duyguları içerisinde yaşayabilme* olmuştur. Katılımcıların çoğunun bunu dile getirirken farklılıkları; din, mezhep, etnik, ırk, dil ve kültür olarak sınıflandırdıkları görülmüştür. Bununla birlikte, Antakyalılık kültürünü, din, etnik köken, dil, kültür farklılıkları dile getirmeksizin birlikte yaşamın temelini oluşturacak ahlaki değerlerle açıklayanlar da olmuştur. Aşağıda her iki açıklama yaklaşımı örnekleri verilerek değerlendirilmiştir.

2.2.1. Antakyalılık kültürünü din, mezhep, ırk ve kültür farklılıkları vurgusuyla açıklama yaklaşımı

Katılımcıların hemen hepsi Antakyalılık kültürünü tanımlarken; farklı kültürden insanların bir arada yaşam sürdürmesinin farkındalığı ile tanımlamışlardır. Farklılık oluşturduğu düşünülen unsurların başında din gelmektedir. **K5** (*Erkek, 43, ilkokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Farklı dinlere mensup insanlarla beraber sorunsuz, hoşgörü içinde yaşama kültürüdür Antakyalılık kültürü. Bu kültür yılların birikimidir.” **K17** (*Bayan, 26, lise, ev hanımı, Arap- Sünni*) ise;

“Hatay’da insanlar din ayrımı yapmaksızın hepsi kardeş gibi yaşar. Hatay’ın bu yönünü çok seviyoruz” diyerek Antakyalılık kültürünü, din farklılıklarına bakmaksızın hoşgörüden öte kardeşçe yaşam olarak tanımlamaktadır.

Dinlerin birlikteliğini ifade eden **K6** (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hıristiyan- Ortodoks*); “Antakyalılık kültürü üç dinin kardeşçe bir arada yaşama

kültürüdür.” diyerek bu kardeşliği üç semavi din ile sınırlandırırken, **K2** (*Erkek, 41, Ortaokul, Serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*), Antakya'nın din kardeşliğinin en güzel yaşandığı yer olduğu görüşünü aşağıda yer alan sözleriyle ifade etmektedir:

“Antakya din kardeşliğinin en güzel yaşandığı yerdir. Bu birliktelik bize atalarımızın mirası ve bizler bu kültürü korumak için çalışıyoruz. Burası medeniyetler beşiği birçok kültüre ev sahipliği yapmış bir coğrafya ve bu şehir bütün bu medeniyetleri içinde tutmayı bilmiş ve yaşatmıştır.”

Dini çoğulculuğun yanında din içindeki farklı yorumlar da **K16** tarafından dini çeşitlilik olarak görülmektedir. **K16** (*Erkek, 50, üniversite, gazeteci, Arap- Alevi*) bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Antakya'nın yaşam biçimini, örf adetlerini burada yaşayan toplumun her kesiminden insanları her dinden her mezhepten insanları anlayışla kabul eden onları bu şehrin evlatları olarak kabul eden kişi bence Antakya kültürünü özümseyen kişidir.”

Bunların yanı sıra **K21** (*Erkek, 69, lise, tüccar, Musevi*), Antakya'da yaşanan ortak bir kültür olduğunu, bu ortak kültürün içinde tek farkın din ve dine bağlı ritüeller olduğunu iddia etmektedir:

“Musevi cemaati olarak Biz burada değişik bir kültüre sahip değiliz. Doğma büyüme buradayız. Antakya'daki değişik dinlere ve mezheplere mensup toplumların kültürü ne ise biz de aynı kültüre sahibiz. Yalnız ibadet evlerimiz ayrı. Fakat dışarı çıkıldığında gerek sünni kesim gerek alevi kesim gerek Hıristiyan Katolik ve Ortodoks kesimle hiçbir din farkı gözetmeksizin dostça arkadaşça kardeşçe yaşam tarzımızı idame ettirmekteyiz. Toplumlar ya da farklı dinlere mensup olan cemaatler

kendi yaşamlarına kendi kültürlerine göre yaşarlar. Örneğin; bizim burada yemek kültürümüz birdir. Sünni kardeşimizin evinde yaptığı yemekle bizim yaptığımız yemek aynıdır. Çarşıda ise aynı lisanı konuşur, aynı havayı teneffüs ederiz. Kültür denilince diğer cemaatlerle aramızda farklı yaşantılar olduğunu düşünmüyorum. Hatay farklı din ve mezheplerin ortak bir kültürle yaşadığı şehirdir. Öyle bir şey ki benim evimde yaprak sarması ne ise diğer cemaatlerde de odur. Farklı bir lezzet söz konusu değildir. Bir Ortodoks kardeşimin yanına misafir olarak gittiğimde ya da bir Sünni kardeşimin yanına bizim evde pişen yemeklerin aynısı orada yiyoruz. Değişik bir kültüre sahip değiliz.”

Farklılıkları vurgulamada kullanılan ikinci unsur ırk ve etnik kökendir. **K7** (*Erkek, 65, lise 2 terk, esnaf, Türk/ Musevi*) bu durumu;

“Antakyalılık kültürü etnik gruplarla birlikte birlik beraberlik içerisinde yaşamaktır. Burası kozmopolit bir şehir ve burada bu farklılıklarla birlikte yaşayabiliyoruz. Burada herkes ılımlıdır. Bir ve beraber yaşama arzusundadır.” diyerek dile getirmektedir.

K1(*Erkek, 28, üniversite, öğretmen, Türk/ Müslüman- sünni*), Antakya'nın tarihi geçmişine atıfta bulunarak kültürel zenginliği dile getirmekte ve Antakyalılık kültürünü var olan çeşitlilikle hoşgörülü bir şekilde yaşamak olarak açıklamaktadır:

“Antakyalılık kültürü zengin bir medeniyet mirası üzerinde çeşitli din ve ırka bağlı topluluklar arasında hoşgörülü bir şekilde yaşamaya çalışmaktır.”

K11 (*Erkek, 48, lise terk, köy muhtarı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*) ise etnik farklılıkları millet kavramıyla nitelendirerek Antakya'daki çeşitliliği ortaya koymakta ve farklılıkların birlikte kardeşçe yaşadığını vurgulamaktadır:

“Hatay Cumhuriyeti 1939 da kuruldu. 39’dan bu yana, daha öncesi de var tabii, burada değişik medeniyetler yaşamıştır. O değişik medeniyetlerin mozaik şeklinde bir arada her dinden her milletten insanların kardeşçe yaşadığı bir ilimizdir Hatay. Halen de o kardeşlik o barış içinde yaşamlarını sürdüren insanların şehridir.”

Katılımcıların bir kısmı içinde buldukları toplumda var olan etnik, dini ve din içi çeşitliliği kültür kavramı altında toplayarak Antakyalılık kültürünü farklılıklarla iç içe farklılıklarını fark etmeksizin yaşamak olarak açıklamaktadırlar. Örneğin **K8** (*Erkek, 57, Ortaokul, Serbest Arap- Alevi*) açıklamasında kültür kavramına yer vermektedir:

“Farklı kültürlerin olmasına rağmen Antakya’da yaşayan insanlar bu farklılığı fark etmeden hoşgörüyle yaşarlar.”

Katılımcıların bazıları Antakyalılık kültürünü yüzyıllar boyunca Antakya’da yaşayan bütün kültürlerin sentezi olarak tanımlamaktadır.

K2, (*Erkek, 41, ortaokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*), “Burası medeniyetler beşiği birçok kültüre ev sahipliği yapmış bir coğrafya ve bu şehir bütün bu medeniyetleri içinde tutmayı bilmiş ve yaşatmıştır.” diyerek geçmiş kültürlerin izlerinin hala varlığını koruduğunu söylerken; **K3** (*Bayan, 47, lise, ev hanımı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan-Ortodoks*); “Farklı kültürlerle yüzyıllardır bir arada yaşama sonucu oluşan ortak kültürdür. Hatay medeniyetlerin kesiştiği yerdir. Biz burada ötekisi berikisi olmadan beraber yaşıyoruz.” diyerek Antakyalılık kültürünü farklı kültürlerin bir araya gelerek oluşturduğu ortak kültür olarak tanımlamaktadır.

Dil, kültürü oluşturan en önemli unsurlarda biridir. Antakya Arapça ve Türkçenin aktif olarak kullanıldığı bir şehir olmasına rağmen dil farklılığı

katılımcılardan yalnızca **K9** (*Erkek, 33, üniversite, öğretmen, Arap-Alevi*) tarafından dile getirilmiştir:

“Antakyalılık kültürü, din, dil ayrımı gözetmeksizin insanların bir arada hoşgörüyü yaşamayı bildiği kültürdür.”

Yukarıda görüşlerini bildiren katılımcılar Antakyalılık kültürünü oluşturan unsurları din, mezhep gibi genel ifadelerle tanımlarken **K18** ve **K10** bu unsurları isimlendirerek Antakyalılık kültürünün tanımlamaktadırlar:

K18 (*Erkek, 78, ilkokul, çiftçi-tüccar, Arap/ Müslüman- Sünni*); “Biz doğduk doğal Hataylıyız. İyi burası, çok güzel. Ermeni’si var, Alevi’si var, Sünnisi var, Hıristiyan’ı var. Hep beraber yaşıyoruz. Türkmen’i de var hep beraber yaşıyoruz.” diyerek ırk farklılığını ifade etmek için Ermeniliği, din farkını ifade etmek için Hıristiyanlığı ve din içindeki farklı yorumları ifade etmek için de Alevi ve Sünni kavramlarını kullanmaktadır. **K10** (*Erkek, 78, ortaokul, çiftçi, Türk/Ermeni-Hıristiyan- Ortodoks*) ise;

“Çok güzel, mozaikli bir kültür var burada. Her çeşit insan hiçbir ayrım gözetmeksizin gayet güzel yaşamış burada ve devam ediyor bu olay. Burada dört-beş çeşit din var; Musevilik var, Alevilik var, Müslümanlık var, Hıristiyanlık var; hem Hıristiyanlığın 3 çeşidi var Protestanlar bile var, Arap Hıristiyanı var her yerde bulamazsın bu özelliği.” ifadeleriyle hem dinleri hem de din içindeki farklı yorumları dinsel farklılıklar olarak ayrı ayrı belirttiği görülmektedir.

Katılımcılar din, ırk, etnik köken, mezhep ve dil öğelerini Antakyalılık kültürünü oluşturan unsurlar olarak görmekte ve bu sebeple bu unsurlar aracılığıyla oluşan farklılıklara vurgu yapmaktadırlar. Antakya kültürünü farklı kılan şeyin de bu

unsurlarda var olan çeşitliliğin bir arada sorunsuz bir şekilde yaşayabilmesine bağlamaktadırlar.

2.2.2. Antakyalılık kültürünü farklılıkları nitelendirmeden ahlaki değerlere vurguyla açıklama yaklaşımı

Katılımcılardan dördü, Antakya kültürüne ilişkin tanımlarını ahlaki değerleri ön plana çıkararak açıklamaktadır. Bu ahlaki değerler arasında sevgi, saygı, hoşgörü ve yardımlaşma ön plana çıkarılmaktadır.

K13 (*Erkek, 60, lise, emekli memur, Türk/Müslüman-Sünni*)'ün; “Antakyalılık kültürü; hoşgörü, sevgi, saygı yardımlaşmadır ve dolayısıyla bir Antakyalı bu değerleri kendine ilke edinmiştir.” ifadesinde bu ahlaki değerlerin hepsinin birlikte zikredildiğini görmekteyiz. Diğer üç katılımcının Antakyalılık algısını ortaya koydukları ifadelerini incelediğimiz zaman da bu ilkelere bazılarını ve bunlara ilave bazı ek ahlaki değerleri, içerdiklerini tespit etmekteyiz. Örneğin **K19** (*Erkek, 30, yüksek okul, imam, Türk/Müslüman- Sünni*); “Antakyalı olmak her türlü insanı sevmek, herkesle aynı anda yaşayabilmek demektir.” derken insan sevgisini bir ahlaki değer olarak ön plana çıkarmaktadır. **K12** (*Erkek, 33, ilkokul, esnaf, Türk/Müslüman- Alevi*) ise; “Antakyalılık kültürü, sıcak, cana yakın, misafirperver ve hoşgörülü olmak demektir. Benimsesin veya benimsemesin bir diğer insanın inanç, kültür ve yaşam tarzına saygılı olmak demektir.” ifadeleriyle Hataylılık kültürünün oluşturan ahlaki değerlere “cana yakınlığı ve misafirperverliği” eklemektedir. **K14** (*Bayan, 53, ilahiyat, rahibe, Alman/ Hristiyan- Katolik*) ise; Hataylılığı daha

kapsayıcı ifadelerle ve yaşanan birlikteliklere atıfta bulunarak gerekçeli bir şekilde şöyle ortaya koymuştur:

“Bir Hataylı olarak gönlümüz her insana açıktır. Çünkü bir kültürler kavşağında bulunuyoruz. Farklı kültürler, etnikler burada kardeşlik içerisinde bulunuyor. Burası hoşgörünün, kardeşliğin sevginin toprağı olmuştur. Bu değerler elbette başka yerlerde de var ama Hatay’ın bu değerleri yaşama imkanı adına ayrı bir önemi var. Hepimiz insanız ilk başta. Burada onu görüyorsun. Birbirimize insan olarak bakmamız lazım; din, dil, ulus ayrımı yapmadan. Herkesin dini, dili, ulusu farklı olabilir. Ama insanız. Bu gözle birbirimize bakmayı öğreniyoruz burada.”

2.3. Değerlendirme

Katılımcıların ifadelerinden Antakyalılık kültürünü en genel anlamda, farklılıklarla beraber hoşgörü ve kardeşlik duyguları içerisinde yaşayabilme olarak tanımlayabiliriz. Bununla birlikte Antakyalılık kültürüyle ilgili olarak bazı noktaların vurgulanması gerekmektedir.

K2 ve K3’ün ifadelerinde yer verdikleri gibi, Antakyalılık kültürü yüzyıllardır çeşitliliğe aşina olmanın ve bu çeşitliliği bir zenginlik olarak görüp yaşatmanın bir sonucudur. Çeşitlilikle bir arada olmak Hatay halkını farklılıklarıyla bütün insanları insan olarak değerli görmeye bu sebeple tercihlerine de saygı duymaya imkan tanımıştır. K14 açıklamaları bu hususu güzel bir şekilde aydınlatmaktadır.

Birlikte yaşamları sonucu benzerliklerinin ve ortak yönlerinin farkına varan gruplar, birbirini yadırgamayıp, beraber olabilmıştır. Bu sayede Hatay; K21’in ifade ettiği gibi farklı din ve mezhepten insanların bir arada yaşadığı bir şehir olmuştur.

Farklılıklarla birlikte yaşamı tarihinin birçok döneminde tecrübe eden Antakya halkı, çeşitlilikle iç içe yaşayabilmek için hoşgörü, sevgi, saygı, insan sevgisi gibi değerleri benimsemiş ve huzurlu bir toplum için bu değerleri Antakyalılık kültürünü ifade eden unsurlar haline getirmiştir.

Antakyalılık kültürü tanımlarında katılımcıların üzerinde durdukları ve sık sık vurguladıkları insani bir değer olarak hoşgörü olmuştur. Başkalarının inançlarına saygıdan öte, dini inanç ve kanaat hürriyeti ve vicdan özgürlüğünün temel taşı olan hoşgörünün hemen hemen bütün dinlerde temel bir dini yaşayış formu olarak belirlenen mistik eğilim içerisinde vazgeçilmez bir unsur olması¹⁰⁸, çokdinli toplumların birlikte yaşam kültürünün ifadesinde vurgulanması anlamlı bulunmuştur.

Hoşgörü, çoğu durumda olumsuz bir kavram olarak düşünülür ve onun bir eşitsizliği ifade ettiği iddia edilir. Sanki hoş görenle hoş görülenin sahip olduğu değerler arasında bir hiyerarşi vardır. Her kültürün, her kimliğin ve her değerın eşit ölçüde saygı ve değer gördüğü ve kabul edildiği bir sistemde, böylesi bir hoşgörü örneğine rastlanmaz.¹⁰⁹

Terim olarak hoşgörü; din, dil, ırk, inanç ve anlayış bakımından farklı olanın varlığından rahatsızlık duymama halidir. Felsefe, din, sosyoloji gibi farklı disiplinlerdeki müşterek bir tanımla hoşgörü; insan hak ve özgürlüklerinin hiçbir harici müdahaleye maruz kalmadan, rahat bir şekilde kullanım imkanı bulması anlamına gelmektedir.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 2006, s. 478.

¹⁰⁹ Ali Osman Gündoğan, “Çoğulculuk ve Değer Bunalımı”, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-Cogulculuk-ve-Deger-Bunalimi.pdf> s. 4.

¹¹⁰ Ömer Aslan; “Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açından Analitik Bir Yaklaşım” <http://eskiweb.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/325.pdf>.

İngilizce'deki 'tolerance' kavramının karşılığı olarak kullanıldığında, hoşgörü; tahammül ve katlanma gerektiren bir durumu hoş görme anlamı içermektedir ki bu hoşgörünün içeriğiyle bağdaşmamaktadır. Hoşgörü kavramı görmezden gelme, aldırış etmeme anlamlarını da içermemektedir.¹¹¹

İnsanlar arasındaki farkın özsel olmadığı düşüncesinden hareketle, insan doğasındaki çoğulculuğun, özde bir olan insan doğasının zenginliğinin dışı vurumu olarak kabul edildiğinde; bizden farklı olana hoşgörü, aslında insan doğasına ve bu doğanın zenginliğine hoşgörü olmaktadır.¹¹²

Katılımcıların hoşgörüden anlayışı bu bağlamda değerlendirilebilir. Zira katılımcıların hoşgörüden anladığı; kişinin dini, dili, ırkı her ne olursa olsun onu insan olarak görmek, değer vermek ve tercihlerini de değerli bulmaktır.

3. ANTAKYALILIK KÜLTÜRÜNDE BİRLİKTE YAŞAMIN ANLAMI

Toplumların çeşitli sebeplerle, farklı kültürlerle birlikte yaşadığı tarihi bir gerçekliktir. Ancak farklılıklarla birlikte yaşam çeşitlilik göstermektedir. Bu bölümde, toplumların birlikte yaşam modellerine ve Antakya'da varlıklarından bahsedilen etnik ve dinsel farklılıklara sahip grupların birlikte yaşamlarındaki paralellik ve iç içelik sorgulanmaktadır.

---

¹¹¹ Ömer Aslan; a.g.m.,

¹¹² Ali Osman Gündoğan, a.g.m., s. 6.

3.1. Birlikte Yaşamın Anlamı: Yan Yana Yaşamlar ve İç İçe Yaşamlar

Küreselleşme ve çeşitli sebeplerle gerçekleşen nüfus hareketliliği her geçen gün toplumları homojenlikten uzaklaştırmakta ve kültürleri melezleştirmektedir. Bu süreçte özellikle göçmen toplulukların kimliklerini, aidiyetlerini ve kültürlerini koruma ve yaşatma amacıyla mekansal ve kültürel gettolaşmaya gittikleri görülmektedir. Örneğin, Türk göçmenlerin, Almanların yaşamında kendi kültür değerlerini ve yaşam biçimlerinin izdüşümünü görememeleri, bununla birlikte onları, düşük ahlaklı, inançsız, maddeci ve aile kavramı olmayan bir kitle olarak değerlendirmeleri sebebiyle Almanlara ve Alman kültürüne uzak durdukları görülmekte¹¹³ ve asimile olmama kaygısıyla hala içinde yaşadıkları Avrupa ülkesine entegre olamadıkları tartışılmaktadır.¹¹⁴

Günümüzde çokkültürlü toplumlarda gruplar arası ilişkilerin sınırlılığını ifade etmek amacıyla “paralel toplum” kavramı kullanılmaktadır. İlk kez W. Heitmeyer tarafından siyasal bir söylem olarak ortaya atılan paralel toplum kavramı; bir azınlık grubun yasal olmayan toplumsal organizasyonu olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁵ Bu toplum modelinde, her grup kendi dinine, kendi kültür ve diline sıkı sıkıya yapışmaktadır. Gruplar birey olarak karşılaşmakta ve bu da yalnızca pazaryerinde

¹¹³ Mevlüt Asar, “Günümüzde İşçi Göçü”, *Die Gaste*, S: 2, Temmuz- Ağustos 2008, s.9.

¹¹⁴ Yağbasan, Mustafa; “Kültürlerarası İletişim Bağlamında Almanya’daki Türklerin İletişimsel Ortamlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması” *F.Ü.S.B.D.*; C:18; S: 2; Elazığ- 2008;s. 309.

¹¹⁵ Yağbasan, a.g.m., s. 316.

yani alışverişte olmaktadır. Farklı kesimler aynı toplum içinde, aynı siyasi birimde, yan yana ama ayrı ayrı yaşamaktadır.¹¹⁶

Bununla birlikte çokkültürlü toplumlarda grupların sosyal hayata eşit katılımlarının söz konusu olduğu, gruplar arası etkileşimin bir sonucu olarak birbirlerinin gelişim ve dönüşümlerine katkıda buldukları ve böylece ortak yaşantılar ürettikleri, birlikteliklerini beraberliklere dönüştüren iç içe toplum modelleri de görülmektedir.

3.2. Katılımcıların Antakya’da Birlikte Yaşam Algısı

Araştırmanın bu başlık altında Antakyalılık kültürünü farklılıklarla bir arada yaşama olarak tanımlayan katılımcılardan birlikte yaşamı açıklamaları istenmiştir. Katılımcılardan bir kısmı birlikte yaşamı farklı metaforlar kullanarak açıklarken büyük bir kısmı yaşantılarından örnekler vererek açıklamayı tercih etmiştir.

3.2.1. Birlikte yaşamı metaforik açıklama yaklaşımı

Antakya’da çeşitlilikle iç içe yaşamlarını ve ortaya çıkan anlamlı birlikteliği katılımcıların bazıları farklı metaforlarla açıklamaktadır.

Örneğin **K1** (*Erkek, 28, üniversite, öğretmen, Türk/ Müslüman- Sünni*),

Antakya’daki birlikte yaşamı:

---

¹¹⁶ İhsan Çetin, “Çokkültürlülük ve Kimlik Bağlamında Midyat İlçesi Örneği”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2007-10 (2), s. 24.

“Hatay’ı diğer illerden ayıran en büyük özellik şudur: İstanbul’da da Mardin’de de farklı dinlere mensup insanlar olmasına rağmen, kaynaşma ve ortak bir hayatı paylaşma hususunda Antakya’nın ortaya koyduğu yaşantı dikkate değerdir. İstanbul’da Hıristiyanlığa mensup bir ailenin çocuğu Hıristiyan cemaatin olduğu ortamlarda büyür ve eğitimini bu ortamda tamamlar. Hatay’da ise gerek farklı dinlerin gerekse farklı mezheplerin öğretilerine bağlı insanlar aynı ortam içerisinde eğitim almakta ve sosyal hayatın aynı değerlerini paylaşmaktadırlar.” şeklinde açıklamış ve bunu aynı evde yaşayan geniş aile benzetmesiyle desteklemiştir; “Büyük bir aile içerisinde çekirdek aileler kendilerine ait odalarda sadece kendilerini ilgilendiren ve kendilerince önemli olan konuları paylaşır, sonrasında bu büyük evin ortak sofasında büyük ailenin değerlerini paylaşıyorsa; Antakya’da farklılık arz eden kesimler tıpkı o büyük evin küçük odalarında yaşayan ancak günün uzun bir bölümünü sofada geçiren aileler gibidir.”

K9 (*Erkek, 33, üniversite, öğretmen, Arap- Alevi*) ise, Antakya’da çeşitliliğin kendilerini muhafaza ettiklerini bununla birlikte diğerleriyle paylaşımlarda bulunarak ortak yaşantılar ürettiklerini anlatırken ‘ebru’ benzetmesini kullanmaktadır:

“Antakya’daki birlikte yaşam ebru gibidir. Buradaki farklı kültürler özlerini yitirmeksizin diğer kültürlerle kaynaşır ortak kültür üretmiştir. Antakya da hiç kimse saf bir dine veya saf bir ırka sahip değildir.”

K2 (*Erkek, 41, ortaokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*); farklılıkların bir arada olmasının güzelliğini anlatmak için ise çiçek bahçesi örneği uygun bulmaktadır:

“Hatay çiçek bahçesi gibidir. Her çiçek aynı güneşle, suyla, toprakla beslenir bununla birlikte kendi rengini kendi kokusunu verir ve bu çiçekler hep beraber bir birliktelik oluşturur biri diğerinin güzelliğini tamamlar.”

Katılımcıların yukarıdaki ifadeleri değerlendirildiğinde farklılıkların iç içeliğine vurgu yapıldığı görülmektedir.

3.2.2. Birlikte yaşamı açıklamada günlük/komşuluk ilişkileriyle, düğün-bayram-cenaze gibi sosyal olaylarla ve ticari ilişkilerle örnekleme yaklaşımı

Katılımcıların birçoğu Antakya'daki birlikte yaşamı hem gözlemleri hem de kendi yaşantılarından örneklerle anlatmayı tercih etmişlerdir. Bu örneklerde; komşuluk ilişkileri, düğün-bayram-cenaze gibi sosyal paylaşımlar, iş ilişkileri gibi sosyal olaylardaki birlikte yaşamlar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca katılımcıların farklı din ve kültürlerden insanlarla kurdukları dostluklar ile ilgili verdikleri örnekler yaşantılarındaki beraberliği vurgulayan önemli örneklerdir. Bu örneklerden birini **K15**(*Bayan, 43, ilkokul, dernek çalışanı, Arap/Müslüman- Alevi*) şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Mesela düğünlerde beraberiz. Birbirimize gidip geliriz, sohbetimizi eder, çayımızı içeriz. On beş günde bir yemek günü düzenlenir. Bu toplantıda her dinden bayan bir araya gelir, sohbet ederiz. Cenaze olduğunda, hasta olduğunda tanıdığımız biriye ziyaret ediyoruz. Çarşıda Yahudi bir abimiz var. Çarşıya indiğimizde onu ziyaret ediyoruz. Bize çok iyi davranıyor, çay ikram ediyor, halimizi hatırımızı

soruyor. Sonuçta insanız. Buraya (M.G. D.) biri geliyor mesela dinini bilmiyorum. Gelen kişi bir ağabeydir, insandır. Allah da istemez ayrımcılığı. Hangi dine inanırsak inanalım Allah'a tapıyoruz. Alevi olsun Yahudi olsun Allah yanında hiçbir ayırım yoktur. Hepimizi Allah yarattı. İnsanlar bu ayrımı yapıyor. Dışarıda bir Yahudi çocuğu düşse onu kurtarmaya koşmaz mıyız? Antakya insanının kalbinde merhamet ve insanlık sevgisi var.”

Bir diğer çarpıcı örnek ise **K12** (*Erkek, 33, ilkokul, esnaf, Türk/ Müslüman-Alevi*)’nin ifadelerinde yer almaktadır:

“Mesela benim yan komşum (dükkan) Hıristiyan, Aleviden çok Sünni arkadaşım var. Halk böyle bir sınıflandırma yapmaz. Dostluğumuz başlarken kim nedir diye sormayız. Bu benim için böyle onlar için de böyle ki anlaşabiliyoruz. Benim için iyi insan kötü insan ayrımı vardır. Din ırk ayrımı bilmem. Benim kardeşim farklı mezhepten biriyle evli. Gençler Alevilik nedir Sünnilik nedir bilmez ve önemsemez. Benim oturduğum sitede de her dinden mezhepten insan var ve biz onlarla kardeş gibi yaşıyoruz.” **K12**’nin bu ifadelerinde arkadaş seçiminde etnik köken ya da dini seçimin hiçbir öneminin olmadığını vurguladığı görülmektedir.

Katılımcıların verdikleri örneklerden bu dostlukların oluşmasındaki önemli faktörlerin; farklılıkları bir araya getiren okul ortamı, komşuluk ve iş ilişkileri olduğu görülmektedir:

K8 (*Erkek, 57, ortaokul, serbest, Arap- Alevi*)’in; “Okul arkadaşlarımdan ikisiyle hala ailece görüşüyorum. Arkadaşlarımdan biri Hıristiyan diğeri Sünni ve ben aleviyim. Onlar benim yakın arkadaşlarım dostlarım.” ifadeleri ve **K1** (*Erkek, 28, üniversite, öğretmen Türk/ Müslüman- Sünni*)’in “Antakya’daki birlikte yaşamı en güzel şu örnek anlatır; aynı mahallede Antakya kültürüyle yetişen, sokaklarda

Antakya ağızını kullanan, okulda aynı sınıfı paylaşan iki arkadaşın biri Ortodoks Kilisesinin ruhani lideri diğeri Ulu Caminin imamı olmuştur. Bu iki arkadaş hala görüşmeye devam etmekte ve aynı çay ocağında oturup sohbet etmektedir. Dünyanın hiçbir yerinde böylesine bir anlayışın ve hoşgörünün varlığını görmedim duymadım.” açıklamaları okul yaşantısının farklı inanç ve etnik kökenlere sahip kişilerin dostluk kurmalarında etkili olduğunu gösteren örneklerdendir.

Benzer bir durum topluma hizmet etmek için kurulmuş derneklerin farklı din ve etnik kökenden gelen kişileri bir araya getirerek aralarında dostluk bağlarının kurulmasına yardımcı olduğunu göstermektedir:

K13 (*Erkek, 60, lise, emekli memur Türk/ Müslüman- Sünni*) “Pek yakında Antalya’ya tatile gidiyoruz. Tatile gittiğimiz grubun içerisinde dokuz Hıristiyan var. Dört de Yahudi var. Biz aynı şehrin insanıyız Arap’ı da var, Alevi’si de var, Sünni’si de var. Biz otobüsten başlayarak otelde devam eden eğlencemizi aynı hoşgörü sevgi saygıyla farklı tonlarda tek bir ses olarak yaparız. Bu en güzel örnektir buradaki beraberliğe.”

Ayrıca **K10** (*Erkek, 78, ortaokul, çiftçi, Türk-Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*)’un aşağıdaki ifadeleri kahvehane gibi insanları bir araya getiren ortamların dostlukların gelişmesine katkı sağladığını göstermektedir:

” Mesela ben haftada üç gün kasabaya inerim. 51 oynarız arkadaşlarla, bir Alevi arkadaş, bir Sünni arkadaş aynı masada oturuyoruz beraber oyun oynuyoruz. Kimin kim olduğunu bilmeyiz, sormayız da.”

Doğumdan itibaren farklı insanlarla karşılaşılan ilk ortam komşuluk ilişkileriyle oluşan ortamdır. Bu durumda birey farklı insanlarla bir arada yaşama kültürünü ilk olarak bu ilişkilerde görmektedir.

K3 (*Bayan, 47, lise, ev hanımı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan-Ortodoks*)'ün şu sözleri; “Ben bir Ermeni’yle daha iyi dost olurum diye bir şey olmaz. Benim Müslüman, Alevi çok yakın arkadaşlarım var. Ben gözümü açtım Necla vardı hayatımda ve hala onunla dostluğum devam eder. Birbirimizi arar hal hatır sorarız. Biz İskenderun’da otururken mahallemizde bizden başka Ermeni yoktu. Bu durum hiç sorun olmadı bizim için. Komşularımız bayramlarında bizi de ziyaret ettiler. Ben çocuğumu Müslüman arkadaşına bırakırdım bir işim olduğunda ve hiç tereddüt etmezdim.” birlikte yaşamın temellerinin komşuluk ilişkileriyle atıldığını ifade etmektedir.

K7 (*Erkek, 65, lise 2 terk, esnaf, Türk/ Musevi*) ise bu durumu; “Buranın bir geçmişi var. Bu şehir geçmişte bir müddet Fransa etkisinde kaldı ve Avrupa kültürünü yaşadı. Yani bu şehrin farklı kültürlerle yaşama tecrübesi var. Mesela benim eşimin Sünni, Alevi, Hıristiyan bayan arkadaşları var. Bir araya gelip görüşürler gün düzenlerler. Sen Allah’a inanıyorsan yeter bizim için, sonuçta hepimiz aynı yere ulaşıyoruz. Bizim dostluğumuzda din etkili değil eğer etkili olsaydı aramız bozulurdu.” şeklinde ifade etmiştir.

Komşuluk ilişkilerinin ortak yaşam kültürünün oluşmasında bu kadar önemli olmasının sebebini ise **K21** (*Erkek, 69, Lise, Tekstil-tüccar, Türk/ Musevi*) şu şekilde açıklamaktadır:

“Bizim eski Antakya diye tabir ettiğimiz mahalle içinde dip dibe, duvar duvara değişik dinlere değişik mezhepler mensup toplumlarla bir arada yaşamışız. Aynı havayı solumuş, aynı olayları yaşamışız. Bu yüzden kültürel farklılıklar gözlemlemiyorum. Öyle ki bir Sünni kesiminin, Müslüman kardeşlerimizin Ramazan, Kurban bayramları olduğu zaman, biz o bayramı onlarla beraber aynı coşkuyla

kutlarız. On gün önce kutladığımız hamursuz bayramında buradaki mülki amirler ziyaret etti, i değişik dinlere mensup insanlarımız da geldi bizim bayramımızı kutladı. Bir hafta sonra Ortodoksların Paskalya bayramı vardı, o bayramda da aynı şekilde biz onlara gittik. Bayramlarını kutladık. Aynı çatı altında bulunduk. Yani, farklılığımız sadece ibadet şeklimizdir. Biz buraya sonradan gelmiş bir millet değiliz. Antakya var olalı beri benim atalarım burada yaşıyor. Biz Türkiye cumhuriyeti vatandaşıyız.”

Komşuluk ilişkilerinin bir getirisi olan düğün, bayram, cenaze gibi sosyal olaylar da birlikte yaşam kültürünün oluşmasında etkili unsurlardandır. Katılımcılar bu olayların önemine şu şekilde değinmişlerdir:

K19 (Erkek, 30, yüksek okul, imam, Türk/ Müslüman- Sünni); “Buradaki insanlar acı tatlı günlerinde beraber bu sebeple sosyal olarak da birbiriyle iç içedirler. Buradaki birliktelik sadece aynı şehirde yaşamak değildir yani. Bir Yahudi’nin veya bir Ermeni’nin veya bir Hıristiyan’ın cenazesine katılıyorsa bir Müslüman bir Yahudi bir Hıristiyan bir Müslüman’ın cenazesine katılıyorsa ortak paylaşım var demektir. Kardeşlik bağı gibi bir şeydir bu.” sözleriyle acıları paylaşmanın bir birliktelik ifadesi olduğunu aktarmaktadır.

K18 (Erkek, 78, ilkokul, çiftçi- tüccar, Arap/ Müslüman- Sünni) ise “Bayramlarımız birbirinden farklı herkesin kendi bayramı var ama biz bayramlarda birbirimize gider bayramlaşırız. Kardeş gibi bayram yaparız. Geçen gün Rumlar Yumurta bayramı yaptılar. Bizim dinimizde yok bu bayram. Yani bayramlarımız farklı ama birbirimizin bayramını tebrik, eder kutlarız.” diyerek sevinçlerinde paylaşılan ortak duygular olduğunu ortaya koymaktadır.

K10 (Erkek, 78, Ortaokul, Çiftçi, Türk/Ermeni-Hıristiyan- Ortodoks) “Farklı kültürlerle ait bayramların bir arada kutlandığına dair bir başka örnek sunmaktadır:

“Mesela geçen Pazar bizim paskalya bayramımız vardı. Biz köyde iki yüz kişiyiz kilisenin önünde en azından dört yüz kişi vardı. Çıktık ayinden, duadan, dört-beş masa uzattılar hanımlar, kırmızı yumurtalar çörekler börekler, herkes yedi.”

Farklı gruplara mensup kişiler birbirlerinin etkinliklerine katıldıkları gibi ortak etkinlikler de düzenlemektedirler. Bunun en özel örneği ‘Medeniyetler Korosu’dur. Bu koroyu hatırlatan **K11** (*Erkek, 48, lise terk, köy muhtarı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*) kendilerinin içinde bulunduğu bir halk oyunu ekibinden de bahsetmektedir:

“Bildiğiniz gibi Hatay’ın Medeniyetler Korosu var. Bu koroda her dinden her mezhepten kişi var. Bayramlarda Müslüman arkadaşlar gelir bizler Hıristiyanlar olarak onların bayramlarına gideriz. Dügünler öyle. Karşılıklı hediyeler alınır gidilir gelinir. Hiç ayırım yapmadan her şeyi köyümüz için memleketimiz için beraber kararlar verir yaparız. Kaymakamlığımızın aracılığıyla muhtarlar halk oyunu ekibi kurduk. Ermeni’si var, Alevi’si var, Türkmen’i var. Beraber güzel şeyler yapıyoruz. İlişkilerimiz de herhangi bir sınır yoktur her şeyi çok rahat bir şekilde paylaşabiliriz.”

Medeniyetler Korosunu Antakya’daki ortak yaşamın sembolü olarak gören **K21** (*Erkek, 69, lise, tekstil-tüccar, Türk/ Musevi*) konuyla ilgili düşüncelerini aktarmaktadır:

“Türkiye’nin ve dünyanın hiçbir yerinde olmayan Medeniyetler Korosu var. Bu koronun içinde altı değişik cemaat var. Sünni’si var, Alevi’si var, Katolik, Ortodoks, Ermeni ve Musevi’si var. Bu koro iki buçuk üç senedir ayakta. Bu farklılaşmayan yaşam tarzının devam etmesinin bir sonucudur. Demek ki geçmişten günümüze bu kültürü aktarabiliyoruz. Bu koro bu faaliyetlerine devam ettiği müddetçe Hatay dünyada örnek bir şehirdir. Çünkü koro Türkiye’nin gerçeğini

gösterir veya göstermez ama Antakya'nın gerçeğini göstermektedir. Buradaki toplumların barış içinde yaşadığının simgesidir.”

K4 (*Erkek, 60, ilkokul, çiftçi, Türk/ Müslüman- Sünni*) ise birlikte yaşam kültürünü oluşturan bu sosyal olayların öneminden bahsederken, toplumun genelini ilgilendiren olaylarda hep birlikte hareket edildiğini şu cümlelerle vurgulamıştır;

“Bizler çok eski yıllara dayanan bir birlikteliğin devamıyız. Atalarımız böyle yaşamış biz böyle gördük. Dedelerimiz babalarımız arkadaştı. Bizler onları şimdi tanımıyoruz diğerleri bizim hep içimizdeydi. Düğünlerde, bayramlarda hep birlikteyiz. Hasta ziyaretine gider, cenazelerde bulunuruz. Dışarıdan bir misafir geldiğinde (milletvekili, bakan gibi) bütün köyler bir araya gelip şenlikler düzenleriz. Biz burada Ermeni köyü, Türkmen köyü diye ayrılıyor olsak da bunlar bizim için sınır değildir. Ermeni köyünde yaşayan Türk aileler var. Evlerimiz olmasa da tarlalarımız sınır.”

K17 (*Bayan, 26, lise, ev hanımı Arap/ Müslüman- Sünni*)'nin; “Komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerimiz vardır. Biz onlara gideriz, onlar bize gelir. Cenazelerde, düğünlerde gidip geliriz. Bu hususlarda kesinlikle ayırım olmaz. Köylerimizin ayrı olması bizi birbirimizden uzaklaştırmaz. O köylerin yolları buradan geçiyor. Görüşüyor konuşuyoruz.” ifadelerinden çeşitli inanç kültürü ve etnik kökenlere sahip grupların farklı köylerde yaşıyor olmaları günlük ilişkilere engel gibi görünse de düğün, bayram, cenaze gibi sosyal durumlarda bu grupların bir araya geldikleri görülmektedir.

Düğün, bayram, cenaze gibi sosyal olaylar dini kültürün bir parçası olarak toplumda varlığını sürdüren sosyal olgulardır. İnsanların farklı din ve mezhepten olması, diğerinin bayramlarını kutlaması, düğünlerde sevinçlerini, cenazelerde

üzüntülerini paylaşmalarına engel değildir. Bu durumu **K16** (*Erkek, 50, üniversite, gazeteci, Arap- Alevi*)’nın şu ifadelerinde görmekteyiz:

“Eğer dini temeller üzerine düşünülecekse her dinin temsilcileri veya o dine mensup kişiler kendilerine o dinin gerektirdiği ibadetleri ve diğer gelenekleri kendi içlerinde yaparlar ama burada şunu görmek mümkün; özellikle Antakya’da İslam aleminin Kurban ve Şeker bayramında buradaki Yahudi cemaatinin insanlarını, Hıristiyan cemaatinin insanlarını aramızda görmemiz mümkün. Bizim bayramımızı kutluyorlar. Keza aynı şekilde Hıristiyanların da kendi bayramlarında burada İslam’ı temsil eden kişiler gidip onların bayramlarını kutlar. Burada karşılıklı hoşgörü içerisinde herkes kendi dini özgürlüğünü yaşamaktadır.”

Farklı kültürlere sahip insanların birbirlerinin bu gibi özel günlerine katılımları kültürlerin birbirleriyle etkileşimini artırmaktadır. Katılımcıların bu tip etkinliklerde bulduklarını belirttikleri ifadelerinde bu etkileşim hissedilmektedir.

K13 (*Erkek, 60, lise, emekli memur, Türk/ Müslüman- Sünni*) katıldığı farklı bir inanç kültürüne ait etkinlikten etkilendiğini ve birçok kez bu etkinliğe katıldığını anlatmaktadır:

“Rahibe Barbara’nın pansiyonunda her öğlen yemek duası var. Biz çok katıldık. Yemeklerini yedik. İlk etapta benim çok tuhafıma gitmişti. Aslında çok güzel bir şey ekmeğin kutsallığını anlatıyor. Bir parça ekmeği sofradakilerin hepsi birer parça alıp öperek paylaşıyorlar ve duasını yapıyorlar.”

K6 (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hıristiyan- Ortodoks*) da farklılıklarla ilişkilerinin boyutlarını göstermek için benzer bir örnek paylaşmaktadır:

“Yakınımızda Gaziler Derneği var. Bu dernekte her dinden, her mezhepten üye bulabilirsiniz. Örneğin bizler Ortodoks kilisesinde yemek veriyoruz. Müslüman arkadaşlarımız; “biz müslümanız sizin yemeğinizde ne işimiz var.” demezler. Kendi dininden kültüründen olanlarla neyi paylaşıyorsam diğerleriyle de bunu paylaşabilirim. Din farkı insan olmayı değiştirmez. Bizler ibadetlerimizde dahi birlikteyiz aslında, isteyen bir Müslüman kiliseye gidip ayine katılabilir. Aynı şekilde bizler de camilere gidiyoruz. Mahallemizde mevlit okutanlar olduğunda bizi de davet ederler. Biz de katılırız.”

Yukarıda ifade edilen kültür etkileşimleri ortak yaşamın bir parçası olmuş hatta zamanla kültürde yaşatılan bazı olayların kaynağının hangi din ya da inanış olduğu belirsizleşmiştir. **K3** (Bayan, 47, lise, ev hanımı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan-Ortodoks) aşağıdaki sözleriyle bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Biz burada sadece yaşadığımız şehri değil yaşamın kendisini paylaşıyoruz. Cenazelerde, düğünlerde, bayramlarda hep bir aradayız. Hatta bazı bayramlarımız ortaktır. Örneğin bizim kutladığımız Hırsi (keşkek) bayramı Arap Alevilerde de var aslı hangi kültüre ait bilmiyoruz.”

Katılımcılar birlikte yaşam kültürünün oluşmasında önemli bir unsur olarak ticari ilişkilerini de ön plana çıkarmaktadırlar.

K5 (Erkek, 43, ilkokul, kuaför, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks) görüşmeyi yaptığımız iş yeri ve çalışanlarıyla ilgili paylaşımıyla Antakya'daki birlikte yaşamı sergilemektedir:

“Sanırım şuan yaptığımız iş Hatay'daki birlikteliği anlatmak için güzel bir örnek olacaktır. Burası bir narenciye ticarethanesi. Buraya getirilen narenciyeleri toplayanların bir kısmı Alevi bir kısmı Sünni, burada paketlemeyi yapanlar Alevi,

taşımacılığını yapanlar Hıristiyan'dır. Tabi ki birlikte yaşamı iş ilişkileriyle sınırlı tutamayız.”

K22 (*Bayan, 26, Lise, Ev Hanımı Arap-Sünni*) ise ifadesinde ticari ilişkilerde dini seçim veya etnik kökenin belirleyici bir unsur olmadığını anlatmaktadır:

“Sünni olarak bir tek bu mahalle var. Çarşıdakilerin çoğu Alevidir. Çarşıya indiğimizde onlardan alışveriş yapıyoruz. Burada portakal yetiştiriyoruz, Alevi tüccarlar gelip bizden portakal alıyorlar.”

Benzer bir örneği **K18** (*Erkek, 78, ilkokul, çiftçi-tüccar, Arap/ Müslüman-Sünni*)'in aşağıdaki ifadelerinde de görmekteyiz:

“Tüccarlık bakımından ortak oluyoruz diğerleriyle. Beraber yaşıyoruz burada. Kahvede otururuz, lokantaları var onların yemeğini yiyoruz. Yani kardeş gibi yaşıyoruz.”

Ticari hayatın farklılıkları bir araya getirdiğini **K8** (*Erkek, 57, ortaokul, serbest, Arap- Alevi*) şu ifadeleriyle ortaya koymaktadır:

“Çarşıda esnaf Sünni'siyle, Alevi'siyle, Yahudi'siyle ticari hayatı paylaşır. Farklılık hiçbir zaman sorun teşkil etmemiştir. Sadece ticari hayat değil günlük hayatın getirdiği birçok birliktelikte farklılıklarla iç içeyiz.”

Antakya kültürüne sonradan dahil olmuş **K14** (*Bayan, 53, ilahiyat, rahibe, Alman/ Hıristiyan- Katolik*)'ün ifadeleri birlikte yaşam kültürünü özetler niteliktedir:

“Burada yalnızca mekânı paylaşmıyoruz. Hayatı paylaşıyoruz. Örneğin; bayramlarda mutlaka birbirimizi ziyaret ediyoruz. Mesela bir Medeniyetler Korosu bu birliktelikten doğdu. Niye burada doğdu çünkü burada ister Musevi cemaati olsun ister ermeni cemaati olsun ister Ortodoks, Katolik cemaatleri olsun ister Müslüman Sünni veya Alevi cemaatleri olsun iç içe yaşıyorlar. Burada çarşıda hem alışverişleri

olsun hem dükkânlarının bitişik olması insanlar arasında büyük bir güven yaratmıştır. Koro da bunu dünyaya yansıtmak istiyor. Burada farklı etniklerin dinlerin kardeşlik içerisinde yaşadıklarını müzikle anlatıyorlar. En azından haftada bir buluşup diğer inançların ilahilerini dilleriyle olmak üzere birlikte öğrenip söylüyoruz. Örneğin İbranice ilahi söylüyoruz, Ermenice ilahi söylüyoruz, Arapça ilahi söylüyoruz veya Latince ilahi söylüyoruz. Bu da Antakya'nın gerçekten konumundan, çarşıda farklılıkların iç içe olmasından, birbiriyle alışveriş yapmasından okulda aynı sırada oturmasından, askerliği birlikte yapmasından, kaynaklanıyor. Ben bir yıllığına gönüllü rahibe olarak gelmiştim. Sonra burada kaldım. Burası beni büyüledi.”

Katılımcılara yöneltilen ‘Birlikte yaşamın bir sınırı var mı?’ sorusuna tek sınırlılığın geçmişte gruplar arası evlilikler olduğu fakat zamanla bu durumun aşıldığı cevabı verilmiştir. Aşağıdaki ifadeler konuya açıklık getirmektedir:

K6 (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hıristiyan- Ortodoks*); “Eskiden farklı din ve mezhepten olanlarla evlilik konusunda sınırlar vardı ama yeni nesil bunu da aştı. Birisini farklı kültürden biriyle evlendi diye dışlamayız.”

K18 (*Erkek, 78, ilkokul, çiftçi-tüccar, Arap/ Müslüman- Sünni*); “Kız alıp veriyoruz. Her bakımdan iyiyiz Allaha şükür.”

3.3. Değerlendirme

Katılımcıların yukarıdaki ifadeleri, Hatay halkının farklılıkları bir ayırım sebebi yerine kültürel zenginlik olarak gördüklerini göstermektedir. K14'ün ifadesiyle ‘ burada yalnızca mekan değil hayatı paylaşıyoruz.’ diyen Hatay halkının, sevinç ve

üzüntülerini paylaştığı, birbirlerinin bayramlarını aynı coşkuyla kutladığı görülmektedir.

'Buranın bir geçmişi var.' diyen katılımcılar, 'biz sonradan gelmiş bir millet değiliz' diyerek bu toprakları anavatanları olarak gördüklerini vurgulamakta ve farklılıklarla uzun yıllardır birlikte olmalarını önemli bulmaktadır. Çünkü bu gün varolan hoşgörü ve dayanışma ortamını geçmişten gelen birlikteliğe dayandırmaktadırlar. Ayrıca, 'Bizler çok eski yıllara dayanan birlikteliğin devamıyız.' derken, 'Birlikteliğimiz farklılaşmayan yaşam tarzının sonucudur. Demek ki, kültürü aktarabiliyoruz.' diyerek birlikte yaşamın bir kültür olduğu ve öğrenilebildiği vurgusu yapılmaktadır.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında okul, mahalle, iş yerleri, kahvehane gibi yerlerin farklılıkları bir araya getiren ortamlar olduğu görülmektedir. Çeşitlilikle birlikte yaşamı bu ortamlarda tecrübe eden Hatay halkı, birlikteliklerini beraberliklere dönüştürmektedir. 'Mahallemizde Mevlit okutanlar olduğunda bizi de davet ederler, bizler de katılırız. 'sözlerinden katılımcıların farklı bir dine inanıyor olmak ötekinin inanç kültürüne ait etkinliklere katılmaya engel olmadığını düşündükleri anlaşılmaktadır.¹¹⁷ Ayrıca, 'Din etkili değil dostluğumuzda, eğer etkili olsaydı aramız bozulurdu.' ifadelerinden de dinin bir farklılık olarak ayrıma sebep olacak ve ilişkilere ket vuracak bir unsur olarak görülmediği böylece varolan toplumsal barış ve hoşgörü ortamı korunduğu anlaşılmaktadır. Bunun bir göstergesi olarak Antakya'da yaşayan, farklı dinlere ve aynı dinin farklı yorumlarına mensup

---

¹¹⁷ Hristiyanlarla aynı yada yakın mahallede oturan Nusayri Aleviler bazı dinsel bayramları ortak kutlamaktadır. Bununla birlikte Alevilerin dinsel ibadetlerinin gizliliğine rağmen farklı dinsel inanca sahip tanıdıklarını cem sonrası yemeğe davet etmeleri onlarla iletişim ve uzlaşmaya dayalı bir geçinme ortamı oluşturduklarını göstermektedir. Bkz. Fulya Doğruel, "Etnisite, Kimlik Ve Yaşam Stratejileri: Nusayri Alevilere Bir Bakış", Kırkbudak Dergisi, Sonbahar-2006, yıl: 2, sayı: 8, s. 9.

kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları Medeniyetler Korosu farklılıkların bir araya gelerek ortak bir üretimde bulunmasının ifadesi olarak görülmekte, Antakya'daki birlikte yaşamın sembolü olarak sunulmaktadır.

Berberliklerinde gruplar arası evlilik dışında herhangi bir sınır bulunmadığını ifade eden katılımcılar, farklı yerlerde eğitim alan yeni neslin bu tabuyu yıktığını, artık gruplar arası evliliklerin eskiye göre daha anlayışla karşılandığını aktarmaktadırlar.¹¹⁸

Görülüyor ki, Antakya halkı farklılıklarla iç içe ortak bir hayatı yaşamakta ve bunu bir kültür olarak yeni nesle aktarmaktadır.

4. ANTAKYA'DA BİRLİKTE YAŞAM ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Araştırmamızın cevap aradığı önemli sorulardan biri katılımcıların Antakya'da var olduğunu ifade ettikleri farklı gruplarla iç içe yaşamı mümkün kılan unsurların neler olduğudur. Zira farklı etnik kökenlere ve inanç kültürüne sahip grupların yan yana yaşamaktan öte birbirlerinin yaşamlarında yer almaları, ötekiyle komşuluk, iş hatta dostluk ilişkileri kurmasının temelinde yatan etkenlerin neler olduğu araştırmamız için tespit edilmesi gereken önemli faktörlerdir. Bu amaçla katılımcılara, "Farklılıklarla sizi bir arada tutan ve sizi iç içe yaşamaya iten etkenler nelerdir?" soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Antakya'da sürdürülen farklılıklarla beraber yaşama dayalı sosyal düzeni, yüzyıllardır aynı

---

¹¹⁸ Kır- Kent, cinsiyet, eğitim ve kuşak farkı, topluluklar arası evliliğe bakışı belirlemektedir. Eğitim, göç ve sanayileşme bu konuda değişime yol açmakta, dışarıdan evlenmelere gençler yaşlılardan daha hoşgörülü yaklaşmaktadır. Bkz. Fulya Doğruel, a.g.m., s. 18.

toprakları paylaşmaya bağlı olarak birbirini tanıma ve güvenmeye bağlamış, ek olarak bazı katılımcılar tarafından Hatay'ın coğrafi konumu ve halkın eğitim durumu vurgulanmıştır.

4.1. Tarihsel Geçmişe Bağlı Olarak Ötekini Tanıma ve Güven Faktörü

“Ülkemizde, kentlerimizde, mahallemizde ve dünyada iç barışını korumak istiyorsak, insanlar arasındaki çeşitliliğin, şiddete yol açan gerilimlerden çok, uyumlu bir birlikteliğe dönmesini arzuluyorsak, “öteki”ni şöyle, böyle, yüzeysel, üstünkörü biçimde değil, iyice yakından hatta özel yaşamlarına kadar tanımamız gerekir. Bu da ancak onların kültürlerini öğrenerek olur.”¹¹⁹

Kültürlerin geçiş noktasında olan Hatay, tarih boyunca çok çeşitli medeniyet ve dinlere ev sahipliği yapmış böylece öteki kültürlerle yan yana, birlikte yaşama ve verimli etkileşim konusunda değeri yadsınamaz bir potansiyele sahip olmuştur. Bu sayede Antakya'da çeşitlilikle yaşamak bir kültür haline gelmiştir. Bu çeşitliliğin içinde doğup büyüyen Antakya halkı ötekini kendi varlığının bir parçası olarak görmüş ve anlamlandırmıştır. Antakya halkı bu farkındalığın temeline yaşadığı toprakları anavatanı olarak benimseyip değer veren farklı kültürlere yüz yıllardır süren beraberliklerini koymaktadır.

K6 (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hıristiyan- Ortodoks*)'nın; “Buradaki birlikteliğin kaynağı kökenlerimizdir. Aynı toprağı hayatı paylaştığımız farklı kültürlerle geçmişten bu yana iç içeyiz.” ifadeleri bu hususa işareti etmektedir.

¹¹⁹ Amin Maalouf, *Çivisi Çıkış Dünya*, YKY, İstanbul, 2010, s. 143

Konuyla ilgili **K18** (*Erkek, 78, ilkokul, çiftçi-tüccar, Arap/ Müslüman-Sünni*)'in "Uzun yıllardır biz burada farklı kültürlerle birlikte yaşıyoruz. Eskiden beri kardeşlik duygusuyla yaşıyoruz. Çünkü beraber büyüdük, birbirimizi tanıyoruz Biz burada güzel yaşıyoruz." ifadelerinden sürdürülen bu tarihi birlikteliğin kültürleri birbirine yaklaştırdığı ve birbirlerini tanımalarına olanak sağladığı anlaşılmaktadır.

Yine benzer bir ifadede **K9** (*Erkek, 33, üniversite, öğretmen, Arap- Alevi*) farklılıklarla birlikte yaşamı ön yargılardan uzaklaşmaya bağlamakta bunun da birbirini tanımayla mümkün olacağını şu sözlerle ortaya koymaktadır:

"İnsanların yüzyıllardır birlikte yaşıyor olmaları bu kültürü yaşanılabilir kılıyor. Buradaki insanlar birbirlerini tanıyor. Tanımak da insanları önyargıdan uzaklaştırıyor. Birlikte yaşamın önündeki en büyük engel ön yargıdır ki Antakya bu engeli yüzyıllardır birlikteliği sayesinde çoktan aşmıştır. Birbirini tanıyan insanlarda hayatı paylaşmaktan çekinmezler. Buradaki insanlar paylaşmayı biliyor; toprağı, zamanı ekmeğı, yemeğı..."

Bununla birlikte farklı etnik köken ve inanç kültürüne sahip toplumlarının aynı zaman ve mekânı paylaşmaları grupların birbirleri hakkında gözleme ve tecrübeye dayalı bilgi kaynağı sağladığından ötekini tanıma hususunda daha etkili olduğu görülmektedir. Örneğin **K6** (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hıristiyan-Ortodoks*) bu durumu;

"İnsanlar birbirlerinden haberdar. Ötekinin nasıl yaşadığını bizzat görüyor öğreniyorlar." sözleriyle ifade ederken, **K22** (*Bayan, 26, lise, ev hanımı, Arap/ Müslüman-Sünni*);

"Buraya dışarıdan gelmiş farklı inanç ve kültürden çok fazla insan yok. Burada yaşayan grupların çoğu buranın yerlisi. Burada doğmak, birlikte büyüme, gençlik ve

yaşlılık dönemlerini birlikte geçirmek insanları birbirlerine yaklaştırıyor. Burası küçük bir yer ve burada nüfusta göçler sebebiyle büyük bir hareketlilik olmadığı için herkes az çok birbirini tanır. Zaten çoğu birbiriyle akrabadır. “ sözleriyle hayatlarının her dönemini birlikte geçirmelerine bağlı olarak birbirlerini yakından tanıdıklarına vurgu yapmaktadır.

Farklılıklarla kurulan bu tanışıklık bağı ötekinin varlığını kabul edip onunla sosyal ilişkiler kurmayı mümkün kılmıştır. Tanımanın ve buna bağlı olarak gerçekleşen sosyal etkileşimin sonucunda birlikte yaşayabilmenin temel dinamiklerinden olan güven, grupları birbirine bağlayan sosyal yapıştırıcılardan biri olmuştur. Bu hususta **K12** (*Erkek, 33, ilkokul, esnaf, Türk/ Müslüman- Alevi*)’nin ifadeleri Antakya’da birlikte yaşamı anlayabilme adına önemlidir:

“Bu seçimle ilgili bir şey değil, burada doğmakla ilgili bir durum. Başka bir yerde doğsaydım o yerin önyargılarına sahip olabilirdim. Ben burada doğdum ve bu kültürün içinde onlarla iç içe büyüdüm. Benim mahalleimde Aleviler, Hıristiyanlar vardı. Şimdi kalksa bir onlar hakkında bir şey söylese bu beni ilgilendirmez ben onları kendim gibi tanıyorum.”

Çeşitlilikle iç içe yaşayabilmek için ötekine güvenmenin önemini gösteren başka bir ifade ise **K4** (*Erkek, 60, ilkokul, çiftçi, Türk/ Müslüman- Sünni*)’e ait:

“Biz hiç bir zaman aman bunlarda burada niye var demeyiz biz burada kültürlerin birlikteliğinden memnunuz mutluyuz. Beraber iş yapıyoruz, çünkü güveniyoruz. Biz Müslümanlar belki yalan söyleriz ama Ermeniler asla yalan söylemezler, işlerine hile karıştırmazlar. Yani önemli olan aslında hangi dinden milletten olduğu değil, insanların güvenilir olmalarıdır. Bizim burada herkese

itimadımız tamdır birlikte iş yapmaktan çekinmeyiz. Babamın yakın arkadaşı Arap Alevisiydi. Ben onun yanında inşaat işini öğrendim.”

K18 (*Erkek, 78, ilkokul, çiftçi-tüccar, Arap/ Müslüman- Sünni*)’in; “Ticaret yapıyoruz birlikte “Bu Müslüman onun malını almam.” denmez. İşimiz düştüğünde yardımlaşırız. Borç alır veririz.” şeklindeki sözleri grupların birbirlerine güvendiklerini gösteren ifadelerdendir.

Birbirine güvenen ve böylece birbiriyle sağlam ilişkiler kuran grupların oluşturduğu farklılıklarla iç içe yaşam kültüründe doğan her yeni nesil hangi gruba mensup olursa olsun bu kültürle yetişerek yıllar önce kurulan bağın devamlılığını sağlamaktadır.

K3 (*Bayan, 47, lise, ev hanımı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan-Ortodoks*), “Buradaki birliktelik sonradan olan bir şey değil yüzyıllardır var olagelen bir yaşam. Bu ortamda yetişiyoruz biz ailemizden mahallemizden öğreniyoruz hayatı paylaşmayı. Burada herhangi bir etiketlenme olmaz şu dinden bu ırktan gibi. Biz farklılıklarımızı fark etmeden komşumuz arkadaşımız olarak yaşıyoruz.” ifadeleriyle bu hususu vurgulamakta, ötekini kendisinden farklı olmasına rağmen ortak yaşantılar sebebiyle bu farklılıkların hissedilmediği bir kültür oluştuğunu söylemektedir.

Görülüyor ki Antakyalılık kültüründe tarihsel süreçte farklı etnik ve dini gruplar arasında ötekini tanıma ve buna bağlı olarak oluşan güven faktörü çeşitlilikle iç içe yaşamı mümkün kılan önemli unsurlardandır. Aynı coğrafyada geçmişten bugüne kadar birliği yapan insanların uzun bir etkileşim sonucunda farklılıkları değil benzerlikleri çoğaltmaları doğal bir sonuç olarak görülebilir.

4.2. Eğitim Düzeyi ve Ahlaki Değerlere Bağlılık Faktörü

Birlikte yaşamı mümkün kılan etmenler hususunda katılımcıların üzerinde durduğu bir diğer unsur Antakya halkının ailesinden, çevresinden, okuldan aldığı eğitime bağlı olarak çeşitlilikle yaşama noktasında bilinçli olmasıdır.

K8 (*Erkek, 57, ortaokul, serbest, Arap- Alevi*)'in; “Yüzyıllardır burada yaşıyoruz. Buradaki birlikteliği eğitim düzeyinin yüksek oluşuna bağlıyorum. Dedemden bu yana amcalarım kardeşlerim hepsi üniversite mezunu. Bir tek ben okumadım ekonomik durumdan dolayı çalışmak zorunda kaldım. Hatay Türkiye'ye ilhak olmadan önce farklılıklar arasında sorun olmuş mudur bilmiyorum ama ilhaktan bu yana bir sorun yok -bütün Türkiye karışır Antakya karışmaz.- Buradaki ailelerin birçoğunun Avrupa da yakınları var. Hoşgörüyü daimi kılan farklı yerleri görmeleri insanları tanımlarıdır. Örneğin okul arkadaşlarımdan ikisiyle hala ailece görüşüyorum. Arkadaşlarımdan biri Hristiyan diğeri Sünni ve ben Aleviyim. Ben onları tanıyorum, biliyorum. Burada yaşamak bana değişik inançların olduğu bir ortamda bu inançların insanların üzerinde etkili olmadığını inancından dolayı insanlara farklı farklı davranılmayacağını öğretti. “ bu ifadelerini destekleyen **K6** (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hristiyan- Ortodoks*) ise kendi ifadesinde:

“Buradaki aileler oldukça bilinçli ve geniş görüşlüdür. Bize kim kimdir diye sorgulamayı ve dışlamayı değil, kim olursa olsun insanca geçinmeyi öğrettiler. “ diyerek aile faktörünün önemini vurgulamıştır.

Antakya halkının farklılıklarla beraber yaşayabilme konusunda gösterdikleri örnek yaşamı insanların medeni ve ileri görüşlü olmasına dayandıran **K10** (*Erkek, 78, ortaokul, çiftçi, Türk- Ermeni/ Hristiyan- Ortodoks*)'un;

“Buradaki birlikte yaşamın sırrı iyi görüş ve medeniyettir. Örf adetlerimiz birbirine uygun olduğun. Mesela Arap komşularımızla Alevi komşularımızla Keşkek bayramımız var, bayramlarda olsun diğer günlerde olsun yaparız bunu. Ağustos’un 15’inde mesela. Beraber güzel günler geçiriyoruz Antakya’nın halkı yüzde 98 i medeni ve ilericidir.” ifadelerinde ortak yaşantılara vurgu yaptığı ve bunun kültürleri bir birine bağlayan unsurlardan biri olarak kabul ettiği görülmektedir.

Antakyalılık kültürünü benimseme ve bu kültürü yaşayıp yaşatabilme noktasında var olan toplumsal birlikteliğe dayalı düzenin önemini vurgulayan başka bir görüşte ise **K21** (*Erkek, 69, lise, tekstil-tüccar, Türk/ Musevi*) şu ifadeler yer vermektedir:

“Bu kültürü, buradaki yaşam tarzını anlamak için Antakyalı olmak lazım. Yani Antakya’nın havasını teneffüs etmek gerek. Bugün ben evimden çıktığım zaman karşılaştığım her insanla selamlaşırım. Burada mevcut olan toplumsal barışın getirdiği güzellikler insanların birbirine kardeşçe yaklaşmasını sağlamaktadır. Örneğin, ben çarşıda iş sahibiyken sağımda solumda Sünni vardı, Alevi vardı, Hıristiyan vardı. Cuma günleri Sünni kardeşlerimiz Cuma namazına giderken seslenir cumaya gidiyorum derdi, dükkanı bize emanet ederdi. Sadece bir bez parçasıyla örter ve dini vecibelerine ve ibadetine giderler biz onların iş yerlerine göz kulak olurduk. Hoşgörü demeyelim de karşılıklı bir dayanışma, aramızda bir farklılık gözetmeksizin birbirimize sevgi ile yaklaşırız. Bunlar Antakyalıların özelliğidir. Antakyalıları diğer kentlerden veya yerleşim yaşam tarzından farklı kılan olay budur. Bu durumu ancak burada yaşayan kişiler anlayabilir, çözebilir. Bir yabancı belki biraz garipser bu anlattıklarımı ama bu Antakyalının gerçek yaşam tarzıdır. “

Antakyalının yaşam tarzını belirlemede etkili olan önemli faktörlerden birinin de içinde yetiştikleri kültürün kendilerine kazandırdığı ahlaki değerler olduğu katılımcıların ifadelerinde ortaya konulmaktadır. Örneğin K12 (*Erkek, 33, İlkokul, esnaf, Türk/ Müslüman- Alevi*);

“Buranın insanı her şeyden önce saygıyı biliyor ve yaşıyor. Ben ezan okunduğunda da çan sesi yükseldiğinde de müziğimin sesini kapatırım. Ben çok çeşitlilikten mutluyum. Ayrımı karşıyım ama çeşitlilikten yanayım. Çokkültürlülüğün artılarını görmek gerek. Tekdüzelik sıkıcıdır. Ve böyle ortamlarda kişilerin birbirine saygı göstermesi gerek. İşte buradakilerin ortak noktası hoşgörü, saygı ve misafirperverliktir.” ifadeleriyle toplumları birlikte tutan sosyal yapıştırıcının ötekine saygı duyma, ona değer verip hoşgörüyle yaklaşma gibi ahlaki değerler olduğunu vurgulamıştır. Benzer bir vurguyu K15 (*Bayan, 43, ilkokul, dernek çalışanı, Arap/ Müslüman-Alevi*)’in ifadelerinde de görmekteyiz:

Bizi bir arada tutan sevgi, saygı, anlayış duygularıdır. Biz bunu büyüklerimizden öğrendik. Diğer şehirlerde kavga gürültüler oluyor görüyoruz haberlerde bunlar hep cehaletten. İnsana kavga yakışmaz. Ben Alevi köyünde oturdum. Etrafımızda Türk- Sünni komşularımız vardı. Biz bu ülkede tek insanız, hepimiz Türk’üz”. Bu erdemler insan olmanın bir gereğidir ve insan olmak seçimi elimizde olmayan etnik kökene bağlı olarak değer kazanan veya seçtiğimiz dine göre anlama kavuşan bir durum değildir.

Hoşgörüü özümseyen bir kent olarak görülen Antakya’da katılımcıların çeşitliliği kabul etme ve sosyal hayatı bu çeşitlilik üzerine kurup ortak bir kültür oluşturmada üzerinde durdukları ana kavramlardan biri hoşgörü olmuştur. K5 (*Erkek, 43, ilkokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*)’in

“Burada insanlar birbirlerine dinini milletini sormaz. Antakya halkının birbirine saygısı vardır. Bu saygı ve hoşgörü yüzyıllardır birlikte yaşamamızı sağladı. Bundan sonra da aynı hoşgörü ve saygıyla yüzyıllar boyu birlikte yaşayacağız.” Sözlerinde bu durum açıkça ortaya konulmuştur.

Başka bir ahlaki tutum ise Hz. Muhammed’in de insanlar arası ilişkilerde öğütlediği “Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkalarına yapma!” paralelinde bir ifadeyle **K3** (*Bayan, 47, lise, ev hanımı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*) tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

“Ben ne bekliyorsam öyle davranmalıyım birlikte yaşamın formülüdür. Bu şekilde bütün insanlar bir arada yaşayabilir.”

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere Antakya’da farklılıklarla bir arada yaşamın vazgeçilmez desteklerinden biri geçmişte oluşturulan ve günümüze dek taşınan kültürün insanlara kazandırdığı farkındalık, bilinç ve ahlaki değerlerdir.

4.3. Paylaşılan Ortak Alanlar ve Antakya’nın Coğrafi Konumu

Antakya iki kişinin yan yana yürürken omuzlarını birbirine değdirecek dar sokaklarıyla, bu sokaklara açılan kapılara sahip birbiriyle iç içe evleriyle, yan yana uzanan dükkânların oluşturduğu uzun çarşısıyla içinde yaşayan insanları birbirine yaklaştıran mimariye sahip bir yerleşim yeridir. Dolayısıyla ortak yaşam alanları birlikte yaşamı kaçınılmaz kılan unsurlardan biri olmuştur. Bu durumu aşağıdaki iki katılımcının ifadeleri açıkça ortaya koymaktadır:

K16 (*Erkek, 50, üniversite, gazeteci, Arap- Alevi*); “Şöyle düşüncün ki; Antakya’nın merkezinde aynı sokak içerisinde üç değişik din veya mezhebe bağlı

insanlar yaşıyor. Örneğin benim çocukluğum zenginler mahallesi denen yerde geçti. Orda aynı avlunun içerisinde Hıristiyan da yaşıyor, Alevi de yaşıyor, Sünni kesimden insanlar da yaşıyor. Yahudiler genelde kendilerine özgü yerlerde yaşamayı tercih etseler de çarşıda ortak bir yaşam alanı kullanıyorlar. Antakya'nın merkezindeki çarşı içerisinde bir kunduracı çarşısı var orada Yahudilerin dükkânları var Alevilerin var, Sünnilerin var, Hıristiyanların var, her kesimin var. Orada hiç kimse kimseyi rahatsız etmez. Komşuluk ilişkileri en iyi bir şekilde yürür.”

K14 (*Bayan, 53, ilahiyat, rahibe, Alman/ Hıristiyan- Katolik*); “Kurtuluş caddesinden geçerken örneğin; hem havranın önünden geçiyorum, hem kilisenin önünden geçiyorum hem caminin önünden geçiyorum. Burada haberler çok çabuk yayılabilir. Mesela bir Musevi bayramı olsun bir Hıristiyan bayramı olsun duyulur burada sadece Hıristiyanlar yumurtaları boyayıp tokuşturuyorlar Müslümanlar da Aleviler de bu bayrama şenliklerle katılabilirler. Çünkü bir iççelik var. Bir samimiyet var bu kentte.”

Bununla birlikte Antakya bulunduğu coğrafi konum ve buna bağlı olarak sahip oldu sosyo-ekonomik durumuyla da birlikte yaşamı desteklemektedir.

K7 (*Erkek, 65, ortaokul, esnaf, Türk/ Musevi*)'nin; “Buranın iklimi güzel, insanlar çalışıyor, burada refah var. Bu şehir ekonomisi büyük bir şehir. Ekonomi güzel olunca yaşamak daha kolay.” sözleri bu durumu göstermektedir.

Hatay'ın coğrafi konumu ve nüfus yapısının birlikte yaşam üzerine etkisini

K14 (*Bayan, 53, ilahiyat, rahibe, Alman/ Hıristiyan- Katolik*) şu şekilde değerlendirmektedir:

“Hatay'ın çok önemli bir konumu var. Hem Mekke'ye giden Müslüman hacılar hem St.Pierre'e gelen hacılar buradan geçer. Bundan dolayı Hatay'ın

misafirperverliği olsun, Hatay'da farklı insanlarla karşılaşmak olsun bu insanı yontuyor. Bir Hataylı olarak gönlümüz her insana açıktır. Çünkü bir kültürler kavşağında bulunuyoruz. Farklı kültürler, etnikler burada kardeşlik içerisinde bulunuyor. İnsanların iç içe bulunması, farklı kültürlerin buradan geçip burada konaklaması çok önemli bir unsurdur. Hatay coğrafi konum olarak farklı kültürlerin uğrak yeri olan bir yere sahip olması dolayısıyla bu kentin insanı farklılıklarla birlikte yaşamı benimsemiş ve böylece bir birlikte yaşam kültürü oluşturmuştur. Burası hoşgörünün, kardeşliğin, sevginin toprağı olmuştur. Bu değerler elbette başka yerlerde de var ama Hatay'ın bu değerleri yaşama imkânı adına ayrı bir önemi var. İstanbul çok büyük bir yer. Bir metropol. On beş milyona yakın insan orada ikamet ediyor. Gerçekten de çok farklı kültürden insanlar çok farklı etnikten insanlar orada birlikte yaşıyorlar. Fakat dünyanın her yerinde bir metropolde yaşamının zorluklarını görüyoruz. İnsanlar kendi komşusunu bile tanımayabilirler. Hatay'ın kent yapılaşması daha farklı çünkü Antakya (merkez ilçe)'nin nüfusu yüz seksen bin, on beş milyon değil. Zengin tarım alanları var bunlar bu şehirde insanların beraber yaşamasını kolaylaştıran unsurlardır. Kalabalık bir nüfusla yaşamak zordur. Elbette ki İstanbul'da da farklı dinler kültürler etnikler Türkiye'nin misafirperverlik duygusuyla beraber yaşıyorlardır; ama sosyal şartlar yaşam şartları bu beraberliğin yoğunluğunu azaltıyor olabilir. Hatay da taşkın bir nüfus yok insanlar birbiriyle daha yakın daha sıcak olabiliyorlar.”

Katılımcıların yukarıdaki ifadelerinden Antakya'nın şehir yapısının ve coğrafi konumunun içinde bulunan toplulukların oluşturdukları yaşam kültüründe etkisi hissedilmektedir.

Yukarıda sıraladığımız Antakya’da çeşitlilikle iç içe yaşamayı mümkün kılan faktörlerin dışında katılımcıların ortaya koyduğu iki farklı görüş daha vardır. Bunlardan biri; **K11** (*Erkek, 48, ortaokul, köy muhtarı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*)’in Antakya’yı anavatanı olarak kabul eden ve bu kabul edişin de birlikte yaşamı mümkün kıldığını ifade eden görüşüdür:

“Hatay bizim kendi kimliğimizle yaşayabildiğimiz bir şehir. Ben Ermeni Türk vatandaşım. 1980’de Almanya’ya gittim, yaşıam on dokuz. Altı buçuk ay orada kaldım, beğenmedim geri geldim ve beş-altı ay sonra da askere gittim; yani ben şunu söylerim ben bu gün bir Türkiye Ermenisiysem, memleketimi seven bir insan olmasam on dokuz yaşındaki bir genç Almanya’yı bırakıp da gelip burada askerlik yapmaz. Kimse olduğundan fazla milliyetçi olmasın yani buradaki azınlıkları da ayrı gayrı görmesinler. Burada bulunan tüm azınlar memleketini yani Türkiye cumhuriyetini sevmese zaten burada kalmaz ve burada hizmet yapmaz. Onun için diyorum ki her zaman dostluk ve barış kazansın. Memleket için ne gerekiyorsa onu hep beraber yapalım, ayrırı gayrıyı kaldıralım diyorum.” sözleriyle vatan sevgisini vurgulamıştır.

Diğer bir ifade de ise **K16** (*Erkek, 50, üniversite, gazeteci, Arap- Alevi*) Antakya’daki birlikte yaşam kültürünün oluşup gelişmesine katkı sağlayan önemli bir faktörün esnaf dayanışması olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Bana sorarsanız buradaki bu kültürün yerleşmesindeki temel faktör Antakya’daki esnaftır. Esnaf bu işin mimarıdır. Çünkü geçmişte bazı kişiler din ve mezhep ayrılığı temeli üzerine çıkar elde etmek için bazı girişimlerde bulunmuşlar. Sonuçta Antakya’daki esnaf ortak çıkarın birlikte yaşam kültürüne bağlı olduğu sonucuna vardı. Böylece ortak yaşam kültürünün temelleri atıldı. Esnaf birbirini çok

iyi anlıyor, esnaf birbirini seviyor, esnaf birbirini kucaklıyor, esnaf kendi arasında din mezhep ayrımı yapmıyor ama kırsal kesim için aynı şeyleri söylemek pek mümkün değil. İş yerleri yan yana, oturma mekânları yan yana, aynı alanları paylaşıyoruz, aynı bayramları kutluyoruz. Milli bayramları birlikte kutluyoruz. Hıristiyanların kendine özgü bayramlarında tabi ki Müslüman cemaatinin tamamını bu bayramlarda göremezsiniz ama temsilen bir grup Müslüman bu bayramlara katılır.”

4.4. Değerlendirme

‘Birlikteliğimizin kaynağı kökenlerimizdir. Geçmişten bugüne iç içeyiz.’ ifadesi Antakya halkının farklılıklarla iç içe, hoşgörüyle beraber yaşayabilmelerinin temeli olarak kabul edilebilir. Zira Antakya’da yaşayan halkın büyük bir çoğunluğu uzun yıllardır yaşadıkları Antakya’yı anavatan olarak kabul etmiş ve bu topraklarda yaşayan dini, dili, ırkı ne olursa olsun bütün insanları yurttaş olarak görmüşlerdir. Aynı topraklarda birlikteliklerinin bir sonucu olarak beraber büyüme ve hayatlarının her anını paylaşmak insanları birbirlerine yaklaştırmış ve birbirlerini tanıma fırsatı vermiştir. Böylece Antakya halkı beraber yaşamının önündeki en büyük engel olarak görülen ön yargılarından bu tanıma sayesinde uzaklaşmış ve güven ortamı oluşturmuştur. Birbirini tanıma ve güvenmenin sonucu olarak da gruplar arasında komşuluk ve ortaklıklara varan iş ilişkileri, dostluklara varan arkadaşlıklar kurulmuştur. Bu ortamda dünyaya gelen her yeni nesil hangi ırka veya dine mensup olursa olsun Antakya’da ortak bir kültürde yetişmiştir.

Çeşitlilikle iç içe yaşam bireyleri kendisinden farklı inançlara, aidiyetlere sahip olanlarla beraber yaşayabilme konusunda eğitmektedir. ‘Ne bekliyorsam öyle davranmalıyım.’ anlayışına ulaşan Antakya halkı saygı ve hoşgörüyü kimliklerinin bir parçası haline getirmiştir. Bununla birlikte Antakya halkı kendisini eğitime değer veren, medeni ve ilerici olarak tanımlamakta ve bu özellikleri sayesinde beraber yaşamının daha kolay olduğunu vurgulamaktadır.

5. ANTAKYALILIK KÜLTÜRÜNDE BİRLİKTE YAŞAMDA EĞİTİMİN ETKİSİ VE ÖRGÜN EĞİTİMDEN BEKLENTİLER

Kültürü bir toplumun kendine has değer yargıları ve yaşam tarzı olarak tanımladığımızda, eğitim yeni neslin bu değer yargılarını öğrenmesi ve yaşam tarzına ayak uydurabilmesi noktasında bir kültür aktarıcısı işlevi yüklenmekte ve yürüttüğü bu sosyal görev neticesinde kültürün ayrılmaz bir unsuru olmaktadır.

Araştırmamızın bu bölümünde, farklı etnik kökenlerin ve çeşitli inanç yorumlarının bir arada bulunduğu Antakya’da bu grupların birbiriyle hoşgörü ve kardeşlik bağlarıyla birbirine bağlanıp oluşturduğu bir kültür sentezi olarak tanımlayabileceğimiz Antakya’daki birlikte yaşam kültürünün oluşmasında ve günümüze dek ulaşmasında eğitimin rolü ve bu kültürün devamlılığı için eğitimden beklentiler sorgulanmıştır.

5.1. Antakyalılık Kültürüyle Birlikte Yaşamda Eğitimin Etkisi

Katılımcılara bu bölümde farklılıklarla birlikte yaşamayı nasıl öğrendikleri ve bu kültürü benimseyip yaşamada en etkili eğitimin ne olduğu soruları yöneltilmiştir. Verilen cevapların aile eğitimi ve çocuğun yetiştiği ortam üzerinde yoğunlaştığı görülmüş ve bunun üzerine özel olarak örgün eğitimle ilgili düşünceleri alınmıştır.

5.1.1. Aile eğitimi

Bireyin gelişim kapasitesini ve sınırlarını belirleyen kalıtım ve bireyin kalıtımla getirdiği özelliklerin gelişimini etkileyen çevre, bireyin gelişiminde rol oynayan faktörlerdir. Bireyin ilk çevresinin aile olduğu düşünüldüğünde aile eğitiminin önemi aşikardır.¹²⁰

Öğrenmeye yetenekli bir varlık olarak dünyaya gelen insan doğumundan itibaren eğitim ortamının içinde yer alır. İlk öğretmenleri anne babası yani ailesidir. Çocuğun insani gereksinimlerini karşılama, kendini bir yere ait hissetme, değer yargıları geliştirip benimseme yönündeki öğrenmelerinin temeli ailede atılır. Bu sebeple olacak ki, Antakya halkı, Antakyalılık kültürünün öğrenilmesi ve yaşatılmasında aile içi tutumun önemini özellikle vurgulamaktadır.

Katılımcıların aile eğitimiyle ilgili ifadelerinde üzerinde durdukları noktalardan ilki ailenin, bireyin sosyal hayata hazırlandığı yer olması. **K19** (*Erkek, 30, yüksek okul, imam, Türk/ Müslüman- Sünni*) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

---

¹²⁰ Cemal Tosun, a.g.e. s. 162.

“Eğitim ailede başlar. Böyle bir kültürün de eğitim yoluyla aktarıldığı muhakkak. Uç noktalara gitmeden kişilerin kırmızıçizgilerini geçmeden eğitilmeli bireyler. Diğer dinler hakkında sorulara doğru olarak cevap vermek. ‘Şundan kaç!’, ‘Buna yaklaşma!’ ‘O ermenidir onunla konuşma!’ gibi bir anlayışla birlikte yaşam mümkün olmazdı. Ama bu kesimlerin hassasiyetlerini bildiğim kadarıyla anlatıp bu hususta öğütler verebilirim. Bu noktada daha çok saygı ön plana çıkıyor. İnsanların birbirine yakın olmasının temelindeki duygu saygıdır. Burada insanlar birbirlerine saygıyla davranabiliyor. Saygıyı öğrenmekse aile de başlar.”

Farklılıkları bir arada tutan birliktelik kaynağını saygı olarak gören ve bu ahlaki değer ailede öğrenildiğini vurgulayan bu ifadelere paralel başka bir ifade de ise ötekini kabul etme ve saygı gösterme eğiliminin ailenin komşu tutumuyla şekillendiği **K2** (*Erkek, 41, ortaokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*) tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

“Ailemiz bize küçükken komşu hakkını öğretti. Komşunun bahçesine izinsiz girilmez, bahçesinden izinsiz meyve koparılmaz. Komşunun kim olduğu önemli değildir. Çocuk çevresindeki farklılıkları hissedip bu nedir diye sorduğunda bildiğimiz kadarıyla anlatırız.”

Bu ifadelerde dikkat çeken bir diğer husus ailelerin toplum içindeki farklılıklar konusunda herhangi bir telkinde bulunmaksızın herkesi insan herkesi komşu olarak nitelendirmeleridir. **K6** (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hıristiyan- Ortodoks*) bu durumu şu şekilde ortaya koyarken; “Birlikte yaşayabilmeyi öğrenme noktasında en etkili eğitim; aile eğitimi. Bizler din mezhep ayrımını lisede öğrendik. Bu ayrımı ortaya çıkaranlarsa tutucu kesim -ki Antakya da bu insanlar istisnadır-.” **K3** (*Bayan,*

47, lise, ev hanımı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan-Ortodoks) ise; şu cümleyle özetlemektedir:

“Biz ailede öğreniyoruz birlikte yaşamayı, ayırım yapıldığını görmedik.”

Ailenin bu yöndeki tutumu sebebiyle çocuğun, farklılıkların farkındalığına çevresiyle ilgili idrakinin oluşmasıyla ulaştığı görülmektedir. Mahalledeki arkadaşlarının birbirinden farklı isimleri, değişik zamanlarda kutlanan bayramlar, belirli kimselerin gittiği birbirine benzemeyen ibadethaneler ve yine bu ibadethanelerin birbirinden farklı çağrıları çocuğu içinde yaşadığı kültürün çeşitliliğiyle yüzleştirmektedir. Bu noktadan sonra ailenin çocuğun gözlemlediği farklılıklara yönelik sorularını yanıtlamadaki tutumu aile içi eğitimin ikinci basamağını oluşturmaktadır. **K5** (Erkek, 43, ilkokul, serbest, Arap/ Hıristiyan-Ortodoks) kendi çocuğundan örnekle bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Aile içine diğerine yönelik bir eğitim verilmez, çocuk zaten o ortamda büyüdüğü için gözlemleyerek öğrenir birçok şeyi bununla birlikte dikkatini çeken bazı hususlar olduğunda bilindiği kadarıyla çocuğun sorularına cevap verilir. Örneğin ezan sesini duyan kızıma bu Müslümanların çağrısıdır, Müslümanlar bu sesi duyunca camiye gidip ibadet ederler diyerek bilgi veririm. Bu çocuğumun içinde yaşadığı ortamı tanınması içindir. Aile içerisinde diğerleri asla kötülenmez yargılanmaz ve çocuğun diğer dinden mezhepten bir çocukla oynaması konuşması yasaklanmaz.”

K1 (Erkek, 28, üniversite, Öğretmen, Türk/ Müslüman- Sünni) farklılıklarla bir arada hoşgörülle yaşanabileceğinin öğrenilmesi noktasında, çocuğun ötekiyle ilgili sorularına cevap verilirken ailenin takındığı tutumun önemli olduğunu düşünmektedir:

“Aile içerisinde farklılığa karşı herhangi bir telkinde bulunulmaz. Çocuğun farklı din ve mezheplere yönelik sorularına doğru- yanlış olarak cevap vermek yerine onların komşu arkadaş oldukları söylenir. Çocuğun arkadaşına karşı tepkili olmasına neden olacak herhangi bir tavırda bulunulmaz. Bu hoşgörünün ilk tohumudur. Bu yaklaşım sayesinde çocuk Ali'nin, Yorgo'nun öcü olmadığını onlarla oynanabileceğini bilir.”

K4 (*Erkek, 60, ilkokul, çiftçi, Türk/ Müslüman- Sünni*)'ün ifadelerinden ise çocuğun ötekiyle ilişkilerinin düzenlenmesinde yine ailenin devreye girip çocuğu yönlendirdiği anlaşılmaktadır:

“Ailelerimiz bizi diğerleriyle etkileşime geçme konusunda teşvik ederdi. Ermeniler burada bize göre daha azınlıktalar bu sebeple onlara daha fazla saygı sevgi gösteririz.”

Görüşlerini aynı doğrultuda açıklayan **K8** (*Erkek, 57, ortaokul, serbest, Arap- Alevi*)'e göre ailelerin tutumu sayesinde, insan olmak bir olmanın temeline konulmakta, farklılığın toplumda bir ayrışma sebebi olmasının önüne geçilmektedir:

“Farklılıklarla yaşamayı öğrenme ve sürdürme noktasında en etkili eğitim aile eğitimidir. Büyüklerimiz bize, ‘İnsanlarla inancından ötürü kötü olmayın, herkesle iyi geçinin, herkesle dost olun herkesi elinizden geldiğince sevin’ diyerek büyüttüler. ‘Hoşgörülü olursanız siz de hoşgörülle karşılanırsınız.’ dediler bize.”

Antakya'ya sonradan gelip yerleşen **K14** (*Bayan, 53, ilahiyat, rahibe, Alman/ Hıristiyan- Katolik*) ise; var olan ortak yaşam kültürünün algılanması ve devamlılığının sağlanması hususunda aile eğitimi ile ilgili gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Eğitim hususunda aile çok önemli. Anne- babanın öğrettiği açık gönüllülük, hořđr önemli. Eğitim ailede başlıyor ve sonra okulda devam ediyor. Okullar da eğitim adına çok önemli. Ben burada doğup bymedim, burada okumadım. Gözlemlediğim kadarıyla aile eğitimi birlikte yaşamayı öğrenmede daha ncelikli.”

Sonuç olarak içinde yařadđđı toplumdaki farklılığı fark eden çocuğun bu farklılıklarla kurulan birlikteliği anlamlandırması, çevresinde var olan çeşitlilikle sosyal ilişkiler kurabilmesi ve bu ilişkilerde takınacağı tutumu belirlemesi noktasında, ailenin çocuğa kazandırdđđı ahlaki değerler, çocuğun ötekiyle ilgili sorularını cevaplandırmada tercihleri yargılamaksızın verilen bilgiler ve birlikteliğin devamı için ilişkilerinde takınacağı tavırla ilgili yaptıkları yönlendirmeler aile içi eğitimin önemini ortaya koymaktadır.

5.1.2. Toplumsal eğitim

Aile eğitiminden sonra katılımcıların üzerinde durdukları bir diğer eğitim ortamı çocuğun içinde yařadđđı çevredir. Zira ocuk farklılıklarla bu çevrede yüzleşmekte, bu çevrenin değer, tutum ve davranışlarıyla sosyalleşmektedir. Örneğin **K22** (*Bayan, 36, ortaokul, pansiyon görevlisi, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*) ocuğun içinde yařadđđı toplumun çeşitliliğiyle nasıl yzleştiğini şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Bence okuldaki eğitimin birlikte yaşam üzerinde çok büyük etkisi yok; çünkü ocuk daha okula başlamadan önce farklılıklarla yaşamı öğreniyor. Bir komşusu Yahudi olabilir bir komşusu Alevi olabilir. Zaten ocuk bunların içinde yaşıyor. Onlardan tanıyor. Buradan okumak için başka şehirlere giden öğrenciler aynı apartmanda yaşayanların birbirlerini tanımadđđını görüp şaşırıyorlar. Burada

komşunu tanımaman ayıptır. Burada iç içe yaşıyoruz. Bu doğuştan başlıyor. Bakarsın bebek daha altı aylıktır, Yahudi bir komşuna vermişsin bir iki saat baksın diye. Bunu İstanbul gibi bir yerde yapamazsın. Tanımıyor çünkü kimse bir diğerini. “

Farklılıkları fark eden çocuğun bu farklılıklarla yaşayabilmeyi kabul edişi ise **K1** (*Erkek, 28, üniversite, öğretmen, Türk/ Müslüman- Sünni*)’in anlatımıyla şu şekilde gerçekleşmektedir:

“Antakyalı bir çocuk kendisini ve çevresini idrak etmeye başladığı anda önce mahallesinde sonra okulunda farklılıkları fark eder. Fakat bir süre sonra bu durumu olduğu gibi kabullenir. Bu kabulleniş çocuğun veya gencin kendi manevi değerlerini ve inanç doğrularını teklifsizce ve fütursuzca dile getirmemeleri gerektiği doğrultusunda bir tavır oluşturmaya götürür. Böyle bir ortamda da birey; hangi ırktan, dinden, mezhepten olursa olsun farklılığın ezikliği veya farklılığın üstünlüğü gibi bir hisse kapılmaz.”

Bu kabul edişte en önemli faktör ise; etnik, dinsel, dilsel farklılıkların yanında toplumda yaşanan ortak bir yaşam kültürünün olmasıdır. Farklılıkları bir araya getiren ortak değerler, ortak kabuller ve ortak yaşantılar çocuğun çeşitliliğin oluşturduğu birlikteliğe ayak uydurmasını kolaylaştıran önemli bir etmenlerdir. Çocuğun kendi ailesi içinde aldığı terbiyenin toplum tarafından da kabul edilebilir olması bunun göstergelerindedir. **K21** (*Erkek, 69, lise, tekstil-tüccar Türk/ Musevi*)’in konuyla ilgili aşağıdaki ifadeleri bu çıkarımı doğrular niteliktedir:

“Bir çocuk doğduğu andan itibaren ilk olarak kendi ailesinin kültürünü yaşam tarzını benimser. Buradaki ailelerin yaşam tarzları değişmeyen bir çizgi üzerindeydi. Aynı mahallede yan yana yaşayan değişik cemaatlere mezheplere mensup insanlar aynı kültürü yaşıyordu. Bir komşu bir şeye ihtiyacı olduğu zaman seslenir bitişik

komşusu gerekli ihtiyacı giderirdi. Çocukluğumuzda komşularımız bir şeye ihtiyaçları olduğunda bize seslenirler, biz de koşar bakkaldan fırından neye ihtiyaçları varsa alırdık. Bizim bayram hazırlıklarımıza konu komşu gelir bizim annelerimize gereken yardımı yaparlardı. Yani Antakya'daki toplumlar cemaatler bir fark olmaksızın aynı kültürü taşımaktadır. Aile görgü ve terbiyesi veya kültürü ne ise bizde değişik cemaatlerin hepsi aynı şeyi ihtiva ediyor. Benim Sünni arkadaşlarım da var, Alevi arkadaşlarım da var, Hıristiyan arkadaşlarım var. Bu arkadaşlarımla ailece yemeğe gideriz. Hıristiyan arkadaşlarla oturur sohbet ederim, onlar beni davet ederler ben onlara giderim. İyi günde kötü günde cenazede düğünde birbirimize destek olup birlikte oluruz. Bu yaşam tarzı aynı kültürü taşıdığımızı gösterir. “

K3 (*Bayan, 47, lise, ev hanımı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan-Ortodoks*) ise; farklılıklarla iç içe olmayı bireye ötekini tanıma noktasında gözleme ve tecrübeye dayalı olarak ilk elden veri sunması sebebiyle önemli bulmaktadır:

“Biz burada farklı kültürü öğrenme konusunda şanslıyız. Merak ettiğimiz konuları bizzat o kültürün içinde öğreniyoruz. Örneğin ben Teravih namazını bizzat katılarak yaşadım, öğrendim.”

İçinde yaşanılan toplumun kişinin birlikte yaşam kültürünü benimseyip bu kültüre katılması yönündeki desteğini ortaya koyan yukarıdaki görüşlerden, bireyin çeşitlilikle iç içe yaşayabilmeyi öğrenmesinde bu kültürün yaşanabilir olduğunu görmesinin önemi anlaşılmaktadır.

5.1.3. Örgün eğitim

Örgün eğitim, okullarda yürütülen kurumsallaşmış sistemli eğitim faaliyetidir. Devletin belirli amaçlara yönelik yürüttüğü bu eğitim; ırk, din, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin toplumun tüm üyelerinin aynı ortamda aynı eğitimi almalarını öngörür.

Eğitimin farklılıklarla ortak yaşam kültürü üzerindeki etkisini sorguladığımız bu bölümde, katılımcıların Antakya'da yürütülen örgün eğitim faaliyetleriyle ilgili değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Örgün eğitimin Antakya'da yaşatılan ortak yaşam kültürünün yeni nesle aktarılması ve böylece sürdürülebilmesi üzerindeki rolü hakkında katılımcıların öncelikle vurguladıkları nokta, toplumun farklı etnik köken ve inanç kültürüne sahip üyelerinin aynı ortamda aynı eğitimi almalarını sağlama yönüyle farklılıkları bir araya getirmesidir.

K1 (*Erkek, 28, üniversite, öğretmen, Türk/ Müslüman- Sünni*) okul ortamının farklılıkları bir araya getirmesinin ve bu farklılıklara aynı sınıfta eğitim verilmesinin önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Farklılıkların aynı ortamda aynı eğitimi alması ayrışmayı engelleyen önemli faktörlerden biridir. Din dersi haricinde farklılıklar fark edilmez. Öğrenci kendini dışlanmış hissetmez.”

K19 (*Erkek, 30, yüksek okul, imam, Türk/ Müslüman- Sünni*) ise; farklılıkların aynı ortamda eğitim almasının olumlu bulurken bunu kültürel zenginlik olarak yorumlamaktadır:

“Ailede başlayan eğitim okulda devam eder. Okulda öğretmenler burada karma bir toplum olduğunu bildikleri için eğitimi kimseyi incitmeden kırmadan verir. Farklı din ve ırktan öğrencilerin aynı sınıfı paylaşmasını sakıncalı görmüyorum. Bu durum ancak kültür zenginliği doğurur.”

Eğitimin bireyi sosyal hayata hazırlama ve uygun sosyal roller kazandırma işlevi göz önüne alındığında, toplumdaki çeşitliliğin okul ortamına taşınması bireyin içinde yaşayacağı çokkültürlü toplumu anlamlandırıp kabul edişinde ve sürdürülen ortak yaşam kültürüne bağlı sosyal düzene uyum sağlayabilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Okul hayatının farklı inançlarla ve anlayışlarla yaşamayı öğrettiğini düşünen **K3** (*Bayan, 47, lise, ev hanımı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan-Ortodoks*), kızı için aldığı karardan bahsetmekte ve okulun farklılıklarla iletişim için ortak dil konusunda katkısını vurgulamaktadır:

“Ben ve çevremdekiler okulda herhangi bir olumsuzluk yaşamadık. Okul bizi birbirimize yaklaştırıyor ve birlikte yaşama alışmamızı kolaylaştırıyor. İstanbul’daki akrabalarımız kızım için İstanbul’da daha iyi eğitim alacağını, onun eğitimi için daha iyi olacağını söylediler. Ama ben kızımın burada farklı kültürlerle iç içe alacağı eğitimi daha çok önemsiyorum. Kızım burada diğer dinden ırktan çocuklarla birlikte büyüyor. Bu çocuğumun kendisinden farklı düşünen insanlarla yaşamasını öğrenmesi açısından oldukça önemli. Aynı zamanda okul bizi ortak dil noktasında eğitiyor.”

Katılımcılar tarafından üzerinde durulan, farklılıkların varlığını kabul edip bu farklılıklarla birlikte yaşamayı öğrenme noktasında örgün eğitimin önemi konusunda **K5** ve **K2**, fikirlerini benzer gerekçelerle ortaya koymaktadır:

K5 (*Erkek, 43, İlkokul, Kuaför, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*); Okul ortamı bize diğer kültürü daha yakından tanıma fırsatı sağlıyor. Kızımın farklı kültürlerle aynı sınıfta ders almasını önemsiyorum çünkü bizler böyle bir ortamda yaşıyoruz buna alışması lazım. “

K2 (*Erkek, 41, ortaokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*); “Okulda farklılıklarla eğitimin herhangi bir olumsuz etkisi olmaz. Bilakis birbirimizi tanımada ve birlikte yaşamayı sürdürmede önemli katkısı olmaktadır. Çocuğum farklı kültürlerin bir arada olduğu okul ortamında eğitim almalı ki bu kültüre ayak uydurabilsin.”

K13 (*Erkek, 60, lise, emekli memur, Türk/ Müslüman- Sünni*) ise; kendi yaşantısından örneklerle konuya açıklık getirmekte ve ortak bir kültür için ortak eğitimin önemini vurgulamaktadır:

“Çocuklarımızın farklı din ve mezhepten çocuklarla aynı sınıfı ve sırayı paylaşmaları birlikte yaşam üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Benim de hala samimi dostlarım var. Nadya, Abduh, Hannah bunlar benim on yaşındaki arkadaşlarım hala telefonlaşıp görüşüyoruz. Hala diyalog halindeyiz irtibat halindeyiz ve severiz birbirimizi. Çocuğumun da okuduğı okulda farklı dinden mezhepten çocuklarla aynı sınıfı paylaşmasını yadırgamıyorum, böyle olması gerekir. Mademki Türkiye Cumhuriyeti içerisindeyiz, laik bir cumhuriyetin içerisindeyiz her kesimle birlikte yaşamaya olanak olmalıdır. Benim nasıl ki Hıristiyan arkadaşlarım var ise çocuklarımda aynı şekilde böyle arkadaşlıkları olsun. Çünkü niye kültürümüz aynı olsun. Başka başka kültürler değil. Daha doğrusu Hıristiyanın yaşadığı kültürü Müslüman da yaşasın, aynı şekilde Müslüman’ın

yaşadığı kültürü Hıristiyan da yaşasın, Yahudi'si de yaşasın Arap'ı da yaşasın, Türk'ü de yaşasın hepsi birden yaşasın.”

Dini veya etnik kimlik dolayısıyla karşılaşılan olumsuz tavırlarla olgunlukla nasıl başa çıktıklarını açıklarken **K7** (*Erkek, 65, ortaokul, esnaf, Türk/ Musevi*) şu ifadelerle yer vermektedir:

“Okulda bizim Musevi olduğumuzu bilirlerdi. Bize yöneltilen olumsuz bir söz olursa kulak asmazdık. Çünkü biz kendimizi biliyoruz. “

K22 (*Bayan, 36, ortaokul, pansiyon görevlisi, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*) ise; din ve ırk ayrımı sebebiyle sınıfta problem yaşanmasının nadir karşılaşılan bir durum olduğu, böyle bir durumun vuku bulmasına ise toplumun hassasiyetlerine yabancı öğretmenlerin yanlış tavır ve tutumlarının sebep olabileceği kanaatindedir:

“Okulda farklılıklarımız problem olmaz öğretmenler bilirler sınıfta hangi dinden mezhepten öğrencilerin olduğunu ona göre davranırlar. Eğer bir sınıfta bu sebepten ötürü sorun çıkıyorsa bu öğretmenden kaynaklanmıştır. Okuldaki arkadaşlarımız diğerleriyle birlikte yaşam adına ileriye dönük katkıları var. Okul arkadaşından eğer zarar görmemişsen kopamazsın o da senin bir kardeşin gibi olmuştur. Hala o arkadaşlarımızla görüşüp birlikte oluyoruz. Bu da beraber yaşama kültürünün devamı adına önemli. “

K22' nin ifadelerinde dikkat çektiği başka bir husus ise okul ortamının daha sonra devam edecek dostluklara zemin hazırlamasıdır. Katılımcıların örgün eğitimin önemiyle ilgili ortaya koydukları örnekler bu konuda yoğunlaştığı görülmektedir.

K4 (*Erkek, 60, ilkokul, çiftçi, Türk/ Müslüman- Sünni*), bu konuyla ilgili kendi hayatından örnek vermektedir:

“Okul ortamı bizler için önemli. Eskiden Vakıflı Köyünde okul yoktu bizim köye gelirlerdi. Bizler o zaman sıralarımızı paylaştık, şimdi okul arkadaşlarımız olarak dostluğumuz devam ediyor. Ne ben ne de çocuklarım okulda farklılıklarla ilgili bir sorun yaşamamıştır. “

Bu konuda **K6** (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hıristiyan- Ortodoks*), kızının sıra arkadaşlığının ailece görüşmeye götüren bir dostluğa kaynaklık ettiğinden bahsetmektedir:

“Eğitim aldığım sürede ben herhangi bir dışlamaya maruz kalmadım. Örneğin kızımın sıra arkadaşı bir Alevi ve biz şuan onlarla ailece görüşüyoruz. “

K11 (*Erkek, 48, ortaokul, köy muhtarı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*) ise; hem kendi hayatından örnek vermekte hem de oğlunun okul ortamında tanıştığı kendinden farklı bir inanç kültürüne sahip arkadaşıyla kurduğu samimi dostluktan bahsetmektedir:

“Okul dönemindeki arkadaşlık hiçbir zaman unutulamaz. Mesela ben liseye kadar okudum liseden terkim halen daha okul arkadaşlarımızla görüşürüz. Toplanınız eski günlerimizi hatırlarız. Örneğin benim oğlum MKÜ’ de okuyor. Kırıkhan da. Antakyalı Müslüman bir arkadaşıyla kardeş gibiler. Hiç ayrı gayrıları yok. Benim oğlum gider onların evlerinde kalır, o arkadaşı gelir bizde kalır. Yani o kadar güzel samimiyet ve kardeşlik ortamı var ki anlatamam.”

K10 (*Erkek, 78, ortaokul, çiftçi, Türk/Ermeni-Hıristiyan- Ortodoks*) ise; köy içerisinde farklı dini görüşe ve etnik kökene sahip kişilerle karşılaşması nadir olan çocukların okul sayesinde çeşitlikle iç içe yaşadıklarını ve eğitilmiş insanların dolayısıyla eğitilmiş toplumların her alanda iyi ve başarılı olacağını ifade etmektedir:

“Köyde sadece Ermeni arkadaşları var ama kasabada diğer dinden arkadaşları oluyor. Bu iyi ve güzel bir durum. Bu medeniyet açısından en başta güzeldir. İnsanların birbirini sevmesi çocukların birbirine yakın olması önemli. Birlikte yaşamı okuldan önce öğrenmeye başlarız, okulda da bu durum devam eder. Aile içinde, okulda ve insanlar kendi arasında bu birlikte yaşamı öğrenirler. Bir halkın eğitimi ne kadar yüksek olursa her şey o kadar güzel olur bence .”

Eğitimli olmanın farklılıklarla beraber yaşamı kabul edişte önemli bir faktör olduğunu düşünen **K8** (*Erkek, 57, ortaokul, serbest, Arap- Alevi*) ise; konuşmasında şu ifadeler yer vermektedir:

“Benim ailem tahsilli bir aile benim dünya görüşüm üzerinde bunun etkisi olduğunu düşünüyorum. Benim amcalarım kardeşlerim her biri üniversitede okudu. Doktor, öğretmen oldular. Şimdi her biri Sünni veya Anadolu Alevisiyle evli. Aileme baktığımda farklılıkların sentezini görüyorum ve bu tamamen eğitimin sonucu. Okuyan nesil farklı insanlarla daha çok karşılaşmış tanışıyor. “

K10 (*Erkek, 78, ortaokul, çiftçi, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*) ise; örgün eğitim ile ilgili değerlendirmesinde, Türk eğitim sisteminin amaç ve ilkelerine göre okulda yürütülen eğitim öğretim faaliyetlerinde köylerinde yetişen çocukların başarısından duyduğu mutluluğu paylaşmakta ve devlet tarafından verilen bu eğitime verdikleri önemden ve bu sebeple çocuklarını okumaları için teşvik ettiklerinden bahsetmektedir:

“Eğitim sayesinde daha güzel ortamlar oluşturuyoruz. Köyde yüzde 95 herkes okuyazdır. Okuma yazmaya çok önem verilmiştir. 19 dan 39 a kadar Fransızların müstemlekesi altında kalmıştır Hatay, onların kültüründen de etkilenmiştir. Mesela o zamanlar her köyde okul varmış ben küçük çocuktum. Ermenice eski Türkçe Arapça

okutmuşlar bunlarında faydası var. Tabi ki eğitim yalnız bu gün değil her zaman insanları daha iyiye götüren bir şeydir. Çocuklarımızın okumaları için teşvik ediyoruz. Şuanda köyümüzde yirmi- yirmi iki öğrenci var. Bu yirmi çocuğun on yedisi başarılıdır. Bu iftihar edici bir olaydır. Mesela benim iki tane torunum var birisi takdir diğeri teşekkür alır. Bursluluk sınavını kazandı devletten para alıyor. On sene önceye kadar köyümüz de okul vardı. Çocuklarımız azaldı bu sebeple kasabaya taşımacılık başladı. Devlete de yük olmadık taşımayı biz yapıyoruz. İstesek devlet bize taşıma için servis veriyor fakat biz istemedik.”

Benzer görüşlere sahip K11 (*Erkek, 48, ortaokul, köy muhtarı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*) de toplumun karşılaştığı problemlerin eğitim yoluyla çözüleceğinden bu sebeple bireylerin eğitilmesinin öneminden bahsetmektedir:

”Birlikte yaşam adına aile eğitimi de cemaat içi eğitim de okul eğitimi de önemlidir. Tabi okuma daha da daha da önemlidir. Ben bugün köyümle ilgili şunu gururla söyleyebilirim köyümüzün %80-90’ ı okumuştur. Birçoğu üniversite mezunudur. Zaten köyümüzün en büyük göç sebeplerinden biri de okuyanlarımızı burada tutamamamızdır. Tabi okuyan insandan zarar gelmez. Keşke memleketimiz, Türkiye’de okuma oranı yüksek olsa da her sorunu daha rahatlıkla çözebilme imkanımız olsa. Biz bu yönden çok geç kaldık Türkiye olarak.”

5.2. Katılımcıların Örgün Eğitimden Beklentileri

“Bugün bilginin üretiminin ve iletiminin yolları ve olanakları çeşitlense de okullar ve eğitim sistemi hala stratejik bir öneme sahiptir. Çünkü okullar, bilgiyi güce dönüştüren seçeneksiz kurumlardır.”¹²¹

¹²¹ Ebru Oğuz; Ayfer Yakar, *Küreselleşme ve Eğitim*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, s.79

Her dönemde eğitim sistemi, okul yoluyla toplumun kültür mirasının aktarılması, çocuğun toplumsallaşması, topluma birlik ve dayanışma ruhu verme, yenilikçi ve değişmeyi sağlayıcı elaman yetiştirme gibi işlevlerini yerine getirmiştir. Bunu başarabilmek için eğitimin kendini yeniliğe taşıması, okulun da bu süreçte düzenleyici ve uyulmayıcı bir kurum olması gerekmektedir.”¹²²

Bu bölümde katılımcılara ‘Antakya’da var olduğunu ifade ettikleri çoketnili, çokdinli ortak yaşam kültürünün yeni nesillere aktarılarak sürdürülebilmesi ve farklılıkları bir arada tuttuğu ifade edilen hoşgörü ve kardeşlik duygularının aktarılmasında örgün eğitimden beklentiniz nedir?’ sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan gelen cevapların iki noktada birleştiği görülmüştür. Üzerinde önemle durulan husus eğitimciden beklentiler olurken, beklentilerin muhatabı olan ikinci unsur milli eğitim sistemi olmuştur.

5.2.1. Milli Eğitim Sisteminden Beklentiler

Katılımcılardan üçü, örgün eğitimin bir devlet politikası olduğu düşüncesinden hareketle eğitimden beklentilerini bu yönde ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili K19 (*Erkek, 30, yüksek okul, imam, Türk- Sünni*)’un ifadeleri şu şekildedir:

“Okuldaki eğitimin şeffaf olması gerekir. Hiç kimse kimliğini saklama gereği duymamalı. Ve bu kimseyi rahatsız etmemeli. İnsanlar ötekinden rahatsız olduğunda engellenmezse çatışmalara yol açacak duruma gelebilir. Yılanın kuyruğuna basılmamalı. Kişiler inançlarından veya kültürünün gereği olarak yapıp etmelerinden dolayı yargılanmamalı. Kişilerin değerlerinin rahatça yaşamasının kimseye bir zararı

¹²² Refik Balay, “Küreselleşme, Bilgi Toplumu Ve Eğitim”, *A.Ü.E.B.F.D.*, yıl: 2004, C: 37, S: 2, s. 69.

olmaz. Bu durum herkese hoşgörüyle bakabilmeyi öğretir. Saygı gösterirsen saygı görürsün. Her şeyin açık bir şekilde göz önüne serilmesi gerekir. Kimin ne bildiği neye inandığını bilmesi gerekir zira körü körüne imanın kimseye faydası yoktur.” Bu açıklamalarından hareketle K19’un çokkültürlü eğitim politikası vurgusu yaptığı söylenebilir.

K11 (*Erkek, 48, lise ortaokul, köy muhtarı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*) ise milli eğitim politikasıyla belirlenen müfredatla ilgili beklentilerini ifade ettiği açıklamasında kendi hassasiyetlerini yansıtmaktadır:

”Hoşgörü kültürünün devamı ve daha iyiye gitmesi adına milli eğitimden beklediğimiz o eski tarihleri unutup 21.yy da her milletin kardeşçe nasıl yaşadıklarını eski düşmanlıkları kinciliği ve yahut da kavgaları unutup gençlere yakın tarihi okutup artık düşmanlığın olmayacağı güzel eğitimler verilmesidir. Ne bileyim hakikaten iyi şeyler değil yani biz 21. yy. da 1900’leri 1800’leri konuşmamız bence hiç katkı sağlamayacak gençliğe. “

K1 (*Erkek, 28, üniversite, öğretmen, Türk/ Müslüman- Sünni*) ise; açıklamasında eğitimin birlikte yaşam kültürüne katkı sağlaması noktasında farklılıklarla aynı ortamda eğitim için önerilerde bulunmaktadır:

“Eğitim öğretim takvimi hazırlanırken farklılıkların hassasiyetleri ‘tatil günleri’ göz önünde bulundurulabilir. Okullarda farklılığın güzellik, farklılığın zenginlik olduğu, insanlarla anlaşabilmek ve birlikte yaşamak için bütün insanların aynı renk, ırk ve dinden olması gerekmediği anlatılmalıdır. İleriki yaşlarda insanların anlayış ve hoşgörü içinde yaşamaya devam etmesi için okullarda; farklı din, ırk ve mezhebe bağlı öğrencilerin ortak projeler hazırlamalarına imkan sunulmalı.”

5.2.2. Öğretmenlerden Beklentiler

Çokkültürlü/çokdinli yapıya sahip toplumlarda eğitim, öğretmene yeni roller ve görevler yüklemektedir. “Öğretmenlerin, değişik kültürlerden gelen, sosyal yönden zayıf öğrencilerin öğrenmelerini gerçekleştirebilen, mevcut çatışmaları barışçıl yollarla çözebilen, kişilerin kimliklerine ve kültürlerine saygı duyan, toplumsal sorumluluk taşıyan yurttaşlar olarak yetişmeleri, bunun için gerekli bilgi, beceri ve değerlerle donanmış olmaları arzulanmaktadır.”¹²³

Katılımcıların ortak yaşamı destekleme hususunda eğitimciden beklentileriyle ilgili üç katılımcının ifadeleri ise şu şekildedir:

K13 (*Erkek, 60, lise, emekli memur, Türk/ Müslüman- Sünni*); “Eğitimin hoşgörü kültürün devamını sağlaması adına ilk olarak anne babanın ayrımcılıkla ilgili çocuk üzerinde herhangi bir etkisinin olmaması artı eğitimcilerin, öğretmenlerin bu hususta aynı anne babaların gösterdiği ilgiyi göstermesi lazım. “derken, **K1** (*Erkek, 28, Üniversite, öğretmen, Türk/ Müslüman- Sünni*) ise; “Öğretmenler ön planda bu hususta. Öğretmenin kesinlikle farklılıklar arasında bir tercihe yol açacak tavırlardan uzak durması gerekir.” sözleriyle görüşünü belirtmektedir.

K2 (*Erkek, 41, ortaokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*), öğretmenlerin farklılıklar konusunda hassas olması gerektiğini ve kendi dünya görüşünü yansıtacak öğretimlerin sorun olacağını düşünmektedir:

”Bu noktada öğretmenler büyük görev düşmektedir. Öğretmenin ırk ayrımı yapması, kendi dini ve dünya görüşünü eğitime yansıtması problem oluşturabilir. Antakya gibi farklılıkların bir arada yaşadığı şehirlerde eğitim verecek öğretmenlerin

¹²³ Refik Balay, a.g.m., s. 75.

bu durumun farkında olmaları ve azami derecede hassas davranmaları gerekmektedir.”

5.3.Değerlendirme

Katılımcılar farklılıklarla beraber yaşayabilmeyi öğrenme konusunda aile eğitimine büyük önem vermektedir. Hatta beraber yaşamayı öğrenmede en etkili eğitimin aile eğitimi olduğunu ifade etmişlerdir. Buna gerekçe olarak da ailenin çocuğu diğerleri konusunda farklı olduklarını ifade eden tavır ve telkinlerde bulunmamalarını, farklılıkları sebebiyle ilişkilerine sınır koymamalarını göstermektedirler.

Aile eğitimiyle ilgili olarak üzerinde durulan ikinci bir husus ise, farklılıklarla beraber yaşamayı mümkün kılan saygı, sevgi, hoşgörü gibi ahlaki değerlerin çocuğa ailede kazandırılabilceği olmuştur. Katılımcılar bu hususu ‘Saygı ailede başlar.’, ‘Ailemiz bize hoşgörülü olursanız hoşgörüyle karşılanırsınız dedi.’ sözleriyle ifade etmişlerdir.

Birlikte yaşam kültürünü öğrenmede ikinci önemli eğitim ortamı, çocuğun çeşitlilikle yüzleştiği çevre olmaktadır. Zira çevre bireye gözleme ve tecrübeye dayalı, birincil kaynaktan veri sunmaktadır.

Örgün eğitim, farklılıkların aynı ortamda eğitim almalarını sağladığı için özellikle mahallesinde çeşitlilikle karşılaşmamış çocuklar için diğerini tanıma fırsatı vermektedir.¹²⁴ Katılımcılar ifadelerinde çocuklarının farklılıklarla aynı sınıfta aynı

---

¹²⁴ Eğitim seviyesinin yükselmesi gruplar arası ilişkiyi artıran bir işleve sahiptir. Kırsal kesimde yaşayanlar köyler genellikle aynı etnik topluluk bireylerinden oluştuğu için başka gruplarla iletişim kurma fırsatına sahip olamamaktalar. Ancak orta ve yüksek öğrenim görenler okulda karşılaştıkları

eđitim almalarını kendilerinden farklı dűřtűnenlerle yařamayı ۆrenme konusunda ۆnemli bulmaktadır. ۆrgűn eđitimin birlikte yařamalarını kolaylařtıran bir diđer rolű ortak bir dil kazandırması olarak gۆrűlmektedir.

Antakya halkı kűltűrűn ۆrenilerek kazanılan bir kimlik olduđu bilinciyle eđitime ۆnem vermekte, aileden bařlayarak çocuđun çevresiyle etkileřime geçtiđi tűm ortamları birlikte yařamı ۆrenme konusunda deđerli gۆrmektedir.

Farklılıklarla birlikte hořgۆrűyle yařayabilme kűltűrű olarak tanımladıđımız Antakyalılık kűltűrűnűn devamı adına ۆrgűn eđitimler beklentiler, milli eđitimin hazırladıđı eđitim programı, programın uygulanacađı yۆntem ve programın uygulayıcısı olan ۆretmen űzerinde yođunlařmaktadır.

K19'un, 'Kiři inancının ve kűltűrűnűn geređi olarak yapıp etmelerinden dolayı yargılanmamalı. Kiřiler deđerlerini yařayabilmeli.' sۆzleri okkűltűrlű eđitim talebi olarak dűřűnűlebilir.

K1'in, 'İleriki yařlarda insanların anlayıř ve hořgۆrű içinde yařamaya devam etmesi için okullarda; farklı ırk, din ve mezhebe bađlı ۆđrencilerin ortak projeler hazırlamalarına imkan sunulmalı.' ۆnerisi, bireylerin ortak yařantılarla birbirlerini yakından tanımaları bۆylece ۆnyargılardan kurtularak gűvene dayalı bir iliřki ortamının oluřmasını műmkűn kılmak beklentisi olarak gۆrűlebilir.

Öđretmenlerden beklentiler hususunda ilk olarak, anne- babanın çocuđun diđerleriyle iliřkilerinde onları ۆtekileřtirip ayrımcılıđa yol açacak tutum ve davranıřlardan kaçınması gerektiđi űzerinde durulmuřtur. Bireyin ilk eđitim ortamının aile olduđu dűřűnűldűđűnde bu vurgu haklı gۆrűlmektedir. K13 anne-

---

diğer topluluklara mensup insanlarla arkadaşlık geliştirme fırsatı bulabilmekteler. Bkz. Fulya Doğruel, "Etnisite, Kimlik ve Yaşam Stratejileri: Nusayri Alevilere Bir Bakış", *Kırkbudak Dergisi*, Sonbahar-2006, Yıl:2, sayı:8, s. 11.

babanın rolünden bahsettikten sonra, 'öğretmenlerin bu hususta aynı anne-babanın gösterdiği ilgiyi göstermesi lazım' diyerek aynı hassasiyetin öğretmenler tarafından sürdürülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

K1'in 'öğretmenlerin kesinlikle farklılıklar arasında bir tercihe yol açacak tavırlardan uzak durmaları gerekir' ifadesi öğretmenlerin içinde buldukları toplumdaki varolan çeşitlilik konusunda bilinçli olmaları ve varolan farklılıklardan birini haklı, anlamlı göstererek onu tercihe yönlendirecek söylem ve davranışlardan kaçınması gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte K2'nin, 'öğretmenlerin ırk ayrımı yapması, kendi dini ve dünya görüşünü eğitime yansıtması problem oluşturabilir.' sözleri Antakya halkının öğretmenin kendi inanç kültürünü ve dünya görüşünü eğitime yansıtmasını da sakıncalı gördüğünü göstermektedir. Kısaca öğretmenlerin farklılıkların farkında olarak herhangi bir ayrımcılığa sebep olacak tutum ve davranışlardan ve kendi dini inançlarını ve dünya görüşünü empoze edecek öğretimlerden kaçınması üzerinde durulmaktadır.

6. KATILIMCILARIN DKAB DERSİNE BAKIŞLARI VE DKAB DERSİNDEN BEKLENTİLERİ

Türkiye'de din eğitimi laiklik bağlamında tartışmalara konu edilmektedir. Bu tartışmalarda; 'DKAB dersi olsun mu, olmasın mı?', zorunlu mu kalsın yoksa seçmeli mi olsun?' soruları her zaman önceliğini korumaktadır.

Türkiye'de din dersi farklı uygulama süreçleri geçirmiştir. Okul müfredat programından tamamen çıkarılması ile başlayan süreç, seçmeli din dersi uygulaması ile devam etmiştir. 1982 Anayasası ile birlikte din dersi zorunlu dersler kapsamına

alınmıştır. 1982 yılına kadar zorunlu olarak okutulan ahlak dersi içeriğine dahil edilen bu ders, din hakkında genel bilgi vermeyi amaçlayan; tarihi, nesnel ve objektif bir din dersi olarak tasarlanmıştır. Lozan Antlaşması ile Türkiye’de yaşayan bazı azınlıklar din dersinden muaf olma imtiyazı kazanmıştır. Böylece ilköğretim ve ortaöğretimde zorunlu olarak okutulmaya devam edilen DKAB dersi Müslüman öğrencilere has bir ders olmuştur.¹²⁵

Bu bölümde Antakya halkının ilköğretim ve ortaöğretimde okutulan zorunlu DKAB dersiyle ilgili algıları ve dini çeşitliliğe sahip Antakya gibi bölgelerde din eğitiminin nasıl olması gerektiğine dair düşünceleri, bununla birlikte farklı inanç kültürleriyle bir arada hoşgörüyü yaşamayı desteklemesi noktasında din eğitiminden beklentileri değerlendirilmektedir.

6.1. Katılımcıların Mevcut DKAB Dersine Bakışları

Bu konuyla ilgili katılımcılara;

- İlköğretim ve ortaöğretimde okutulan zorunlu DKAB dersi hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Sizin veya çevrenizdekilerin din dersi ile ilgili tutumunuzu etkileyecek bir yaşantınız oldu mu? soruları yöneltilmiştir.

Katılımcıların DKAB dersi algılarıyla ilgili cevapları olumlu ve olumsuz tecrübeler başlıkları altında değerlendirilip sunulmuştur.

---

¹²⁵ İhsan Yıldız, “Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi: Zorunlu Mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli Mi Olmalı?”, *TÜBAV Bilim Dergisi*, yıl: 2009, C: 2, S:2, s. 245.

6.1.1. Olumlu tecrübeler

Bu kısımda din eğitiminin önemli olduğunu düşünen bu sebeple okullarda DKAB dersinin verilmesini olumlu bulan ve bu dersi desteklediğini söyleyen katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

Evlenmeden önce Arap Alevisi olduğunu evlendikten sonra sünni inanç kültürünü benimsediğini belirten **K17** (*Bayan, 26, lise, ev hanımı, Arap/ Müslüman-Sünni*), henüz Alevi iken okulda aldığı DKAB dersiyle ilgili düşüncelerini aktarırken bu dersin devletin okutulmasını uygun bulduğu bir ders olarak alınmasında bir sakınca olmadığını, Alevi olarak İslam kültürünün bir parçası olduklarından bu dersin yararlı olduğunu düşündüğünü aktarmaktadır:

“Din dersi iyi bir ders, verilmesi gerekli bir ders. Zorunlu olan bu eğitimin bu şekilde devam etmesi kanaatindeyim. Din dersi esnasında herhangi bir problem yaşamadım. Öğretmen listeye bakardı Ermeniler vs. vardı sınıfımızda isteyen çıkabilir derdi kimse dersten çıkmaz, güzelce dersi dinlerdi. Okullarda okutulan diğer dersler gibi devletin okutulmasını uygun gördüğü bir derstir. Bunu görmek bizde bir sıkıntı oluşturmaz. Bizim nüfus cüzdanımızda Alevi yazmıyor Müslüman yazıyor. Yeni nesil her şeyi daha iyi kavlıyor. “

K18 (*Erkek, 78, ilkokul, çiftçi-tüccar, Arap/ Müslüman-Sünni*), zorunlu DKAB dersinin faydalı olduğunu, yasalar çerçevesinde okutulması zorunlu olan bu dersin zorunluluk statüsünde kalması gerektiğini, farklı inanç kültürüne sahip insanlara bu derste İslam dinin dayatılmadığını bu takdirde de herhangi bir din hususunda bilgi sahibi olmanın bir sakıncası olmadığını düşünmektedir:

“Okullarda din dersi Türkiye cumhuriyetinin bir kanunudur. Din dersi önemlidir. Okullarda okutulmaya devam edilmelidir. Kaldırılmasını da istemem. Burada verilen din dersinde ayrımcılık duygusu yaratılmaz. Müslümanların dini böyle böyledir diye anlatılır. Diğer dinler hakkında da bilgi verilir. Herkesin dini kendinedir. Kimse zorla bir dini kabul ettirmeye çalışmaz. Çocuklarımıza kendi dinimizi öğretiriz. Öyle olması lazım zaten. Herkes kendi dinini öğretir. Namaz kılmayı orucu öğretiriz çocuğumuza. “

DKAB dersini din hakkında öğrenme ortamı olarak değerlendiren **K10** (*Erkek, 78, ortaokul, çiftçi, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*), bunu olumlu bulmakta dindar insandan zarar gelmeyeceğini vurgulamaktadır:

“Okullarda din eğitimi olsun. Niye olmasın ki? Yeni çocuklarda din öğrensin okulda dindar olmak iyidir, dinci olmak iyi değildir. Dindar olmak iyidir.”

K2 (*Erkek, 41, ortaokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*) ise; hiçbir dinin insanı kötüye yönlendirmeyeceği düşüncesinden hareketle hangi dinin eğitimi olursa olsun bunu olumlu bulmakta, önemli olanın insan olmayı öğrenmek olduğunu vurgulamaktadır:

“Bizler din eğitimini ailede ve kilisede alıyoruz. Bu eğitim hiçbir zaman diğer dine düşman olmayı gerektirmez. Örneğin biz kilisede tüm insanlık için tüm dünya vatandaşları için dua ederiz. Hz. İsa, “Ne mutlu seni sevmeyeni sevebilene.” der. Bu bizim için insanı sevmek konusunda son noktadır. Biz hangi inanışta olursa olsun insan olmaya değer veririz.”

K22 (*Bayan,36, ortaokul, pansiyon görevlisi, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*) ise; DKAB dersiyile ilgili düşüncelerini yaşadıklarından ve gözlemlerinden hareketle

açıklamakta, herhangi bir dinin kabulünü zorlamadığı müddette dinler hakkında bilgi veren bir dersin faydalı olacağını düşünmekte ve okul döneminde aldığı DKAB dersinde o zamanlar herhangi bir ders gibi dinledikleri konuların geçen zaman içinde sosyal hayat içinde değerlendirebildikleri bilgiler kazandırdığını belirtmektedir:

“Bizim din dersine girip girmememiz öğretmene bağlıydı. Kimi öğretmen herkes girecek der kimi isteğe bırakır. Ben bir müddet girdim din dersine kendi isteğim değildi öğretmen girmemizi istedi. O an için o ders benim için din dersi olarak değil de herhangi bir dersmiş gibiydi. Zaman geçince aldığımız dersler sebebiyle o dini öğrendiğimizi fark ediyoruz. O an için bunu anlamıyorduk. Dinin öğretilmesi ve yaşatılması ile ilgili bir baskı olmadıkça farklı bir dini öğrenmenin hiçbir sakıncası yok bence. Pansiyonumuzda kalan Hıristiyan bir öğrenci var o din derslerine kendi isteğiyle giriyor. Ayrıca Altınözü ilçesinde Arap Hıristiyanların ikamet ettiği bir köy var bu köydeki okulda din dersleri Hıristiyan din dersi şeklinde işlenmekteymiş. Orada Müslüman olanlar bu dersten muaf oluyorlar. iki senedir yürütülen bir program bu. “

Ayrıca K22’ nin yukarıdaki ifadeleri din eğitiminin bir ihtiyaç olduğu ve bireyin ihtiyaç duyduğu şekilde giderilmesi gerektiği fikrine ulaştırmaktadır.

Bireylerin din hususunda bilgilendirilmesi kanaatine sahip olan K13 (*Erkek, 60, lise, emekli memur, Türk/ Müslüman- Sünni*), bazı ailelerin okulda devlet denetimi altında yürütülen din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin çocuğun din hakkında öğrenmesi hususunda güvenilir ve yeterli olduğunu düşündüklerini belirterek bu dersin yoksunluğunda bireylerin dini ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında sıkıntı yaşanacağını düşündüğünü ifade etmektedir:

”Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi olmalı. DKAB dersiyle eğitilmezse nereye varcağız biz nasıl bir ortam içerisinde yetişeceğiz. Kimi aileler din eğitimi işini okullara bırakıyor. Kuran kursuna veya başka bir yere göndermiyor. Bir şekilde okuldaki eğitim bana yeterli diyenler var ki bu Hatay’da da yarı yarıyadır. Okulda almış olduğu din kültürü ve ahlak bilgisi dersiyle yeterli kalmış oluyor. Mesela benim üç tane kızım var, iki tanesini yazın kurslara gönderdim. Bir tanesi gitmek istemedi ama o okulda diğer iki kızımdan farklı daha güzel bilgiler almış ve Kur’an-ı Kerim de okumuş. Çözmüş nasıl çözmüşse? Belki ablalarının tesiri olmuştur. İyi kötü kendini kurtarır. Namaza da başladı diğer ikisi kılmaz mesela o kılar. Dolayısıyla okuldaki din eğitimini faydalı görüyorum. Hatay’da din dersi yoğun olarak Kur’an kurslarında verilir. Hıristiyan kilisede Yahudi havrada öğrenir dinini. Örneğin Aleviler dedelerinin şıhlarının gözetiminde Kuran dersi alırlar. Bir Sünni hocanın gözetiminde kuran öğrenmezler. Bu hoş karşılanır aynı şey Sünniler içinde geçerli dini hususlarda herkes kendi cemaati içinde yürütür ama cemaatlerin birbirine karşı saygıları vardır. Her mezhep kendi inanç öğretilerini kendi din alimlerinden öğrenir.”

Bununla birlikte **K13** (*Erkek, 60, lise, emekli memur, Türk/ Müslüman- Sünni*), okullarda sürdürülen DKAB dersinin kaldırılması durumu söz konusu olursa bu durumda eğitimin cemaat içinde yürütüleceğini fakat bu eğitimin mutlaka devlet kontrolünde olması gerektiğini ifadelerinde şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Her aile kendine has din eğitimini vermeli. Bununla birlikte devletin göstermiş olduğu Kuran Kurslarında din eğitimi yapılması gereken yerlerde

eğitimden geçirilmeli ama devletin gösterdiği yerlerde böyle sokak aralarında veya şuralarda buralarda değil, devletin işaret ettiği yerlerde olmalı.”

Bunlara ek olarak **K13** (*Erkek, 60, lise, emekli memur, Türk/ Müslüman-Sünni*)’ün Alevilerin DKAB dersine zorunlu olarak katılmaları hususundaki düşünceleri ise şu şekildedir:

“Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden çok derine inilmese de Alevilinin yaşam tarzı arasında bir fark yok burada ibadetimiz de aynı namazımız da aynı kuranımız da aynı peygamberimiz de aynı.”

Bu konuyla ilgili **K19** (*Erkek, 30, yüksek okul, imam, Türk/ Müslüman- Sünni*) ise; tartışmaların gerçeği yansıtmadığını, halihazırda yürütülen DKAB dersinin hangi inanca mensup olursa olsun kişiye fayda sağlayacak evrensel değerler kazandırdığını düşünmektedir:

“Günümüzde din dersinin tüm mezheplere hitap edip etmediği tartışılıyor. Öyle ki; dersin Hanefi fikhının anlatıldığı bir ders olduğunu iddia edenler var. Halbuki bu günkü müfredata bakıldığında insani meselelerin yoğunlukta olduğunu görüyoruz. İnsan olmanın gereği, ahlak kuralları gibi. Bence anlatılıyor. Hz Ali’yi Aleviler seviyor Sünniler de Hz. Ali’yi sever. Okulda Aleviliği de rahat anlatır bir öğretmen Sünniliği de Hıristiyanlığı da Yahudiliği de. Diyelim ki; okulda Yahudi öğrenci var öğrenci kendi yaşam tarzını anlatır rahat bir şekilde Hıristiyan da aynı şekilde anlatır. Alevilerle Sünniler bunlar dini mezhebi ne olursa olsun herkesin öğrenmesi gereken konular. Din dersinin kaldırılması veya seçmeli olsun gibi tartışmaların daha çok siyasi olduğunu düşünüyorum. Din dersi kaldırılсын diyenlerin birçoğunun din dersinin konularından haberdar olduğundan bile şüpheliyim.”

K21 (Erkek, 69, lise, tekstil-tüccar, Türk/ Musevi) ise; herhangi bir din hakkında bilgi sahibi olmanın kendi dini inancına ve yaşantısına zarar vermeyeceğini düşünmekte bilakis diğer dinler hakkında fikir sahibi olmanın o dine mensup olanları tanımak ve onlarla sağlıklı ilişkiler kurabilmek adına anlamlı görmektedir:

“Benim okul dönemimde din dersi vardı ve ben bu dersten imtihan edilmedim. Diğer dinler hakkında bilgi edinmek ve onları tanımak ve onlara yakın olabilmek için bu derse katılmakta bir sakınca görmüyorum. Bu günkü tedrisattan pek haberim yok. Okuma çağında yapılan tüm tedrisatlar çocuğun yararı için yapılır kanaatindeyim. Şuan okutulan din dersinin devam etmesinde herhangi bir sakınca görmüyorum. Sünni kesimin vermiş olduğu bu din dersi insanları o dine davet mi ediyor? Hayır. Sadece o din hakkında bilgi veriyor. Şuan ben burada bir Kuran’ı Kerim muhafaza ediyorum. Benim odamda Kuran’ı bulundurmam açıp mealini okumam sakıncalı mıdır? Değildir. Bir Sünni bir Alevi bir Hıristiyan Tevrat’ın Türkçesini alıp okur bilgilenmek için. 21. asrın insanının insani değerleri bilmesi lazım. Din dersi de herhangi bir dini empoze etmek için değil o din hakkında bilgilendirmek için verilmelidir. Bu gün Hıristiyan ve Yahudiler bu dersten muaf olabiliyorlarsa bu demokrasinin ve inanç özgürlüğünün bir gereğidir. Eğitimde ve dinde zorlamanın yeri yoktur. Örneğin geçen cuma Kutlu Doğum Haftası münasebetiyle Habib-i Neccar’da Cuma namazı sonrasında etli pilav dağıtıldı biz de bulduk. Sünni kardeşlerimizin kutsal gününde, bayramında bulunmak bizi rahatsız etmez. Eğer dini eğitimde diğer din ve cemaatler yönelik dışlayıcı, yargılayıcı veya farklı gözlerle bakış açısı içerisinde bir eğitim olsaydı bu gün biz burada değişik dinlere mensup insanlarla bir arada yaşayabilme şansına sahip olmazdık. Bütün dinlerin temelinde

aynı yaklaşım vardır. Bütün dinler doğru yolu iyiliği güzelliği öğütler. Hiçbir din diğer dinler mensup kişiler hakkında 'Onlara şu şekilde davranın' diye nasihat etmez. Alınan dini eğitimin buradaki hoşgörünün devamında olumlu etkileri vardır. Ben milli eğitime bağlı okullarda eğitim gördüm başka okullarda eğitim görme şansım yok. O okullarda eğitim gördüm diye değişik bir zihniyete sahip de değilim. Dinimden de vazgeçmiş değilim. Gerçek değerlerimi muhafaza etmişimdir. Şu an Antakya'da Yahudi cemaatinde ilkokul çağında bulunan yok. Cemaatin buradaki varlığı ne kadar devam eder bu bir soru işaretidir.”

6.1.2. Olumsuz tecrübeler

K16 (*Erkek, 50, üniversite, gazeteci, Arap- Alevi*), İslam dinine mensup olmayanların zorunlu DKAB dersinden muaf olmalarının ayrımcılığa teşvik eden bir uygulama olduğu ve bunun ciddi sorunlar doğurabileceği kanaatindedir:

“Bizim zamanımızda Yahudiler Hıristiyanlar din dersinde dışarıya çıkarlardı bu ne derece doğru. Bu bana göre dışlama anlayışının hakim olduğunu gösteriyor. Bu durum gençlik çağı olması yönüyle de o kişilerde kompleks yaratabilirdi. Çocukluk döneminde böyle bir uygulamaya kişilik bozukluğuna bile sebep olabilir.” gerekçesiyle okullarda yürütülmesini uygun bulmamaktadır.

Herhangi bir dinin kabulüne veya o dinin nasıl yaşanacağına dair eğitim verilmesini doğru bulmayan **K3** (*Bayan, 47, lise, ev hanımı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan-Ortodoks*), din hakkındaki fikirlerini ahlaki değerler üzerine kurmakta ve bu değerlerin okulda verilecek telkinlerle değil gözlemler ve tecrübeye dayalı kazanımlarla öğrenilebileceğini ifade etmektedir:

“Ben herhangi bir dinin eğitiminin yapılmasını doğru bulmuyorum. Önemli olan insan olmaktır. Bir bireye, ‘Şu dine şöyle inanacaksın!’ diye baskı yapılmaz. Kişi hangi dine nasıl inanmak nasıl yaşamak isterse öyle inanır yaşar. Ben şu yaşıma kadar İncil’i açıp okumadım. Bu bazıları için yadırganılabilir bir durum olabilir ama ben bunun eksikliğini hissetmiyorum. Benim için din Allah’a inanmak ve ahlaklı olmaktır yani temiz kalp dürüst insan olmaktır. Bu değerler okulda verilemez bunlar gözlemleyerek öğrenilir. Okulun bu noktada katkısı öğretmenlerin ahlaklı davranışlarıyla örnek olmaları şeklinde olabilir.”

DKAB dersinin zorunlu olmasıyla ilgili başka bir eleştirel yaklaşımda K11 (*Erkek, 48, ortaokul, köy muhtarı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*) yaşadıkları bir durumu paylaşmaktadır:

“Okullarda din eğitimi bizim çocuklarda son zamanlarda puanlamaya dahil olduktan sonra bir eksiklik olarak görüyorum. Benim başımdan geçti. Benim oğlanla kız bundan aşağı yukarı yedi- sekiz sene önce orta bire gittiklerinde din eğitiminde bir sıkıntı çıktı yani girilecek girilmeyecek... Çünkü daha önce girilmiyordu. Bu benim zamanımda yoktu mesela. Ahlak vardı verirdik dilekçeyi din dersine girmezdik. Ders din ve ahlak bir arada olunca girmek mecburi oluyor bir yerde. Din soruları sorulmuyor belki ama ahlaktan soruluyor. E tabi çocuk da girmiş oluyor mecburiyet var çünkü. Din ve ahlak girmezsen puanın düşüyor ya da zayıf not alıyorsun ”

K1 (*Erkek, 28, üniversite, öğretmen, Türk/ Müslüman- Sünni*) ise; dini çeşitliliğin yanında aynı dine mensup olursa dahi farklı inanç yorumlarına sahip grupların bulunduğu Antakya gibi bir bölgede ilköğretim ve ortaöğretimde zorunlu olarak sürdürülen DKAB eğitiminin var olan müfredatıyla hiçbir kesime fayda

sağlamadığı kanaatindedir. Din hususunda yapılacak herhangi bir yanlışın büyük problemler doğurabileceği düşüncesiyle bu konuda hassas olunması gerektiğini vurgulamaktadır:

“Antakya gibi bir yerde şimdiki müfredatıyla din eğitimi hiçbir kesime fayda sağlamamaktadır. Zorunlu olarak aldığım din eğitimi ötekilerle birlikte yaşama konusunda hiçbir katkı sağlamamıştır. Aksine din dersindeki bazı konular (din dersi öğretmeninin tersinin kesinlikle yanlış ve kabul edilemez olduğunu ileri sürdüğü konular) ötekilerle tartışmaya hatta okul dışında çatışmaya bile sebep olmuştur. Örneğin halifelik konusu işlenirken Alevi bir arkadaşımızın Hz. Ali ile ilgili söylenen görüşlere tepkili ve sert cevap vermesi tartışmaya neden oldu. Öğretmenimiz tartışmayı sonlandırmak için o zamanki durumla ilgili ‘Allahın istediği buydu.’ diyerek Alevi arkadaşımızın görüşlerini dışladığını hissettirdi. Bu tartışmalar okul dışına taşı ve en sonunda din dersi öğretmenimiz değişti. Hiçbir şey hayatta din kadar etkili değildir. Din eğitimindeki eksiklikler ve hatalar önemli problemler doğurabilir. “

Son olarak görüşlerini aktaracağımız **K6** (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hıristiyan- Ortodoks*) ise; DKAB dersinin okuldaki varlığından ziyade dersin içeriğini sorgulamaktadır. Muaf olmasına rağmen kızının bu derse girmesini isteyen K daha sonra bundan niçin vazgeçtiğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Okullarda gerçek anlamda din eğitimi verildiğine inanmıyorum. Kızım bir ara din dersine girmişti. Kitabını inceledim ve bence anlatılan konular doğru değil. Dinin kültürel boyutu anlatılsa ben de çocuğumun din dersine girmesini isterim. Örneğin ‘Cami nedir?’, ‘Ezan nedir?’; ama çocuğumun din dersi adıyla Muhammed’in annesinin adı babasının adını ezberlemesini istemem. Artık girmiyor din dersine.”

6.2. Katılımcıların DKAB Dersinden Beklentileri

Bu bölümde katılımcılara nasıl bir din eğitimi hayal ettikleri ve bu noktada DKAB dersinden beklentilerini değerlendirmekteyiz.

DKAB dersiyle ilgili olarak ortaya konulan olumsuz tecrübelerden de anlaşılacağı üzere beklentiler dersin statüsü- zorunlu veya seçmeli olması-, yeri- okul ortamında veya cemaat içerisinde yürütülmesi-, ders içeriğinin toplumun etnik, dinsel kimlikleri göz önüne alınarak hassasiyetle hazırlanması noktasında yoğunlaşmakta, bir önceki bölümde eğitimcilerle ilgili olarak üzerinde durulan hususların din eğitimcileri içinde geçerliliği vurgulanmaktadır.

6.2.1. Eğitim sisteminden beklentiler

Eğitim sisteminden beklentiler başlığı altında DKAB dersinin statüsü, yeri ve içeriği hakkında ortaya konan öneriler ve beklentilere yer verilmiştir.

6.2.1.1. DKAB dersinin yeri ve statüsü ile ilgili beklentiler

İslam dinine mensup olmayanların muaf oldukları zorunlu DKAB dersinden İslam kültürü içerisinde yer alan Alevilerin farklı inanç yorumlarına ve uygulamalarına sahip olmalarına karşın bu dersten muaf olmamalarının bu kesimi mağdur ettiğini düşünen K1 (*Erkek, 28, üniversite, öğretmen, Türk/ Müslüman-Sünni*), Alevilerin inanç kültürünü ihtiva eden onlar için hazırlanmış ayrı bir din dersinin olması gerektiği yönündeki kanaatini bildirmektedir:

“Din dersi Müslüman olmayanlar için zorunlu olmadığından bu ders Alevilerle Sünniler arasında problem oluşturuyor. Bu sebeple Alevi din dersi ayrımı olması gerektiği kanaatindeyim. Bu şekilde bir ayrımın toplumda ayrışmaya neden olacağını düşünmüyorum. Din dersi kesinlikle devlet kontrolünde ehil kişiler tarafından okulda verilmeli. Bu eğitim esnasında farklılıklar yargılanmamalı. Günümüzde İslam dini hoşgörü dinidir sözü slogandan öteye gitmiyor. Bu kavramın içinin sağlıklı bir şekilde doldurulması gerekir. Zira İslam dinin gerçek anlamda anlayan bir kişi farklılıklarla birlikte yaşamada zorluk çekmez. Aynı zamanda din dersi müfredatına diğerleriyle yaşamı destekleyecek konulara yer verilmesinin de faydalı olacağını düşünüyorum. “

Ayrıca **K1**'in yukarıdaki ifadelerinde yürütülen DKAB dersinin müfredatıyla ilgili konu önerisi de dikkat çekmektedir.

Din eğitimi almanın bir özgürlük olduğunu düşün **K4** (*Erkek, 60, ilkokul, çiftçi Türk/ Müslüman- Sünni*), farklı dinlere mensup kişilerin aynı ortamda din eğitimi almasını sakıncalı görmektedir:

“Burada bütün derslerde çocuklara aynı eğitimi verebilirsiniz ama din eğitimi aynı ortamda yapamazsınız. Ben çocuğumun okulda din dersi almasını istiyorum diğerleri de bunu isteyebilir. Bu durumda din dersi seçmeli olursa daha iyi olabilir. Her ne şekilde olursa olsun farklı dinlere mensup olanların aynı ortamda din dersi almasını iyi olmaz.”

K19 (*Erkek, 30, yüksek okul, imam, Türk/ Müslüman- Sünni*), DKAB dersinin statüsü ile ilgili olarak dersin seçmeli olması gerektiği fikrine sahip olduğunu şu gerekçelerle açıklamıştır:

“ Din dersinin herkese faydalı olabileceğini düşünmeme rağmen bu dersin seçmeli olması kanaatindeyim. Hıristiyan bir çocuğun böyle bir derse zorla girmesini istemek uygun olmaz. Milli eğitimin denetimi altında bütün dinlerin ortak noktalarından hareketle bir ders düzenlemesi yapılabilir. Ama dinin öğretiminin cemaatlere bırakılmaması gerekir. Yazları camilerde Kuran kursları düzenliyoruz. Bu kurs programı müfettişler tarafından teftiş ediliyor. Bize gelen öğrenciler Müslümanlığı öğrenmek isteyenler. Hıristiyanlığı öğrenmeyi isteyenler için de milli eğitim gözetiminde kiliselerde ders verilebilir. “

Ayrıca **K16** (*Erkek, 50, üniversite, gazeteci Arap-Alevi*) bu ifadelerinde din eğitimine yönelik yapılacak faaliyetlerin devlet kontrolünde olması gerektiğiyle ilgili hassasiyetini ifade etmektedir. İnandığın dinin eğitimini almayı özgürlükler ve sahip olunan haklar bağlamında değerlendiren **K16** da aynı şekilde bu eğitimin devlet kontrolünde yapılması gerektiğini vurgulamaktadır:

“Milli Eğitim Bakanlığının gözetimi altında herkes kendi dinini öğrenebilmeli. Din dersinin devlet gözetimi altında olması şart. Bana göre din dersini isteyen alabilmeli. Hatta isteyen istediği dinin eğitimini alabilmeli bu konuda zorlama olmamalı.

K11 ise; din eğitimi hususundaki beklentilerini eğitimin yeri, statüsü ve içeriği ile ilgili düşüncelerine yer vererek açıklamaktadır. Herkesin kendi dinini cemaat içinde öğrenmesi gerektiğini, hurafelerden uzak bir eğitim için devlet kontrolünün olmasını, diğer dinlerin öğrenilmesinin de faydalı olacağını ama hangi din olursa olsun asla aşya gidilmemesi gerektiğini düşünen **K11** (*Erkek, 48, orta okul, köy muhtarı, Türk- Ermeni/ Hıristiyan- Ortodoks*) açıklamasında şu ifadelere yer vermektedir:

“Bence din eğitimi ya her dinin din dersinin verilmesini ben uygun görürüm veyahut da ahlaksa ahlak dersi eskiden olduğu gibi. Ahlak dersine girilir. Din eğitimi zaten ya kilisede çocuk alıyor ya da camide. Yazın camide alıyor yani din eğitimi. Öyle olması lazım. Yoksa din ve ahlak çocuklar için bir sıkıntı oluyor. Bu sıkıntı sadece Ermeni veya Rum azınlıkları için değil mesela Alevilerde de oluyor. O sıkıntı tabii her millette oluyor yani. Bence ayrılması lazım. Herkes kendi dininin eğitimi görmesi lazım. Herkesin kendi dinini okulda öğrenmesi veya ibadethanede öğrenmesi hususunda yanlış bir şey söylemek istemem laik bir devlette nasıl uygun oluyorsa öyle olsun. Eğitim devlet kontrolünde olsa daha iyi olur. Hiç olmazsa isteyen istediği gibi din eğitimi vermez. Hiçbir dinde aşırıya kaçmamak lazım. Aşırıdan her zaman için zarar gelir fayda gelmez. Dinin yazıldığı gibi dinin emredildiği gibi yapılması gerekir. Her dinde kopukluk var. Bugün dört kitap haksız hiçbir din veya hiçbir kitap kötülük öğretmez. Hep iyilik için yazılmıştır. Onları uygulamak yapmak lazım yani. Kendi dinimi en iyi şekilde öğrenmek istiyorsam diğerlerini de öğrenmem lazım. Her şeyi yerinde zamanında devlet kontrolünde öğrencilere yurttaşlara öğretmek lazım.

Din adına bir şeylerin zorunlu olmasına karşı olan bu sebeple okullarda zorunlu din eğitimi dersi olmamalı diyen **K5** (*Erkek, 43, ilkokul, serbest, Arap/ Hıristiyan-Ortodoks*) bu düşüncesini şu gerekçeyle açıklamaktadır:

“Bizde din eğitimi noktasında zorlama yoktur, isteyen öğrenir -Ki din hususunda zorlama olmaz-. Bu sebeple zorunlu din eğitimi dersi olmamalı.”

Buna karşılık **K22** (*Bayan, 39, ortaokul, pansiyon görevlisi, Arap-Ortodoks*) ise; okullarda din eğitiminin olması gerektiği yönündeki düşüncesini gerekçeleriyle ortaya koymaktadır:

“Okullarda din dersi eğitimi olmalı çocuğa küçük yaşta ne verirsen onunla kalır. Nerede nasıl büyürse yüreğinde o filizlenir. Herhangi bir dinin eğitimini almadan büyürse o boşlukta kalıyor. Bilinçliyse kendisi bir din tercih edip onu yaşıyor.

Dersin seçmeli olması gerektiğini düşünen **K6** (*Bayan, 45, üniversite, bankacı, Türk/ Hıristiyan- Ortodoks,*) müfredatında herkesimden insanın bu dersten faydalanabilmesi için herhangi bir dinin eğitimi yerine bütün dinler hakkında bilgi alınabilecek bir içeriğe sahip olması gerektiğini ifade etmektedir:

“Okulda din eğitimi verilecekse ilköğretimde seçmeli olmalı ve bu derste bütün dinler yüzeysel olarak anlatılmalı. Daha sonrasına kişi kendisi karar versin.”

Dersin seçmeli olması gerektiğini düşünen başka bir katılımcı ise farklı bir öneri sunmaktadır. **K7** (*Erkek, 65, ortaokul, esnaf, Türk/ Musevi*)’ye göre herkes kendi dinini kendi din adamından okul ortamında öğrenebilmeli:

“Okulda din eğitimi olmalı ama seçmeli olmalı. Okulda herkes kendi dinini kendi din adamından öğrenmeli. Bu ülkede demokrasi eksikliği var.

K21 (*Erkek, 69, lise, tekstil-tüccar, Türk/ Musevi*), kendini okulda verilen din dersi ile ilgili öneride bulunma konumunda görmemekte hali hazırda yürütülen eğitim hakkındaki fikrini belirtmektedir:

“Ben kendimi okullarda verilen din eğitimi hakkında öneride bulunma konumunda görmüyorum. Bu eğitim içerisinde herhangi bir yanlışlık olmadığı kanaatindeyim. Yahudi cemaati olarak okullarda Yahudi inanç öğretilerinin de

anlatıldığı bir ders talebimiz olmadı. Biz bu eğitimi aile içerisinde ve cemaat içerisinde yapmaktayız. İsteyen herkes havraya gelip Musevilik hakkında bilgi edinebilir.

Yukarıda aktardığımız ifadelerden okullarda zorunlu din eğitimini olumlu bulanların yanında katılımcıların çoğunun dersin seçmeli olması gerektiği konusunda hemfikir oldukları fakat yeri ve müfredat ile ilgili farklı talepleri olduğu görülmektedir.

6.2.1.2. DKAB dersinin içeriği ile ilgili beklentiler

Katılımcıların hemen hepsinin DKAB dersinin içeriği ile ilgili olarak üzerinde durdukları nokta ders içeriğinin sadece bir din ve bu dine ait ritüellerle sınırlandırılması olmuştur.

K8 (*Erkek, 57, ortaokul, serbest, Arap- Alevi*), konuyla ilgili görüşünde farklı dinler yerine inançlar kavramını kullanarak ayrıca din içerisindeki çeşitliliğinde derslere yansıtılması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca verilen eğitimin bireylerin farklılıklarıyla birlikte yaşayabilmesini mümkün kılacak bir misyonla yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir:

“Sadece belirli bir görüşün, inancın eğitiminin verilmesine karşıyım. Değişik inançların da öğretilmesi gerekir. Daha çağdaş, baskıcı olmayan, belirli bir kitlenin direktifiyle gerçekleşmeyen bir din eğitimi verilmeli. Türkiye’de bütün etnik grupların Misak-ı Milli sınırlarına zarar gelmeyecek şekilde tek ulus çatısı altında hür bir şekilde yaşamasını isterim. Bireysel bir eğitimle buradaki gibi bir hoşgörüyü

diğer toplumlara aşilayamazsınız. Bunun bir devlet politikası olması gerekir. Eğitimin değil de dinin etkisinde olan insanlarla hoşgörülüyle bir ortamı paylaşamazsınız.”

Dinsel inanışların kişiler arası birlikteliklerde ayrıştırıcı bir unsur haline gelmemesi yönündeki vurgu **K5** (*Erkek, 43, ilkokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*)’in ifadelerinde de yer almaktadır. Ayrıca **K5**, öngördüğü eğitim içeriğinde bütün dinlerin bulunduğu ortak paydalar üzerine kurulu bir ders modeli sunmaktadır:

“Okulda din dersi verilecekse herhangi bir dinin ritüellerinden ziyade dinlerin ortak yönlerinin vurgulandığı ahlaki değerler bağlamında bir eğitim verilmeli. Dinin iman ibadet boyutu kişiyle Allah arasındadır. Bunun insan ilişkilerini düzenlemede bir etkisi yoktur.

Antakya’nın içinde bulunduğu dini çeşitliliği göz önünde bulunduran **K2** (*Erkek, 41, ortaokul, serbest, Arap/ Hıristiyan- Ortodoks*) ise; bütün dinlerin anlatıldığı evrensel bir din dersi modeli üzerinde durmaktadır:

“Okulda din eğitimi verilmesine karşı değilim çünkü hiçbir din insanı kötülüğe teşvik etmez. Bence insan sadece kendi dinini öğrenmekle yetinmemeli bu sebeple din dersleri bütün dinlerin anlatıldığı evrensel bir çerçevede işlenmeli özellikle de Antakya gibi bir yerde bu şekilde eğitim daha faydalı olabilir.”

Öğretime konu edilecek din eğitimi müfredatının farklılıklarla yaşama konusunda **K16** (*Erkek, 50, üniversite, gazeteci, Arap- Alevi*) da benzer düşüncelere sahip:

“Din bir kere birleştirici olmalı. Din ayrıştırıcı olmamalı. Bu temelden hareketle eğitim işlerinin uzmanları tarafından programlanması ve uygulanmasından yanayım. “

K13 (*Erkek, 60, lise, emekli memur, Türk/ Müslüman- Sünni*), dinlerin insanları ulaştırmak istedikleri ortak amaçlardan hareketle okulda bütün dinlerin bir arada eğitim alabileceğini savunmaktadır:

“İlköğretim ve orta öğretimdeki din dersi olmalı devam etmeli. Hatay’da Alevi ve Sünni bu dersi birlikte alıyor ve bu dersin birlikte yaşam üzerinde olumsuz bir etkisi yok. Dinden bağımsız bir ahlak dersi olmaz. Bir Yahudi on emri öğrenmesi gerekiyorsa din dersinde bu On Emirden de bahsedilir. Diğer dinlerin ibadetleri hakkında da bilgi verilir. Ben kiliseye gidip ayin izlediğimde keyif alıyorum çünkü Allah’ımız bir. Tanrıya dua için eller açılıyor. Yahudi de aynı şekilde tanrıya uzanan ellerini açıyor. Müslüman da öyle aynı duaları ediyor ellerini açıp. Aynı şeyleri istiyoruz. Sağlık istiyoruz düzen istiyoruz. Kavgasız bir barış ortamında yaşamayı istiyoruz. Çocuklarımızın iyi yollarda olmasını istiyoruz. Şekiller, kıyafetler farklı olsa da duygu aynıdır. Tanrıya uzanan ellerin duaların hepsinin kabulünü isteriz. Her din her cemaat dinini özgürce yaşayabilmeli.”

K19 (*Erkek, 30, yüksek okul, imam, Türk/ Müslüman- Sünni*) ise; hangi din veya dinlerin derse konu edilmesi gerektiğinden ziyade öğretimin nasıl yapılması gerektiğinden bahsetmektedir:

“ Şeffaflığın gözetildiği, insanları sıkmadan ve insanların ihtiyacı doğrultusunda eğitim verilmeli.”

K21 (*Erkek, 69, lise, tüccar, Türk/ Musevi*), ders kitaplarında yer alan Yahudilik konularıyla ilgili olarak düşüncelerini açıklamaktadır:

“Biz Antakya’da yaşayan Ermeniler olarak Türkiye Cumhuriyeti Hahambaşılığına bağlıyız. Bu din öğretisi hakkında İstanbul’daki Hahambaşından referans alınır ve o buna karar verir. Bizim bu noktada karar merciimiz yok

dolayısıyla din dersi kitaplarındaki Yahudilik konularına yönelik bizim bir müdahalemiz olamaz. Tahminimce dinler hakkında bilgi verileceği zaman o dinin ruhani liderinden bilgi alınarak aktarılır ki herhangi bir yanlışlığa mahal verilmesin.”

Katılımcıların herhangi bir dinin tekelinde içeriği belirlenmiş bir ders yerine müfredatla ilgili beklentilerin dini ve din içindeki çeşitliliği anlamlandırmaya yönelik istekler olduğu görülmektedir.

6.2.2. DKAB dersi öğretmeninden beklentiler

Eğitimi ulaştırmada birincil kaynak olan eğitimcinin rolü göz önüne alındığında beklentilerin olası muhatabı olmaktadır. Hangi branştan olursa olsun tüm eğitimcilerden aynı hassasiyetlere sahip olmaları umulmaktadır. Aşağıda DKAB dersi öğretmeninden beklentilerle ilgili yer verilen iki ifade önceki bölümde sunulan eğitimcilerden beklentiler başlığı altında sıralanan isteklerin özeti niteliğindedir.

K4 (*Erkek, 60, ilkokul, çiftçi, Türk/ Müslüman- Sünni*), eğitimcinin objektif olması gerektiğini vurgulamış:

“Öğretmen çocuğa kendi görüşlerini yansıtıyorsa verdiği eğitimin hiçbir faydası olmaz.”

K13 (*Erkek, 60, Lise, emekli memur, Türk/ Müslüman- Sünni*) ise; eğitimcinin sabit fikirli olmayıp farklılıklara karşı saygılı ve hoşgörülü olmasının gerektiğini eklemiştir:

“Din eğitimcisi sabit fikirli olmamalıdır. Hep geniş bir açıdan bakabilmeliler.”

6.3. Değerlendirme

Genel olarak din eğitimini gerekli bulan katılımcıların, DKAB dersiyle ilgili algıları farklılık göstermektedir. İlköğretim ve ortaöğretimde zorunlu ders olarak öğretime devam edilen DKAB dersini olumlu bulanların gerekçe olarak sundukları hususların başında bu dersin bir dine davet amacı gütmeyip yalnızca din hakkında bilgi veriyor olmasıdır. Ayrıca ders içeriğinde diğer dinler hakkında bilgi veriliyor olması DKAB dersiyle ilgili olumlu bulunan hususlardandır.

DKAB dersi hakkında olumsuz tecrübelerini ifade eden katılımcıların eleştirdikleri hususunda dersin zorunlu olması noktasında yoğunlaşmaktadır. Müslüman olmayanların dersten muaf olmaları ayrımcılığa yol açabilecek bir uygulama olarak görülürken aynı zamanda İslam dini içerisinde farklı yorumlara mensup grupların inanç kültürünü yansıtmadığı gerekçesiyle çelişkili bulunmaktadır.

İlköğretim ve ortaöğretimde zorunlu olarak okutulan DKAB dersiyle ilgili beklentiler katılımcıların dersle ilgili algılarına göre şekillenmektedir. Şimdiki müfredatıyla okullarda zorunlu olarak okutulmasını olumlu bulanların beklentisi dersin bu haliyle varlığını devam ettirmesi yönünde olurken; zorunlu olmasının devamı halinde, ders içeriğinin farklı din ve mezhebe bağlı kişilerin bir arada eğitim almalarını sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini ifade edenler de olmuştur.

Zorunlu din eğitimine karşı olan katılımcılar ise, dersin seçmeli olması ya da isteyenlerin mensubu oldukları dinin veya mezhebin eğitimini cemaat içerisinde alması fikri üzerinde durmuşlardır. Bu nokta da katılımcıların üzerinde birleştikleri

husus, her nerede yürütülüyor olursa olsun, eğitimin devlet kontrolünde olması gerektiği olmuştur.

DKAB dersi öğretmenlerinden farklılıklar arasında tercih yapmaya yönlendiren, kendi inanç doğrularını empoze eden tutum ve davranışlardan kaçınmaları ve farklı inanç, düşünce ve yorumlara açık olmaları beklenmektedir.

V. BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

SONUÇLAR

Hatay örneğinden hareketle çokkültürlü toplumlarda farklılıklarla birlikte yaşamın kültürlerarası/dinlerarası ilişkiler ve eğitim/din eğitimi açısından doğurgularını tespit etmek amacıyla farklı etnik kökene ve inanç kültürüne mensup kişilerle yaptığımız mülakatlar sonucunda aşağıda belirttiğimiz sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Antakya'nın tarihsel boyutu göz önünde bulundurularak; kentte çeşitlilikle iç içe, çokkültürlü bir sosyal yapının varlığı iddia edilebilir. Halklar arasında kurulan ilişkilerin sadece alışverişle sınırlı kalmaması, bunun ötesinde çeşitli sebeplerden ötürü ziyaretlerin gerçekleşmesi, ortak yaşam mekanlarının paylaşılması, komşuluk ilişkilerinin sağlanmış olması, gruplar arası evliliklerin gerçekleşmesi, ortak bayramların kutlanması, bu savın ileri sürülmesine imkan vermektedir.

Antakya ve çevresinde yaşayan etnik ve dinsel grupların kimliklerinden ödün vermeksizin birbirleriyle etkileşimleri sonucu ortak bir yaşam kültürü oluşturdukları görülmektedir. Türkçe ve Arapça kelimelerin birbirine karıştığı, cami, kilise ve havranın birbirine adım mesafesinde olduğu, Ramazan Bayramının, Paskalyanın, Aşuranın, Hamursuzun inanç ayrımı gözetmeksizin tüm komşularla kutlandığı Antakya'da tüm etnik ve dinsel

farklılıklara hoşgörüyle bakılmakta ve bu gruplarla kardeşçe yaşantılar ortaya konulmaktadır. Katılımcıların hoşgörü kavramından anladığı aslında tasvip edilemez bir şeyin görmezden gelinerek hoş görülmesi değil, insanın değerli bir varlık olduğundan hareketle tercihlerinin de değerli bulunması ve saygı gösterilmesidir.

2. Antakya'daki grupların çatışmadan bir arada yaşayabilmesinin temelinde, anavatan olarak benimsedikleri topraklarda var olan diğer gruplarla uzun yıllar aynı yaşam kültürünü paylaşmaları olduğu söylenebilir. Bu birliktelik grupların birbirlerini tanımalarına ve buna bağlı olarak toplumda güven ortamının oluşmasına katkı sağlamıştır.

Verimli toprakları, sanayi potansiyeli ve iş olanakları sayesinde halkının rahatça yaşadığı Hatay göç ve Hac yolları üzerinde bulunması ve tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapması sebebiyle farklı kültürlerle sık sık karşılaşmış böylece çeşitliliğe aşina bir sosyal yapı oluşmuştur.

Farklı inanç kültürlerinin ötekileştirme aracı olarak değil de aynı amaca hizmet eden, kişiyle Tanrı arasındaki bir iletişim olarak görülmesi, ötekinin kutsal kitabına, peygamberine değer vermeleri dini farklılıktan doğabilecek sorunları en aza indirmekte, var olan dini çeşitliliği zenginlik olarak görüp saygı duymalarına olanak sağlamaktadır.

3. Katılımcılar farklılıklarla beraber yaşayabilmeyi öğrenme konusunda aile eğitimine büyük önem vermektedir. Hatta beraber yaşamayı öğrenmede etkili eğitimin aile eğitimi olduğunu ifade etmişlerdir. Buna gerekçe olarak

da ailenin çocuğu diğerleri konusunda farklı olduklarını ifade eden tavır ve telkinlerde bulunmamalarını, farklılıkları sebebiyle ilişkilerine sınır koymamalarını göstermektedirler.

Aile eğitimiyle ilgili olarak üzerinde durulan ikinci bir husus ise, farklılıklarla beraber yaşamayı mümkün kılan saygı, sevgi, hoşgörü gibi ahlaki değerlerin çocuğa ailede kazandırılabilceği olmuştur. Katılımcılar bu hususu 'Saygı ailede başlar.', 'Ailemiz bize hoşgörülü olursanız hoşgörüyle karşılanırsınız dedi.' sözleriyle ifade etmişlerdir.

Birlikte yaşam kültürünü öğrenmede ikinci önemli eğitim ortamı, çocuğun çeşitlilikle yüzleştieği çevre olmaktadır. Zira çevre bireye gözleme ve tecrübeye dayalı, birincil kaynaktan veri sunmaktadır.

4. Eğitim ortamı çocukları diğerleriyle yakınlaştırmakta, ailece görüşmeye varan dostluklar kurulmasına olanak sağlamaktadır. Okul döneminde kurulan dostlukların, kişilerin diğerine yönelik ilk tutumlarını oluşturması yönüyle önemli olduğu görülmektedir. Grupların ilişkilerinde var olan sınırlılıkların yüksek öğrenim görme oranının artıp gençlerin şehir dışına çıkmalarıyla daha da azalmıştır. Hatta gruplar arası ilişkilerin en açık sınırı olarak görülen gruplar arası evlilik bu sayede bir tabu olmaktan çıkmıştır.
5. Farklılıklarla birlikte yaşamı desteklemesi adına eğitimden beklentilerin eğitimi üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Zira öğretmenlerin büyük çoğunluğunun diğer illerden tayinle gelmesi bu sebeple Antakya kültürüne aşina olmamaları sorun teşkil etmektedir. Eğitimcilerin Antakya'nın sosyal

yapısı hakkında bilinçli olmaları, kendi ideolojilerini derse yansıtmamaları beklentilerde ön plana çıkmıştır.

6. Grupların hatta aynı grup içindekilerin görüşlerindeki en önemli farklılaşma din eğitimi noktasında olmuştur. Herhangi bir dini seçmek veya yaşamak özgürlükken din eğitiminin zorunlu olması çelişki olarak görülmektedir. Buradan hareketle din eğitiminin seçmeli olması veya cemaat içinde yürütülmesi gerektiği fikri ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte ilköğretim ve ortaöğretimde var olan zorunlu DKAB dersinin içeriğinin tüm dinlerin katılımına olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesi dini çeşitliliğe sahip bölgelerde birlikte yaşamı destekleme noktasında daha anlamlı bulunmaktadır.

7. Din eğitimden beklentilerde, herhangi bir dinin veya dine ait öğretilerin empoze edilmemesi, verilen eğitimin din hakkında bilgi verme amacının dışına çıkmaması, öğretmenin farklı dini tercihlerin bilincinde olup yargılamadan kaçınması ve öğretmenlerin dini çeşitliliğin doğuracağı gereksinimlere uygun bir eğitimle yetiştirilmesi vurgulanmaktadır.

ÖNERİLER

1. Antakyalılık kültüründe birlikte yaşamın sihirli sözcüğü haline gelen hoşgörü kavramı; katlanmak, tahammül etmek, tolere etmek, görmezden gelmek, umursamamak gibi anlam içeriğiyle, birlikte yaşamı destekleyen bir değer olmaktan çok uzaktır. Kavramın, '*Hoşgörü birlikte yaşamı mümkün, birlikte yaşam hoşgörüyü zorunlu kılmaktadır.*' yargısından hareketle, farklılıklara bakış noktasında uygun anlam zeminine oturtularak eğitime konu edilmesi kavramın yaşam sahasında işlerlik kazanmasını sağlamada etkili olacaktır.
2. Kültür aktarımı, toplumsallaşma ve sosyalleşme açısından önemi büyük olan aile eğitiminin, katılımcıların farklılıklarla birlikte iç içe sorunsuz bir şekilde yaşamayı öğrenmede önemi vurgulayan ifadeleriyle desteklenmektedir. Bu nedenle, toplumda aile yapısını ve kurulan aile yapısının korunmasını teşvik edecek politikalar izlenmeli ve bireyler bu konuda bilinçlendirilmelidir.
3. Aile ortamının ve içinde yaşanılan çevrenin, birlikte yaşam kültürünün yaşatılması ve aktarılmasındaki rolü göz önüne alındığında, teker teker bireylerin, çeşitlilikle yaşama hususunda bilinçli olmasının önemi artmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde her yaşta insanın günlük hayatında önemli bir yer tutan dahası düşünce, davranış ve tutum geliştirmede en

etkili faktörlerden biri olan medyanın üzerine büyük sorumluluk düşmektedir. Farklılıkları ayırım sebebi olarak sunmayan, toplumun her kesimine aidiyet hissi veren, çeşitliliğin sunduğu yeni imkan ve güzellikleri aktaran, birbirini anlayan, birbirine empati ve hoşgörüyle yaklaşan bir toplum oluşmasını amaçlayan medya, yapısında kültürel farklılıklar barındıran bir toplumda, toplumsal barışı sağlamada önemli katkılar sağlayabilir.

4. Okul ortamının farklılıkları bir araya getirdiği ve dostluk derecesinde yakınlaşmalara olanak verdiği göz önüne alındığında, bünyesinde farklı kültürel unsurlar barındırmayan eğitim ortamlarındaki öğrencilerin diğerleriyle tanışıp ortak yaşantılar üretebilmesine olanak verecek okullar arası projeler düzenlenebilir.

5. Katılımcıların farklılıklarla birlikte kardeşçe yaşamı desteklemesi adına örgün eğitimden beklentileri öğretmenler üzerinde yoğunlaşmıştır. Öğretmenlerin çeşitliliğe duyarlı olmaları beklentisiyle ilgili olarak, öğretmen adaylarının staj çalışmalarını çokkültürlü okul ve sınıf ortamlarında yapmaları sağlanabilir.

Ayrıca, öğretmenlerin farklı kültürlere yönelik farkındalıklarını geliştirebilmeleri için farklı kültürel yapıları tanıtıcı faaliyetlere katılmaları teşvik edilebilir.

6. Katılımcıların din eğitiminin yürütüleceği yer hususunda iki farklı seçenekte birleştikleri görülmektedir; okullar veya din veya mezhebin ilgili kurumları. Öğretmenlerden beklentiler dikkate alınacak olursa, din eğitimi her nerede ve her ne kimlikte biri tarafından verilecek olursa olsun mutlaka pedagojik eğitim almış olması ve ilahiyat mezunu olması önemli olacaktır.
7. Bireyin herhangi bir dinin dindarı olarak yetiştirilmesinden evvel, din olgusu hakkında bilgi sahibi olması, farklı dinlerin ve inanç yorumlarının varlığını anlaması, tanıması, kabul etmesi, değer vermesi hususunda önemli olacaktır. Bu sebeple, farklı dinlere mensup uzman kişilerce, çocuğun zihinsel gelişimine uygun olarak programlanacak bir din bilimi dersi dini farklılıklardan doğacak çatışmaları azaltmada etkili olabilir.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, A. Müslim, <http://www.felsefeyeyolculuk.com/2007-etik/bildiriler/76-muslim-akdemir-kureselleme-ve-kulturel-kimlik-sorunu>
- AKTAY Yasin,
<http://www.angelfire.com/art/yasinaktay/Makaleler/Cokkulturluluk.htm>,
Nisan-2010
- ALACAHAN, Osman; “ Sosyal Kaynaşma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2010, C:15, S.1.
- ALTAŞ, Nurullah, *Çokkültürlülük ve Din Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara, 2000.
- ALTAŞ, Nurullah; Çokkültürlü Din Eğitiminin Değerlendirilmesi ve Öğretim Programlarına Uygulanması; *AÜSBE Doktora Tezi*; Ankara, 2001.
- ALTINBAŞ, Deniz; “Avrupa ve Çokkültürlülük: Fransa Örneği”, *Stratejik Analiz*, Ekim-2006, (<http://www.asam.org.tr>), Nisan- 2010
- ASAR, Mevlüt, “Günümüzde İşçi Göçü”, *Die Gaste*, S: 2, Temmuz- Ağustos 2008.
- ASLAN, Ömer; “Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıdan Analitik Bir Yaklaşım”
<http://eskiweb.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/325.pdf>, Nisan- 2010
- ATALAY, Talip; “ Şafii Geleneğin Yaygın Olduğu Yörelerde İlköğretimde Din Öğretiminin Bazı Zorlukları”,
<http://www.akader.info/sbard/sayilar/2006Eylul/273-292.pdf>, Mayıs- 2010

- ATASOY, Fahri, *Küreselleşme ve Milliyetçilik*, Ötüken, İstanbul, 2005.
- ATİK Mişel, “ Bir Arada Yaşam”, *Nusayrilik, Alevilik ve Çokkültürlülük*, Edt. Mehmet Karasu, Keşif Yay., Ankara, 2006.
- AYDIN, Mahmut, “ Medeniyetler Arası Barışın Yolu: Evrensel Ahlak”, *İslamiyat*, C: 8, S: 2, 2005.
- AYDIN, Mahmut, “ Barış Kültürü ve Din Eğitimi”, *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi Ve Sorunları Sempozyumu*, Değişim Yayınları, Adapazarı, 2002.
- BALAY Refik, “Küreselleşme, Bilgi Toplumu Ve Eğitim”, *A.Ü.E.B.F.D.*, yıl: 2004, C: 37, S: 2.
- BİLGİN, Beyza; *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeni Çizgi Yay. Ankara-1995.
- CANATAN, Kadir; “Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım”; *The Journal of International Social Research*; Volume 2/6 Winter 2009.
- CIRIK, İlker; “Çok kültürlü Eğitim ve Yansımaları”; *HÜEFD*; sayı:34; Ankara; 2008.
- COŞKUN, Hasan, *Kültürlerarası Eğitim*, Hacettepe-Taş Yayınları, Ankara, 1997.
- ÇELİK, Ahmet; “İlköğretim Müfredatında ‘Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi’ Dersi” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, www.e-sosder.com, Bahar-2006; C.5 S.16.
- ÇELİK, Hıdır, “ Eğitimde Çokdillilik ve Çokkültürlülük Üzerine Düşünceler”, <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi409.html>, Mayıs- 2010.

- ÇETİN, İhsan, “ Çokkültürlülük ve Kimlik Bağlamında Midyat İlçesi Örneği”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2007-10 (2).
- ÇİÇEK, Murat; “Çokkültürlülük, Çoğulculuk ve Türkiye”, *Batman Barosu Dergisi*, 4. sayı, 2005.
- DEMİR, Ayşin;
DEMİR, Semra, “ Erasmus Programının Kültürlerarası Diyalog ve Etkileşim Açısından Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2/9, Fall 2009.
- DEMİR, Hilal; *Küreselleşme, Çokkültürcülük ve Eğitim*, İstanbul, 2005.
- DOĞRUEL, Fulya; *Hatay'da Çoketnili Ortak Yaşam Kültürü -İnsanîyetleri Benzer-*, İletişim yayınları, Ankara, 2003.
- DOĞRUEL, Fulya, “Etnisite, Kimlik ve Yaşam Stratejileri: Nusayri Alevilere Bir Bakış”, *Kırkbudak Dergisi*, Sonbahar- 2006, Yıl:2, sayı:8.
- DOYTÇEVA, Milena; *Çokkültürlülük*, İletişim Yay.; İstanbul, 2009.
- DUMAN, Bilal; “Eğitim Açısından Toplumsal Değişme ve Yenileşme”, edt: Karşlı, Mehmet Durdu, *Eğitim Bilimine Giriş*, Pegem A, 2. Baskı, Ankara, 2008.
- DURAK, Atilla, Ebru: *Kültürel çeşitlilik Üzerine Yansımalar*, Metis Yay., İstanbul, 2007.
- ERGENÇ, Erdiñç, *21. Yüzyılın Ütopyası: Çokkültürlülük*, İ.Ü.S.B.E. Gazetecilik Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.

- ERKAYHAN, Şeref, “Almanya’daki Kültürel Çeşitliliği Medyada Anaakımlaştırmak”, Eylül- 2009, <http://www.bilisim.de/cms/index.php?id=402>, Mayıs- 2010
- ERYILMAZ Bilal, “ Osmanlı Devleti’nde Farklılıklara ve Hoşgörüye Kavramsal Bir Yaklaşım”, *Osmanlı*, C: 4.
- FLORNES, Kari, çev: Şehbal M. Gökdağ; “ Çoğulcu Toplamların Okullarında Zorunlu Din Öğretimi”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslar arası Sempozyum*, M.E.B.; Ankara, 2003.
- FUKUYAMA, Francis, *Güven – Sosyal Erdemler Ve Refahın Yaratılması-*, Çev. Ahmet Buğdaycı, İş Bankası Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2005.
- FULLER, Graham E., *Siyasal İslam’ın Geleceği*, Timaş Yay., İstanbul, 2004.
- GENÇ, Yusuf; Almanya’da Çokkültürlülük, Kültürlerarası Eğitim ve Türk Öğrencilerin Durumu (Hessen Örneği); *SÜSBE Doktora Tezi*, Sakarya, 2004.
- GİRGIN, Atalay. “ Çokkültürcülük: Demokrasinin İdeal Kültürü mü? Yoksa Bir Tuzak mı?”, *Anafilya*, 49. sayı, (Temmuz, 2005), ss. 39-40.
- GÜNAY, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 2006.
- GÜNDOĞAN, A. Osman, “Türkiyelilik ve Çokkültürlülük”, *Çokkültürlülük ve Türkiyelilik*, Edt. M. Çağatay Özdemir, Tek Ağaç Yay., Ankara, 2005.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-Cogulculuk-ve-Deger-Bunalimi.pdf> ,Nisan-2010.

- GÜVENÇ, Bozkurt, *Kültürün ABC'si*, YKY, 4. Baskı, İstanbul, 2007.
- HABERMAS, Jürgen, “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak, çev. İlknur Aka, YKY, 5. Baskı, İstanbul.
- HULL, John M., “ Demokratik Çoğulcu Toplumlarda Din Eğitimi Üzerine Genel Değerlendirmeler” *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları-* uluslar arası sempozyum bildiri ve tartışmalar- s. 44-45; MEB; Ankara, 2003.
- İNAL, Celal, “ Çokkültürlülük ve Toplumsal Uzlaşma”, *Nusayrilik, Alevilik ve Çokkültürlülük*, Edt: Mehmet Karasu, Keşif Yay., Ankara, 2006.
- KALIN, İbrahim; “ Türkiye'nin Çoğulculuk Meselesi”, <http://www.setav.org>. Nisan-2010.
- KALLIONEMI, Arto; Çev. A. Halim KOÇKUZU; “ Din Eğitimi İçin Avrupai Çözümler ve Fin Modeli Geliştirmek İçin Senaryolar ” *S.Ü.İ.F.Dergisi*; sayı.19; Sakarya, 2009.
- KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yay.,12. Baskı, Ankara, 2003.
- KARASU, Mehmet; *Nusayrilik, Alevilik, Çokkültürlülük*, Keşif Yay., Ankara-2006.
- KARSLI, Mehmet; “ Eğitim Biliminin temel Kavramları ve Yeni yaklaşımlar” *Eğitim Bilimine Giriş*, pegemA, 2. Baskı, Ankara-2008.
- KARTARI, Asker, *Farklılıklarla Yaşamak*, Ürün Yay., 2. Baskı, Ankara, 2006.

- KAYA, İlhan; “ Azınlıklar, Çokkültürlülük ve Mardin”; *D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 2007.
- KAYMAKCAN, Recep; *Çokkültürlülük Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi*, Dem Yay, İstanbul- 2006.
- KAYMAKCAN, Recep, *Yeni Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu*; ERG, İstanbul; 2007.
- KAYMAKCAN, Recep; “ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Sosyal Barış İçin Gereklidir”.,http://www.recep kaymakcan.com/wpcontent/uploads/kaymakcan_r oportajDKAB_Zaman_17102007.pdf17.10.2007
- KHAN, Arshi, “ Osmanlı İmparatorluğu: Çokkültürlülüğün Doğulu Mimarı”, *Osmanlı*, C:4.
- KONGAR, Emre, “ Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çokkültürlülük, Anayasal Vatandaşlık”, <http://www.kongar.org>.Nisan-2010.
- KOSTOVA, Siyka Çavdarova; “Çokkültürlü Eğitim: Bulgaristan Örneği”; *Kaygı, U. Ü. Felsefe dergisi* 2009- 19.
- KYMLICKA, Will, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1998.
- KUTLU, Sönmez, *Alevilik- Bektaşilik Yazıları*, Ankara Okulu, Ankara, 2006.
- MAALOUF Amin, *Çivisi Çıkış Dünya*, Çev: Orçun Türkay, YKY, İstanbul, 2010.

- MAALOUF Amin, *Ölümcül Kimlikler*, Çev. Aysel Bora, YKY, İstanbul, 2008.
- MEHMEDOĞLU, Yurdağül, "Değişen Dünyanın Din Ve Din Eğitimi Yeniden Tanımlayışı", *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi Ve Sorunları Sempozyumu*, Değişim Yayınları, Adapazarı, 2002, .s. 185.
- MERCAN Pınar;
ÇETİNKAYA Çağlar; "Küreselleşmenin Aile Yapısı, Kadının toplumdaki Yeri ve Kadın Eğitimi Üzerindeki Etkileri"; *Human Beings, Society, Intercultural Dialogue and Education- International Congress on Intercultural Dialogue and Education-*; Bursa, October, 8-11, 2009.
- MORTENSEN, Viggo; "Medeniyetler Arası Çatışmalarda Dinler Arası Diyaloğun Rolü"; www.konrad.org.tr.
- OĞUZ, Ebru;
YAKAR, Ayfer, *Küreselleşme ve Eğitim*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007.
- OĞUZKAN, Ferhan; *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1993.
- OKUMUŞ, Ejder, *Toplumsal Değişme Ve Din*, İnsan Yay., İstanbul, 2003.
- ONAT, Hasan, "Küreselleşme ve İslam'ı Yeniden Düşünmek" <http://www.hasanonat.com>.Nisan-2010.
- ONAT, Hasan, "Küreselleşme Sürecinde Kimlik, Din ve Türkiye'nin Bazı Gerçekleri", 2006, <http://www.hasanonat.com> .Nisan-2010.

- OVEY N., Mohammed, “Çokkültürlülük ve din Eğitimi”, *Kültürel Çeşitlilik Ve Din*, Edt. Remziye Yılmaz, Sinemis, Ankara, 2005.
- ÖNDER, Mustafa; *Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları*, AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997.
- ÖZDEMİR, Çağatay, Edt., *Çokkültürlülük ve Türkiyelilik*, Tek Ağaç yay., Ankara-2005.
- ÖZDEMİR, İbrahim, “Kültürlerarası Eğitimin Dini Boyutu”, *Zaman Gazetesi*, 27.03.2005- Pazar.
- ÖZHAN, İmran; *Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürlülük*, G.Ü.S.B.E. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı yayınlanmamış yüksek lisans tezi; Ankara- 2006.
- SARIBAY, Ali Yaşar, *Modernite'nin İronisi Olarak Globalleşme*, Everest Yay., İstanbul, 2004.
- SKEIE, Geir, “Çoğulluk Kavramı ve Din Eğitimi Açısından Anlamı”, *Çokkültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi*, -Edt. Recep Kaymakcan, Dem, İstanbul – 2006.
- SOYDAN, Tarık; “Küreselleşme Sürecinin Eğitim Alanına Etkileri”, *Küreselleşme Ve Eğitim*; Dipnot yay., Ankara, 2007.
- ŞAN, Mustafa Kemal, “Farklılık, Ötekini Anlamak ve Çokkültürlülük Üstüne”,
http://www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/38/web/makaleler/Dr_Mustafa_Kemal_San.htm.Mayıs-2010.
- ŞİŞMAN, Ahmet, “Türkiye Modelinin Aşması Gereken Konu: Bir Din Eğitimi Dersi Üretmek”, *Dem Dergi*, 2008, sayı: 3.

- TACAR, Pulat, <http://www.kalder.org/genel/13ukk/sunumlar/2C%20Pulat%20Tacar.pdf>. Nisan-2010.
- TAYLOR, Charles, *Çokkültürcülük*, Haz. Amy Gutmann, YKY, 3. Baskı, İstanbul, 2010.
- TDK, <http://www.tdk.gov.tr> 15. 05. 2008.
- TİMUR, Feridun, “Çokkültürcülük Modern Ulus- Devlet Projesine Bir Alternatif Mi?”, <http://www.gridergi.com/sosyoloji/cokkultur.htm>. Mayıs, 2010.
- TOSUN, Cemal; *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2003.
- TOURAINE, Alain, *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Bir Arada Yaşayabilecek Miyiz?*, Çev. Olcay Kunal, YKY, İstanbul, 2005.
- TUTAL, Nilgün, *Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık*, Kırmızı Yay., İstanbul, 2005.
- TÜRK, Hüseyin, *Nusayrilik – İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2005.
- UYANIK, Nuri, “Kültür nedir?”, <http://sosyolojim.blogspot.com/2008/07/kltr-nedir.html>. Nisan-2010.
- UYGUR, Nermi; *Kültür Kuramı*; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul, 1996.

- ÜLTANIR, Gürcan; “Eğitim ve Kültür İlişkisi-Eğitimde Kültürün Hangi Boyutlarının Genç Kuşaklara Aktarılacağı Kaygısı” *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 3, 2003..
- VARIŞ, Fatma; *Eğitim Bilimine Giriş*; Alkım Yay., İstanbul, 1998.
- VATANDAŞ, Celalettin, “ Çokkültürlü Yapıda Ulusal/Etnik Kimlikler-Kanada Örneği-
<http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/dergi/III2/vatandas.pdf>, Nisan-2010.
- VURUCU, İkbâl; “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Çokkültürlülük”;
<http://www.2023.gen.tr/kasim2007/11.htm>.Nisan-2010.
- WATSON, Brenda; Çev. Recep KAYMAKCAN; “Din Eğitimi Dengesiz Bir Kaya Parçası Mı?” *S.Ü.İ.F.Dergisi*; sayı:9 Sakarya; 2004.
- WOLF, Susan, “Yorum”, *Çokkültürcülük- Tanınma Politikası*, Haz. Amy Gutmann, YKY, 3. Baskı, İstanbul- 2010.
- YAĞBASAN, Mustafa; “Kültürlerarası İletişim Bağlamında Almanya’daki Türklerin İletişimsel Ortamlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması” *F.Ü.S.B.D.*; C:18; S: 2; Elazığ- 2008.
- YALÇIN, Cemal, “ Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine Göç”, *C.Ü. Sosyal bilimler Dergisi*, Mayıs 2002, C: 26, No: 1.
- YAZICI, Sedat;
BAŞOL, Gülşah;
TOPRAK, Güleç; “Öğretmenlerin Çokkültürlü Eğitim Tutumları: Bir Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması” *H. Ü. E. F. D. (H. U. Journal of Education,)* S: 37, Ankara, 2009.
- YAZOĞLU, Ruhattin;

AYDENİZ, Hüsnü, *Dini Çoğulculuk*, İz Yay., İstanbul, 2006.

- YILDIRIM, Ali;
ŞİMŞEK Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yay., Ankara, 2006.
- YILDIZ, İhsan, “Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi: Zorunlu Mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli Mi olmalı?”, *TÜBAV Bilim Dergisi*, yıl: 2009, C: 2, S:2.
- YILMAZ, Feyzullah, “Çokkültürlülük ve Bir arada Yaşama –Bazı Sorunlar ve Sorular”, *DEM Dergi*, 2008, Sayı:4.
- YILMAZ, Hüseyin; “Çağdaş Dünyada Din Öğretimi ve Kırgızistan’la Karşılaştırılması”; *C.Ü.İ.F.Dergisi*; XII/1-2008; Sivas.
- YILMAZ, Remziye, Edt., *Kültürel Çeşitlilik ve Din*, Sinemis Yay. Ankara-2005.
- ZIEBERTZ, Hans- Georg, “ Çokkültürlü Bir Toplumda Din Eğitimi”, *Çokkültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi*, Edt. Recep Kaymakcan, Dem, İstanbul, 2006.

EK- 1

MÜLAKAT SORULARI

A. KİŞİSEL BİLGİLER

Cinsiyet- Yaş

Eğitim Durumu

Meslek

Etnik/dinsel Kimlik

B. HATAY'DA BİRLİKTE YAŞAM TECRÜBESİ VE EĞİTİM

1. “Hataylılık Kültürü” nedir?
2. Burada farklı kültürden/dinden insanlarla bir arada yaşıyorsunuz. Hatay’daki bu birlikte yaşamı nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Birlikte yaşamı etkileyen faktörler nelerdir?
4. Farklı kültür/dinlerle bir arada yaşamının avantajları ve dezavantajları nelerdir?
5. Bir arada yaşamamızda eğitimin rolü nedir?
6. Farklı kültürlerle hoşgörülü bir şekilde bir arada yaşama hususunda örgün eğitimden neler bekliyorsunuz?
7. Din Eğitiminin birlikte yaşam üzerindeki etkisi nedir?
8. Farklılıkların barış ve hoşgörü içerisinde birlikte yaşaması için Din Eğitiminden ne bekliyorsunuz?

ÖZET

Yorulmaz, Ayşe, *Birlikte Yaşamın Kültürlerarası/ Dinlerarası İlişkiler ve Eğitim Açısından Doğurguları (Hatay Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Cemal Tosun, s.

Artan nüfus hareketliliği ve küreselleşme söylemleriyle birlikte farklı dini ve etnik gruplara mensup insanlarla bir arada yaşamak sosyal, ekonomik ve siyasi bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu çeşitlilikle başa çıkma ve farklılıklarla anlamlı bir birliktelik oluşturma çabası birçok alanda yeni yaklaşımlara sebep olmuştur. Tartışmaların yoğunlaştığı alanların başında eğitim ve din eğitiminin geldiği görülmektedir.

Hatay, yüzyıllardır farklı din ve etniklerin bir arada yaşamayı başarabildikleri örnek şehirlerdendir. Bu sebeple araştırmamızda, Hatay örneğinden hareketle farklılıklarla birlikte yaşamın imkanının, eğitim ve özellikle din eğitiminin birlikte yaşamı oluşturmadaki rolü ve bu yaşamı desteklemedeki sorumluluklarının tespiti amaçlanmıştır.

Araştırmayı gerçekleştirmek üzere Antakya ve çevresinde yaşayan farklı din ve ırka mensup kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgular içerik analizi yöntemiyle incelenip değerlendirilmiştir.

Araştırma sonunda, Antakya ve çevresinde bulunan farklı etnik ve dinsel toplulukların bir arada çatışmadan yaşayabildiği, kimliklerini koruyarak ortak yaşantılar ürettikleri böylece birbirlerinin gelişiminde ve dönüşümünde etkili

oldukları sosyal bir yapının var olduğu görülmüştür. Birlikte yaşamın temelinde tarihsel geçmişe bağlı olarak ortak yaşantıların ve toplumsal güvenin olduğu söylenilebilir.

Eğitimin birlikte yaşamı destekleyen unsurlardan biri olduğu hatta gruplar arası ilişkinin önündeki engelleri törpülediği tespit edilmiştir. Din eğitiminin yeri, statüsü ve içeriğiyle ilgili farklı fikirler olmakla birlikte bir zorunluluk olduğu düşünölmektedir.

ABSTRACT

Yorulmaz, Ayşe,

Living together people of different religious and ethnic groups has been a social, economical and political obligation due to increasing population activities and globalization. The efforts to put up with this variety and to form a meaningful togetherness have caused to new approaches on many areas. Education and education of religion are seen at the very beginning of these dense discussions.

Hatay is one of the exemplary cities in which people of different religions and ethnic groups have managed to live together for centuries. Thus in this study it has been aimed to determine the opportunity of cohabitation despite the differences; the effect of education, especially education of religion, on forming cohabitation; and its responsibilities to support this kind of a life.

In order to carry out the research, people from different religion and race living in and around Antakya were negotiated with. The findings obtained were evaluated by being examined with the method of content analysis.

In the end of the research it has been seen that different religious and ethnic communities in and around Antakya live together without conflict; that they produce a common experience though they preserve their identities; and that as a result, there is a social structure in which they are effective on each other's development and transformation. It may be supported that there are common experiences connected with historical past and social trust in the basis of cohabitation.

It has also been determined that education is an element that supports cohabitation and it even lessens the hindrances before the relations among groups. And education of religion is supposed to an obligation while there are various ideas about its place, statute and contend.